

การสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน : กรณีศึกษา
พื้นที่บริเวณใต้สะพานอรุณอมรินทร์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

ร้อยตำรวจเอก หญิง อนุสรณ์ อำไพรัตน์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชานิติศาสตร์พัฒนการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

พ.ศ. 2545

ISBN 974-281-730-8

Interpersonal Communication between Volunteer teachers and Street
children : A case study underneath Arunamarin Bridge,
Bangkoknoi District, Bangkok

Police Captain Anusorn Ampairat

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
For the Degree of Master of Arts
Department of Development Communication Arts
Graduate School Dhurakijpandit University
2002

ISBN 974-281-730-8

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การสื่อสารระหว่างครูช่างถนนกับเด็กเร่ร่อน : กรณีศึกษาพื้นที่บริเวณใต้สะพานอรุณอัมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร “ ประสบความสำเร็จได้ด้วยความร่วมมือและกำลังใจจากบุคคลหลาย ๆ ท่าน

ขอขอบพระคุณ ศ.สุกัญญา สุตบรรทัด ร.ศ.ดร.อรุวรรณ ปิลาณีไวกาท และ ดร.พัฒนพงษ์ จาติเกตุ ที่ร่วมเป็นคณะกรรมการสอบและให้คำแนะนำ ส่งผลให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้ประสบผลสำเร็จได้ด้วยดี และที่สำคัญขอขอบพระคุณ ดร.อัญชลี จุฬาพิมพ์พันธุ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ช่วยเป็นกำลังใจและเสียสละเวลาอันมีค่าในการให้คำปรึกษาแนะนำสิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นอย่างมาก

ขอขอบพระคุณ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ที่ให้การสนับสนุนทุนการศึกษาส่วนหนึ่งแก่ผู้วิจัย และขอขอบพระคุณ คณาจารย์ทุกท่านที่ให้วิชาความรู้

ขอขอบคุณ คุณอังคนรักรักษ์ แกรกกระโทก และคุณสถาพร รัตนชัย ครูอาสาสอนของกรุงเทพมหานคร ที่ให้โอกาสผู้วิจัยได้ร่วมลงพื้นที่ภาคสนาม ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ อีกทั้งยังคอยให้คำแนะนำ ให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างดี

ขอบคุณ มะปราง เตี้ย อ้น แหลม เอ็ม และเด็ก ๆ ทุกคนที่ให้ความร่วมมือ เป็นลูกศิษย์ที่น่ารักและเชื่อฟังครูคนนี้เป็นอย่างดีตลอดเวลา

ขอขอบคุณ พ.ต.ท. อรรถภณ วิลาวรรณ ที่ช่วยให้คำแนะนำ คุณรุ่งกานดา พงษ์ธรพานิชกุล ที่ช่วยให้ข้อมูล และน้องวสุ เขียวสะอาด ที่ให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำด้วยดีตลอดมา

ขอขอบคุณ บรรดาญาติพี่น้องและผองเพื่อน รวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ที่คอยเป็นกำลังใจและให้การสนับสนุน โดยเฉพาะ คุณยุทธชัย อำไพรัตน์ กำลังใจที่สำคัญที่สุด

และสุดท้ายขอขอบพระคุณพ่อและแม่ ที่เป็นผู้จุดประกาย ให้การสนับสนุน ให้กำลังใจและเป็นบุคคลที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของลูกสาวคนนี้อย่างแท้จริง หากวิทยานิพนธ์ เล่มนี้ก่อให้เกิดประโยชน์และมีคุณค่าต่อผู้ที่ให้ความสนใจ ผู้วิจัยขออุทิศคุณความดีทั้งหมดแด่ แม่สวัน นกเพชร ขอให้ดวงวิญญาณของแม่สู่สุคติ

อนุสรณ์ อำไพรัตน์

พฤษภาคม 2545

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ฅ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่	
1. บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
ปัญหานำวิจัย	5
วัตถุประสงค์ในการวิจัย.....	5
ขอบเขตการวิจัย.....	5
นิยามศัพท์.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
2. แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
ความหมายของเด็กเร่ร่อนและความเป็นมาของครูข้างถนน.....	9
ทฤษฎีการสื่อสาร.....	25
ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้.....	35
ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม.....	36
ทฤษฎีการแบ่งกลุ่มทางสังคม.....	39
แนวคิดเรื่องการสนับสนุนทางสังคม.....	39
แนวคิดสัญญาวิทยา.....	41
Bormann' Convergence Theory.....	42
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	43
3. ระเบียบวิธีวิจัย.....	51
แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย.....	51
ประชากรในการศึกษาวิจัย.....	52
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	52

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	54
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	56
การนำเสนอข้อมูล.....	56
ระยะเวลาในการศึกษา.....	56
วิธีการศึกษา.....	58
ข้อจำกัดในการศึกษาวิจัย.....	59
4. ผลการวิจัย.....	59
ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่.....	59
ลักษณะของโครงการครูข้างถนน.....	61
การสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน.....	64
ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับครูข้างถนน.....	65
ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อน.....	70
ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน.....	79
การปฏิสัมพันธ์.....	82
การสื่อสารที่ส่งผลให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของครู.....	83
5. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	91
สรุปผลการวิจัย.....	91
อภิปรายผล.....	97
ข้อเสนอแนะ.....	111
งานวิจัยต่อเนื่อง.....	112
บรรณานุกรม.....	113
ภาคผนวก.....	118
ภาคผนวก ก แนวคำถามในการสัมภาษณ์เด็กเร่ร่อน.....	119
ภาคผนวก ข แนวคำถามในการสัมภาษณ์ครูข้างถนน.....	121
ภาคผนวก ค ตารางเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม.....	123
ภาคผนวก ง แผนที่บริเวณใต้สะพานอรุณอัมรินทร์.....	124
ประวัติผู้วิจัย.....	125

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1. แผนการดำเนินงานโครงการสร้างสรรค์เด็กข้างถนน.....	19
2. ทางออกสำหรับเด็กเร่ร่อน.....	21
3. แผนภาพรูปแบบการสื่อสารของ McCroskey.....	31
4. องค์ประกอบของทัศนคติที่เด็กเร่ร่อนมีต่อครูข้างถนน.....	105

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน : กรณีศึกษาพื้นที่บริเวณใต้สะพานอรุณอัมรินทร์ เขตบางกอกน้อย
ชื่อนักศึกษา	ร้อยตำรวจเอกหญิง อนุสรณ์ อ่ำไพรัตน์
อาจารย์ที่ปรึกษา	ดร. อัญชลี จุฬาพิมพ์พันธุ์
สาขาวิชา	นิเทศศาสตร์พัฒนาการ
ปีการศึกษา	2544

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน : กรณีศึกษาพื้นที่บริเวณใต้สะพานอรุณอัมรินทร์ เขตบางกอกน้อย” มีวัตถุประสงค์ของการศึกษา คือ

1. เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อนที่มีความเหมาะสมและบรรลุตามวัตถุประสงค์ของครู
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ที่มีผลต่อกระบวนการสื่อสารระหว่างครูข้างถนนที่ให้ความช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนบริเวณใต้สะพานอรุณอัมรินทร์

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูล ด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือ ครูข้างถนนของ กองสังคมสงเคราะห์ สำนักสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร จำนวน 2 คน และเด็กเร่ร่อนที่พักอาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นประจำ จำนวน 4 คน

จากการศึกษาพบว่า โครงการครูข้างถนนดำเนินการให้ความช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนในรูปแบบของการป้องกัน แก้ไข พัฒนาและฟื้นฟู เป็นโครงการเชิงรุก โดยการส่งครูข้างถนนลงพื้นที่ไปหาเด็กเร่ร่อนเพื่อพบปะ พูดคุยและสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยกับเด็กเร่ร่อนโดยตรง กิจกรรมของครูข้างถนนมีทั้งการเรียนการสอน ให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำ ส่งเสริมให้เด็กเรียนหนังสือ การประสานงานให้ความช่วยเหลือตามความจำเป็นและเหมาะสม เพื่อให้เด็กเร่ร่อนหยุดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม หยุดเร่ร่อน กลับสู่ครอบครัวหรือได้รับการศึกษา ฝึกฝนวิชาชีพ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า ครูข้างถนนมีกระบวนการในการปฏิบัติงาน 3 ช่วง ดังนี้

1. ช่วงทำความรู้จัก ครูข้างถนนลงพื้นที่โดยการเฝ้าสังเกตจุดที่เด็กเร่ร่อนรวมตัวกันเป็นประจำแล้วเข้าไปแจกของ เช่น เสื้อผ้า อาหาร ขนม ของเล่น สบู่ ยาสีฟัน ยารักษาโรค ขึ้นอยู่กับความต้องการของเด็กแต่ละคน เป็นการให้สิ่งของเป็นสื่อ ในช่วงนี้ครูข้างถนน ทำตัวเป็นแค่ผู้หวังดี โดยยังไม่แสดงตัวว่าเป็นใคร

2. ช่วงสร้างความคุ้นเคย หลังจากรู้จักกันมีการเริ่มบทบาทของความเป็นครู เริ่มสอนความรู้พื้นฐาน การอ่าน การเขียน ฝึกคิดเลข รวมไปถึงสอนการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ใช้เงินที่หามาได้ในทางที่เกิดประโยชน์ ไม่เสพยาเสพติด การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม สนใจดูแลตัวเอง อาบน้ำ แปรงฟัน เป็นต้น มีการแจกสิ่งของบ้างบางครั้งในลักษณะของรางวัล ที่ทำงานที่มอบหมายให้ทำเสร็จ เช่น เขียนหนังสือเสร็จ คิดเลขถูก ช่วงนี้ใช้อุปกรณ์ เครื่องเขียนต่าง ๆ เป็นสื่อ เช่น สมุด ปากกา หนังสือ

3. ช่วงสร้างความไว้วางใจ เมื่อเด็กเร่ร่อนเกิดความไว้วางใจครูข้างถนน เด็กเร่ร่อนก็พร้อมที่จะเล่าถึงปัญหาและสาเหตุของการออกมาเร่ร่อน ครูข้างถนนจะคอยให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษาและให้ความช่วยเหลือตามปัญหาของเด็กแต่ละคน ช่วงนี้สิ่งของแทบไม่จำเป็นในการล่อใจ แต่เด็กเร่ร่อนจะเข้ามาหาเอง ครูข้างถนนเปรียบเสมือน เพื่อน พี่ หรือพ่อแม่ ที่พร้อมจะเป็นที่พึ่งแก่เด็กเร่ร่อนแทบทุกเรื่องและพร้อมที่จะให้ความรักและให้ความอบอุ่น และให้ความสำคัญกับเด็กเร่ร่อน

การที่ได้เรียนรู้กระบวนการสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน ช่วยให้ครูข้างถนน สามารถทำความรู้จัก สร้างความคุ้นเคย จนได้รับความไว้วางใจ จากเด็กเร่ร่อน ส่งผลให้เด็กเร่ร่อนเปิดเผยถึงสาเหตุของการออกมาเร่ร่อน รวมทั้งปัญหาต่าง ๆ ของแต่ละคน ซึ่งแตกต่างกัน สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ครูข้างถนน สามารถให้คำแนะนำ ปรึกษาและให้ความช่วยเหลือได้ในทิศทางที่ถูกต้อง เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของเด็กเร่ร่อน จึงถือได้

ว่าการสื่อสารบรรลุตามวัตถุประสงค์

การศึกษากระบวนการสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน ถือเป็นส่วนหนึ่งในการเสริมสร้างให้โครงการครูข้างถนนประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น แม้จะไม่สามารถชักนำเด็กเร่ร่อนส่วนใหญ่กลับสู่ครอบครัวได้ เพราะสิ่งนี้ต้องใช้เวลา งบประมาณ ความพยายามของครูข้างถนน ความพร้อมของตัวเด็กเร่ร่อน และความพร้อมของครอบครัว ประกอบกัน แต่อย่างน้อยโครงการครูข้างถนนก็มีส่วนช่วยลดปัญหาทางสังคมที่เกิดจากเร่ร่อนได้ในระดับหนึ่งทีเดียว

Thesis	Interpersonal Communication between Volunteer teachers and Street children : A case study underneath Arunamarin Bridge, Bangkoknoi District, Bangkok.
Name	Police Captain Anusorn Ampairat
Thesis advisor	Dr. Anchalee Chulapimpan
Department	Development Communication Arts
Academic Year	2001

ABSTRACT

This thesis on “Interpersonal Communication between Volunteer Teachers and Street Children : A case study underneath Arunamarin Bridge, Bangkoknoi District, Bangkok” have the following research objectives :

1. To study the interpersonal communication between volunteer teachers and street children that achieve the teachers’ objectives.
2. To find the Relationship of the communication process that the volunteer teachers help to provide assistance to street children.

The data were collected using in-depth interview and participative observation. Samples are two volunteer teachers from the Social Welfare Department of Bangkok and four street children who usually live at Arunamarin Bridge were interviewed by researcher.

The findings indicated that the Volunteer Teachers Project helps street children to gain more respect for themselves and to be able to communicate their feelings and problems out freely to volunteer teachers. The purpose of the project was to help street children on the physical and psychological needs. The ultimate goal was to entice street children to return to their homes, families or shelters willingly. The activities of the volunteer teacher are to teach, advise and persuade street children to learn. Volunteer teachers tried to provide all necessary physical needs to street children so that they could survive the harsh lives on the street. In

addition, volunteer teachers attempted to supervise street children to stop unsuitable behavior such as using drugs. Volunteer teachers expected street children to receive education and have a better quality of life.

The research result can be summarized that the volunteer teachers have 3 stages of work as follows :

1. Knowing - Learning about the lives of street children by surveying the place and observing their behavior and ways of life on the street. Then volunteer teachers would provide street children with basic needs such as food, cloth, snack, toys, soap and drug depending on their needs.

2. Familiarizing - Familiarizing street children with volunteer teachers, where volunteer teachers could start to teach the basic of reading, writing and counting incorporating the teaching of their everyday lifestyle on how to wisely use money that they earn. Sometimes, the volunteer teachers rewarded street children when they finished work or were good students such as giving stationary when street children could finish writing or calculating correctly.

3. Building trust - When the street children were familiar with the volunteer teachers, they would tell their problems and gave reasons on why they ran away from home. The volunteer teachers would advise, consult and solve the street children's problems. During this stage the street children did not want anything specific. They thought that the volunteer teachers were like their friends, brothers or parents who were able to solve every problem, give love and warm to them and make them feel important .

The result from the willingness and hard work of volunteer teachers help to know and understand why street children ran away from home. So the teachers could advise, consult and help to improve the situation through the effective use of interpersonal communication, by assisting street children with the right direction and in line with their needs. Therefore, the communication could be considered as achieving the objectives.

The study of communication process between volunteer teachers and street children can be counted as a part that assist the volunteer teachers project to be more successful. Even though the project may not be able to persuade all street children to return to their families, the project is still a part that helps to reduce social problem stems from street children.

D
P
U

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในราวกว่าหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมาประเทศไทยประสบความสำเร็จอย่างสูงในการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจและได้รับการยกย่องจากนานาประเทศ

... โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ.2527-2537 เศรษฐกิจไทยเติบโตและเผชิญการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ในทศวรรษนั้นเป็นช่วงเวลาแห่งการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อย่างมากจนเป็นที่จับตามองของประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก จนกระทั่งได้รับการขนานนามว่าประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของ มหัศจรรย์ทางเศรษฐกิจแห่งเอเชีย นอกจากนี้ไทยยังได้รับการคาดหมายว่าจะกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICs) ในเวลาอันสั้น ... (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2541:118)

อย่างไรก็ดีภายใต้ความสำเร็จของการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การเร่งพัฒนาเศรษฐกิจแบบเน้นการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม โดยไม่ได้ให้ความสำคัญด้านการพัฒนาคนและสังคม ส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย เช่น ปัญหาการกระจายรายได้และความเหลื่อมล้ำทางสังคม การอพยพย้ายถิ่น จากชุมชนชนบทมาเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมในเขตเมือง มีผลทำให้สถาบันครอบครัว และชุมชนซึ่งเป็นองค์กรสังคมที่เข้มแข็งของสังคมไทยในอดีตอ่อนแอลง ประกอบกับกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่ไหลบ่าเข้ามาโดยผ่านเทคโนโลยีสื่อสารที่ทันสมัยสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อประโยชน์ทางธุรกิจ การค้า อุปกรณ์สื่อสาร เช่น โทรศัพท์มือถือ วิทยุติดตามตัว รวมไปถึงอิทธิพลจากสื่อมวลชน และการเพิ่มจำนวนของสถานเริงรมย์ สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้เกิดค่านิยมบริโภค ค่านิยมฟุ้งเฟ้อ ชอบความสะดวกสบายขึ้นในสังคมไทย ด้วยเหตุที่ว่าคุณภาพของคนไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เด็กและเยาวชนที่ยังไม่สามารถเลือกสรรและคัดสรรสิ่งที่ดีที่เป็นประโยชน์เหมาะสม จึงนำไปสู่สังคมที่ถูกพัฒนาไปในเชิงวัตถุนิยมมากกว่าการพัฒนาด้านจิตใจ ตัวชี้วัดความเสื่อมถอยของสังคมไทยจึงปรากฏขึ้นสวนกระแสกับความเจริญของเศรษฐกิจ เช่น คนจนกลับมีเพิ่มมากขึ้น ทั้ง ๆ ที่เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศเติบโตในอัตราที่ค่อนข้างรวดเร็ว สถิติอาชญากรรม

สถานการณ์ของปัญหาเด็กเร่ร่อน

จากผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ชัดเจนว่า ในปี พ.ศ.2543 สถานการณ์ปัญหาเด็กจะรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหายาบ้าระบาดในเด็ก ,การทำร้ายทารุณและข่มขืนเด็ก และปัญหาการหนีออกจากบ้านของเด็ก ที่มีเชิงปริมาณเพิ่มมากขึ้นในขณะที่อายุน้อยลง ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมาจากเหตุสำคัญคือ พื้นฐานความอ่อนแอของสถาบันครอบครัวที่นอกจากไม่พร้อมในการรับผิดชอบดูแลลูกหลานแล้ว ยังใช้ลูกหลานเป็นเครื่องมือหาเงินและเป็นจุดระบายความรุนแรงและความใคร่ในอารมณ์ทางเพศ พื้นฐานความอ่อนแอทางสังคมและเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ปล่อยให้แหล่งอบายมุขเคลื่อนไหวเมือง สื่อลามกแพร่หลาย สิ่งเสพติดทวีเพิ่มมากขึ้น และพื้นฐานทางการเมืองที่แสวงประโยชน์ โดยปล่อยปละละเลยการลงทุนด้านการพัฒนาเด็กอย่างจริงจัง สนใจแต่การลงทุนด้านวัตถุที่คอร์รัปชันได้มากและง่าย ทำให้เด็กไทยต้องเติบโตไปตามยถากรรม (วัลลภ ตังคณานุรักษ์, 2543:25)

ประเด็นสำคัญที่เป็นปัญหาใหญ่ในสังคมไทยปัจจุบัน คือการที่มีจำนวนเด็กเร่ร่อนเพิ่มมากขึ้นตามท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 6 - 18 ปี จากการสัมภาษณ์ นายวัลลภ ตังคณานุรักษ์ สมาชิกวุฒิสภา พบว่าในปี 2543 มีเด็กเร่ร่อนอยู่ทั่วประเทศราว 15,000 – 17,000 คน (มณีรัตน์ สุวรรณพรหมา, 2543:15)

เด็กเหล่านี้ส่วนใหญ่หนีออกจากครอบครัวเพราะทนสภาพบีบรัดต่าง ๆ ภายในไม่ไหว โดยเฉพาะการถูกทำโทษที่รุนแรง การถูกลวนลามทางเพศ รวมถึงความยากเข็ญอดอยาก เมื่อหนีออกจากครอบครัว “เมืองใหญ่” เช่น กรุงเทพฯ สมุทรปราการ เชียงใหม่ พัทยา ขอนแก่น อุดรธานี นครราชสีมา จะเป็นสถานที่รวมเด็กเหล่านี้ไว้เพราะเมืองใหญ่มีผู้คนหนาแน่นทำให้เด็กสามารถขอทานเลี้ยงชีพได้ง่าย มีสถานที่หลายแห่งรับจ้างทำงานชั่วคราว

แนวทางการแก้ไขปัญหาเด็กเร่ร่อน

ปัญหาของเด็กที่ถูกทอดทิ้งจากครอบครัว ชุมชนและสังคม โดยต้องออกมาเร่ร่อนตามท้องถนน เป็นเรื่องที่สังคมจำเป็นต้องให้ความสนใจและร่วมมือกันหาทางช่วยเหลืออย่างเร่งด่วนเพราะเด็กควรได้รับการเลี้ยงดู เติบโตเป็นประชากรที่มีคุณภาพมากกว่าที่เด็กจะถูกทอดทิ้งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยวในสังคม การให้การดูแล พื้นฟูบำบัดรักษา การให้โอกาสได้รับการศึกษา และเรียนรู้ต่าง ๆ จะช่วยให้เด็กเหล่านี้อยู่รอดปลอดภัยในสังคมและมีคุณภาพที่ดีขึ้น

การที่เด็กออกมาเร่ร่อนเป็นปัญหาที่ส่งผลต่อตัวเด็กเอง การอบรมกล่อมเกลา ด้านคุณธรรม จริยธรรม การอยู่กับสังคมที่ไม่มีความหวังกับการดำรงชีวิตในอนาคตเหมือนกับเด็กปกติทั่วไปที่มีสถาบันครอบครัว เป็นสถานที่แห่งแรกในการอบรมบ่มนิสัย ย่อมส่งผลกระทบต่อสังคม และประเทศชาติโดยรวมเพราะเด็กเร่ร่อนเหล่านี้เป็นผู้เสี่ยงต่อการกระทำผิด ก่ออาชญากรรม การติดเชื่อเฮดส์ และการแพร่กระจายเฮดส์จากการขายบริการทางเพศ ด้วยเหตุนี้ปัญหาของเด็กเร่ร่อนจึงเป็นที่สนใจของสังคมเพิ่มมากขึ้น หน่วยงานของรัฐและเอกชนพยายามให้ความช่วยเหลือแก่เด็กเร่ร่อนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก โดยครูหยุด (นายวัลลภ ตังคณานุรักษ์) และผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับเด็กได้พยายามรณรงค์ให้สังคมเห็นความสำคัญของปัญหาเด็กเร่ร่อนและสนใจที่จะให้ความร่วมมือช่วยเหลือเด็กเร่ร่อน

โครงการครูข้างถนน

มูลนิธิสร้างสรรค์เด็กได้ส่ง “ครูข้างถนน” rukเข้าไปในพื้นที่หลายแห่งเพื่อศึกษาและเรียนรู้เด็กเร่ร่อนอย่างเป็นธรรมชาติโดยการเข้าไปคลุกคลีกับเด็ก ใช้ชีวิตประจำวันอยู่กับเด็กสร้างความไว้วางใจ เรียนรู้ปัญหาต่าง ๆ และช่วยแก้ไขปัญหาเท่าที่จะช่วยเหลือได้ ด้วยตระหนักถึงความเป็นจริงที่เด็กเร่ร่อนต้องเผชิญกับความเลวร้ายต่าง ๆ มากมาย เช่นการติดเชื่อเฮดส์ ปัญหายาเสพติด ความเลวร้ายทางสังคม ความด้อยโอกาส อ่อนต่อโลกและแนวโน้ม

ครูข้างถนนลงไปพื้นที่ด้วยอุปกรณ์เต็มกระเป๋า อุปกรณ์ประกอบไปด้วยเครื่องเขียน สีเทียน ดินน้ำมัน หนังสือนิทาน การ์ตูน เครื่องเล่นกีฬา ดนตรี เกมสีกด เพื่อดึงดูดให้เด็ก เหล่านี้สนใจและเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้ครูยังได้เตรียมสิ่งจำเป็น ได้แก่ อาหาร ขนม ยา รักษาโรค เพื่อช่วยให้เด็กพ้นจากความหิว และทุเลาจากความเจ็บป่วย

ตามพื้นที่ต่าง ๆ ในกรุงเทพฯมีเด็กเร่ร่อนรวมตัวกันเป็นกลุ่มและครูข้างถนนได้เข้าไป ดูแล ขยายตัวไปสู่หลายต่อหลายแห่ง ได้แก่ สนามหลวง สะพานพุทธ หัวลำโพง หมอชิต พัฒน์พงษ์ วังเวียนใหญ่ สะพานอรุณอัมรินทร์ จะเห็นกลุ่มเด็กตัวมอมแมมนั่งล้อมครูและทำ กิจกรรมต่าง ๆ ตามที่แต่ละคนจะสนใจ กิจกรรมเหล่านี้ได้นำให้ครูข้างถนนได้ใกล้ชิดกับ บรรดาเด็กเร่ร่อนทั้งหลาย ความใกล้ชิดส่งผลให้เกิดความไว้วางใจกันมากขึ้น ผลดีจึงเกิดขึ้น ด้วยการที่เด็กตามครูเข้าบ้านที่หน่วยงานเปิดขึ้น ได้ขอให้ครูช่วยพากลับลู่ครอบครัว ให้ส่งเข้า โรงเรียน ให้ช่วยพาไปเลิกยาเสพติด ขอบวชเป็นสามเณร เป็นต้น

ครูข้างถนนขององค์กรต่าง ๆ เกิดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ที่ต้องการเห็นชีวิตที่ดีขึ้นของ เด็กที่ไม่ต้องเร่ร่อนตกอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อโรคภัยร้ายแรงหรือยาเสพติด รวมทั้งพ้นจากการ ตกเป็นเครื่องมือของเหล่ามิถาชีฟ เพื่อเชื่อมโยงเด็กกลับสู่ครอบครัว กลายเป็นเด็กที่เข้าสู่ โรงเรียนซึ่งกระบวนการเรียนรู้ ที่มีขั้นตอน ครอบครัวและโรงเรียนจึงเป็นส่วนสำคัญในการ นำพาเด็กไปสู่พัฒนาการทางด้าน ความรู้ จริยธรรม การปรับตัวให้เข้ากับสังคม

อย่างไรก็ตามในสภาพความเป็นจริง การดำเนินการช่วยเหลือของหน่วยงานของ ภาครัฐและภาคเอกชนยังไม่เพียงพอกับจำนวนเด็กเร่ร่อนที่มีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ สืบ เนื่องมาจากภาวะวิกฤติเศรษฐกิจในปัจจุบัน การดำเนินการช่วยเหลืออย่างถูกทิศทาง เหมาะสมกับสภาพปัญหา และตรงตามความพอใจของเด็กแต่ละคน ซึ่งมาจากพื้นฐานทาง ครอบครัว, เพศ, วัย, ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่แตกต่างกัน จึงถือเป็นเรื่องสำคัญที่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องศึกษาให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง เกี่ยวกับสภาวะของครูข้างถนนกับเด็ก

จากความสำคัญของปัญหาดังกล่าว การศึกษากระบวนการสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน จึงเปรียบเสมือนปรากฏการณ์แรกในการเชื่อมโยงเด็กเร่ร่อนกลับสู่สังคมโดยมีครูข้างถนนเป็นสื่อกลาง ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกใช้ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นกรอบทฤษฎีหลักในการศึกษา เพื่อวิเคราะห์การสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน เพื่อหากระบวนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพสูงสุดระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน มาใช้ในการปฏิบัติการช่วยเหลือเด็กเร่ร่อน และบรรลุวัตถุประสงค์ของครูข้างถนนที่คาดหวังให้เด็กเร่ร่อนเหล่านี้ ได้เรียนรู้เพื่อพัฒนาตนไปสู่ทิศทางที่ดี ใช้ชีวิตที่มีประโยชน์ไม่เป็นพิษภัยต่อตนเองและผู้อื่น เด็กที่มีที่พึ่งทางใจและสุดท้ายคือเด็กหยุดเร่ร่อนแล้วหวนคืนสู่ครอบครัว สู่สังคมเหมือนเด็กปกติทั่วไปและเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในสังคม

ปัญหานำวิจัย

1. โครงการครูข้างถนนที่ให้ความช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนบริเวณใต้สะพานอรุณอัมรินทร์มีลักษณะในการดำเนินการเป็นอย่างไร
2. กระบวนการสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อนเป็นอย่างไร
3. กระบวนการสื่อสารใดที่ส่งผลให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของครูข้างถนน

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน ที่มีความเหมาะสมและบรรลุตามวัตถุประสงค์ของครู
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ที่มีผลต่อกระบวนการสื่อสารระหว่างครูข้างถนนที่ให้ความช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนบริเวณสะพานอรุณอัมรินทร์

ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้เลือกศึกษาเด็กเร่ร่อนและครูข้างถนน บริเวณสะพานอรุณ อัมรินทร์ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตทั้งแบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของเด็กเร่ร่อน ทั้งเพศชายและหญิง ช่วงเวลาในการลงพื้นที่ได้จำกัดไว้ ระหว่างเดือนมีนาคม – สิงหาคม 2544

นิยามศัพท์

การสื่อสาร หมายถึง การถ่ายทอดสารจากผู้ส่งสาร ไปยังผู้รับสาร โดยผ่านสื่อ เพื่อให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์ผู้ส่งสาร ซึ่งสามารถวัดได้จาก ปฏิกริยาตอบสนองของผู้รับสาร ในการศึกษาครั้งนี้ การสื่อสาร คือการถ่ายทอดสารจากครูข้างถนนไปยังเด็กเร่ร่อน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์ของครูข้างถนน คือสามารถผลักดันให้สิ่งที่เด็กเร่ร่อนต้องการเป็นจริง

กระบวนการสื่อสาร หมายถึง การสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน เป็น การสื่อสารที่ผู้ส่งสารเป็นบุคคลเดียวคือครูข้างถนน ที่มีความต้องการในการถ่ายทอดข้อมูล ข่าวสาร อารมณ์ ความรู้สึกต่าง ๆ ให้ผู้รับสารคือเด็กเร่ร่อนซึ่งอาจมีมากกว่าหนึ่งคนได้ทราบ หรือกระทำตามที่ต้องการ ในกรณีนี้ครูข้างถนนสามารถส่งข้อมูลข่าวสารได้ตามความถนัด มีความใกล้ชิด ความเกรงใจ เป็นส่วนสำคัญในการสร้างความสนใจ การโน้มน้าวใจเด็กเร่ร่อน กระบวนการสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยองค์ประกอบหลักในกระบวนการสื่อสาร 4 ประการ คือ (David K Berlo, 1960)

1. ผู้ส่งสาร (Sender) หมายถึง ครูข้างถนนที่ปฏิบัติงานบริเวณสะพานอรุณอัมรินทร์ ซึ่งเป็นบุคคลที่จะคัดเลือกสาร วิธีการและช่องทางที่จะนำสารไปสู่เด็กเร่ร่อน ครูข้างถนน อาจประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวขึ้นอยู่กับคุณสมบัติที่สำคัญของครูข้างถนนคือความน่าเชื่อถือ โดยปัจจัย 5 ประการ ที่จะสร้างความน่าเชื่อถือและไว้วางใจจากเด็กเร่ร่อน ได้แก่ ความสามารถ บุคลิกลักษณะ ความสุขุมเยือกเย็น การเป็นคนที่สังคมให้การยอมรับ และการเป็นคนเปิดเผย (McCroskey, 1987)

2. สาร (Message) ซึ่งประกอบด้วย รหัสสาร คือ ภาษา ทั้งวัจนภาษา เช่น คำพูด และอวัจนภาษา เช่น การมอง การยิ้ม การสัมผัส เนื้อหาของสาร ประเภทต่าง ๆ และการเรียงลำดับสารเพื่อให้ได้ใจความตามเนื้อหาที่ต้องการ
3. ช่องสาร (Channel) หมายถึง สื่อในการสื่อสารประเภทต่าง ๆ ทั้ง สื่อบุคคล คือ ตัวครูข้างถนนเองและสื่อที่ไม่ใช่มนุษย์ซึ่งอาจหมายถึงสื่อธรรมชาติหรือ สื่อที่ถูกประดิษฐ์ขึ้น เช่น เครื่องเขียน สีเทียน ดินน้ำมัน หนังสือนิทาน การ์ตูน เครื่องเล่นกีฬา ดนตรี เกมสีกด รวมไปถึง อาหาร ขนม ยารักษาโรค
4. ผู้รับสาร (Receiver) หมายถึง เด็กเร่ร่อนบริเวณสะพานอรุณอัมรินทร์ ซึ่งมีความแตกต่างกันของอายุ เพศ การศึกษา เป็นต้น

ประสิทธิผลของการสื่อสาร หมายถึง ผลของการสื่อสารที่ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ คือการผลักดันให้สิ่งที่เด็กต้องการเป็นจริงได้ อันได้แก่ เข้าโรงเรียน เข้าทำงาน ฝึกอาชีพ บวชเป็นสามเณร เข้าสู่อุปการะที่มูลนิธิสงเคราะห์เด็กที่ด้อยโอกาส และพาเด็กกลับเข้าสู่ครอบครัว ผู้สังคม

ครูข้างถนน หมายถึง ครูอาสาในโครงการครูอาสาของกองสังคมสงเคราะห์ สำนักสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานครที่ลงไปปฏิบัติงานในบริเวณสะพานอรุณอัมรินทร์ กิจกรรมของครูข้างถนนมีทั้งการพัฒนาการเรียนการสอน การให้คำปรึกษาแนะนำ การส่งเสริมให้เด็กเรียนต่อ การประสานงานดูแลและให้ความช่วยเหลือตามความจำเป็นและเหมาะสม

เด็กเร่ร่อน หมายถึง เด็กชายและหญิง ซึ่งมีอายุระหว่าง 6-18 ปี ที่ไม่ได้อาศัยอยู่กับครอบครัว ไม่มีที่พักอาศัยที่แน่นอน ใช้ชีวิตแบบอิสระ การเลี้ยงชีพไม่แน่นอน ขาดการเรียนหนังสืออย่างต่อเนื่อง หรือไม่ได้เรียนหนังสือ รวมตัวกันอยู่บริเวณสะพานอรุณอัมรินทร์

ครอบครัวเร่ร่อน หมายถึง เด็กเร่ร่อนชายและหญิง ที่อยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา และมีลูกที่เกิดขึ้นระหว่างที่ออกมาเร่ร่อน มีอาชีพและรายได้ไม่แน่นอน ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทั่วไปหรือเก็บของเก่าขาย ครอบครัวเร่ร่อนในการศึกษาคั้งนี้หมายถึงครอบครัวเร่ร่อนที่อาศัยอยู่บริเวณใต้สะพานอรุณอัมรินทร์

พฤติกรรม หมายถึง การแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ ของเด็กเร่ร่อน เช่น การพูดคุย การกินอาหาร การหลับนอน การอยู่ร่วมกัน การช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน

วัตถุประสงค์ของครูข้างถนน หมายถึง ความมุ่งหมายในการทำงานของครูข้างถนนแต่ละคนที่มุ่งหวังให้เด็กเร่ร่อนหยุดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น เลิกเสพยาเสพติด, ไม่ขโมยของผู้อื่น, ไม่ขายบริการทางเพศ เป็นต้น หยุดเร่ร่อน กลับสู่ครอบครัว หรือได้รับการศึกษา ได้รับการฝึกวิชาชีพ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของเด็กเร่ร่อนให้ดีขึ้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงกระบวนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กเร่ร่อน
2. ทำให้ทราบความคิดเห็นตลอดจนปัญหาและข้อเสนอแนะของครูข้างถนนที่ปฏิบัติงานช่วยเหลือเด็ก
3. เป็นแนวทางในการพิจารณาปรับปรุงแก้ไข การดำเนินการช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนให้มีประสิทธิภาพ
4. เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของครูข้างถนนรุ่นใหม่

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในครั้งนี้เลือกศึกษาเด็กเร่ร่อนบริเวณสะพานอรุณอมรินทร์ ผู้ศึกษาได้ศึกษา แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร หนังสือ วารสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นพื้นฐานความรู้ และแนวทางในการศึกษาวิจัย ใช้ทฤษฎีการสื่อสารเป็นกรอบทฤษฎีหลัก โดยแบ่งเนื้อหาในการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน ดังต่อไปนี้

1. ความหมายของเด็กเร่ร่อนและความเป็นมาของครูข้างถนน
2. ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ได้แก่
 - 2.1 ทฤษฎีการสื่อสาร
 - 2.1.1 การสื่อสารภายในตัวเอง
 - 2.1.2 การสื่อสารระหว่างบุคคล
 - 2.1.3 การสื่อสารกลุ่มเล็ก
 - 2.2 ทฤษฎีการเรียนรู้
 - 2.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม
 - 2.4 ทฤษฎีการแบ่งกลุ่มทางสังคม
 - 2.5 แนวคิดเรื่องการสนับสนุนทางสังคม
 - 2.6 แนวคิดสัญชาตญาณวิทยา
 - 2.7 Bormann Convergence Theory
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความหมายของเด็กเร่ร่อนและความเป็นมาของครูข้างถนน

ความหมายของ “เด็กเร่ร่อน”

ความหมายของเด็กเร่ร่อนในทัศนะของ สายสุรี จุติกุล (2535) หมายถึงเด็กที่ไม่ได้อาศัยอยู่กับครอบครัวและเร่ร่อนตามถนน หรือสาธารณสถาน สำหรับคำในภาษาอังกฤษที่ใช้

1. เด็กที่มีอาชีพอยู่บนท้องถนน หมายถึงเด็กที่ขายพวงมาลัย ดอกไม้ หรือหนังสือพิมพ์ตามสี่แยกหรือตามถนนทั่วไป หรืออาจเข้ดกระจกรด ขายขนม หรืออื่น ๆ เด็กเหล่านี้อาจมีครอบครัวหรือไม่มีครอบครัวที่อาศัยอยู่ด้วยก็ได้

2. เด็กที่มีอาชีพอยู่ข้างถนน เด็กเหล่านี้อาจเป็นเด็กขอทาน เด็กขายหมากฝรั่ง เด็กรับจ้างชั่วคราวและอื่น ๆ เด็กเหล่านี้อาจมีครอบครัวอยู่ด้วยหรือไม่มีครอบครัวก็ได้เช่นกัน

3. เด็กที่เร่ร่อนนอนใต้สะพาน ตามตลาด ตามหาดทราย หรือสถานที่ก่อสร้าง หรือใต้ถุนอาคารใหญ่ ๆ ที่ไม่มีใครดูแลหรือเข้มงวด เด็กเหล่านี้อาจมีอาชีพที่แน่นอน หรือไม่มีอาชีพ และมักเป็นเด็กที่ไม่มีครอบครัวที่อาศัยอยู่ด้วยขณะเร่ร่อน

เด็กทั้ง 3 กลุ่มนี้ บางทีแยกแยะออกจากกันโดยเด็ดขาดมิได้ เช่น บางทีเด็กในกลุ่มที่สามอาจมีอาชีพตามข้อ 1 และข้อ 2 ก็ได้ เป็นต้น

วัลลภ ตังคณานุรักษ์ (2535) ให้ความหมายของเด็กเร่ร่อนในแง่ของสาเหตุการเร่ร่อน คือ

1. เร่ร่อนตามวิถีชีวิตของครอบครัว ลักษณะของเด็กเร่ร่อนกลุ่มนี้ เปรียบไปแล้วเสมือน “ยิปซี” ที่อพยพเคลื่อนย้ายกองคาราวานไปเป็นช่วง ๆ ตามแผ่นดินทะเลทรายแต่เด็กกลุ่มนี้ในสังคมไทยจะเคลื่อนย้ายตามครอบครัวไปตามแหล่งงาน เดินซัดมากในเหล่า “กรรมกรก่อสร้าง” ที่ตระเวนขายแรงงานตามแหล่งก่อสร้าง ซึ่งวิถีชีวิตเช่นนี้ เด็ก ๆ ที่เป็นลูกหลานจึงต้องเร่ร่อนติดตามไปด้วย เด็กเร่ร่อนลักษณะนี้จึงเป็นเด็กที่เร่ร่อนเพราะวิถีการดำรงชีวิตของครอบครัวที่ต้องเคลื่อนย้ายอยู่เสมอ ๆ นั่นเอง

2. เร่ร่อนตามวิถีชีวิตของตน ลักษณะของเด็กเร่ร่อนกลุ่มนี้ นับเป็นกลุ่มเด็กอีกประเภทหนึ่งในสังคมไทย ที่จะต้องใส่ใจอย่างจริงจังและต่อเนื่องมากขึ้น ทั้งนี้เด็กเร่ร่อนลักษณะนี้ ออกเร่ร่อนเพราะปัจจัยผลักดันจากครอบครัว ที่ไม่เอื้อต่อการดำรงอยู่ อาทิความยากแค้นลำเค็ญภายในครอบครัว ทำให้ต้องอดมืออดตีน หรือครอบครัวแตกแยกหย่าร้าง แม่เลี้ยงหรือพ่อเลี้ยงโหดร้ายทุบตี ล้วนคือปัจจัยสำคัญผลักดันให้เด็ก ๆ ขาดความอบอุ่นและเป็นสุขในครอบครัว กระทั่งต้องหนีออกมาเร่ร่อน

เสาวภาคย์ ศุภนิธย์ (2537) ให้ความหมายเด็กเร่ร่อนในแง่การขาดที่อยู่อาศัย คือเด็กที่ไม่มีถิ่นที่อยู่อาศัยเร่ร่อนไปตามสถานที่ต่าง ๆ ค่ำไหนดอนนั้น เช่น ตลาด วัด ที่สาธารณะ ที่พักโดยสารรถเมล์หรือแม้แต่ที่ว่างหน้าร้านค้าข้างถนน เด็กเหล่านี้ต่างมาจาก

นันทินี เพ็ชฌุไพศิษฏ์ (2530) ให้ความหมายเด็กเร่ร่อนในแง่การเร่ร่อนคือ เด็กและเยาวชนที่ระเหเร่ร่อน ไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง ชัดเจนเนจร เทียวไปตามสถานที่ต่าง ๆ ค่ำไหนดอนนั้น เช่น ตลาด สวนสาธารณะ ที่พักโดยสาร ทำน้ำ วัด ไม่มีจุดหมายปลายทาง ไม่ได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับบิดามารดาหรือผู้ปกครองคนใด ดำเนินชีวิตด้วยตัวคนเดียวเพียงลำพัง

โดยสรุปแล้ว เด็กเร่ร่อน หมายถึง เด็กขาดโอกาสที่จะได้รับบริการอันจำเป็นต่อพัฒนาการชีวิต ขาดการดูแล หรือไม่ได้อยู่กับครอบครัวบิดามารดา มีที่พักอาศัยไม่แน่นอน ใช้ชีวิตเป็นอิสระ การหาเลี้ยงชีพไม่แน่นอน ขาดการเรียนหนังสืออย่างต่อเนื่อง หรือไม่ได้เรียนหนังสือ และมีพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา เช่น ขอดทาน ลักขโมย ขายบริการทางเพศ เสพสารระเหยหรือยาเสพติด เป็นต้น

สาเหตุที่เด็กออกมาเร่ร่อน

สาเหตุที่เด็กออกมาเร่ร่อนนี้ ได้มีผู้ทำการวิจัยศึกษาไว้ค่อนข้างมาก ซึ่งสามารถสรุปที่สำคัญ ๆ ได้ 3 สาเหตุโดยที่เด็กเร่ร่อนคนหนึ่งอาจมีสาเหตุออกมาเร่ร่อนเพียงสาเหตุเดียวหรือมากกว่าหนึ่งสาเหตุ ซึ่งมีรายละเอียดของสาเหตุที่เด็กเร่ร่อนดังต่อไปนี้

1. สาเหตุจากครอบครัว

สาเหตุหลักที่เด็กออกมาเร่ร่อน คือ สาเหตุมาจากครอบครัว (สายสุรี จุติกุล, 2535:18) บิดา มารดาและญาติพี่น้องไม่เข้าใจกัน เด็กขาดความรักความอบอุ่นในบ้าน สภาพแวดล้อมภายในบ้านไม่ส่งเสริมให้เด็กมีความผูกพันกับบ้าน และครอบครัว การเลี้ยงดูเข้มงวดเกินไปและบิดามารดาต้องโทษหรือเสียชีวิต (นิตยา กัทสิทธิ์พะพันธุ์, 2533:22)

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2535) ศึกษาพบว่าสาเหตุจากครอบครัวเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการ ได้แก่ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว การอพยพเร่ร่อนของครอบครัวในการเดินทางไปประกอบอาชีพตามแหล่งงานที่มีฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว รวมทั้งผลกระทบจากการเอาใจใส่เลี้ยงดูของครอบครัว เช่น เด็กที่อยู่กับครอบครัวอุปการะ เด็ก

จากการสำรวจและศึกษาเด็กเร่ร่อนในเขตกรุงเทพมหานครพบว่าเด็กออกมาเร่ร่อนด้วยสาเหตุปัญหาด้านเศรษฐกิจ และปัญหาครอบครัวแตกแยกเป็นส่วนใหญ่ (สำนักสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร, 2536:4)

2. สาเหตุจากสังคมภายนอก

สาเหตุที่เกิดจากสังคมภายนอก ได้แก่ สาเหตุจากสังคมและเศรษฐกิจ สาเหตุจากการพัฒนาประเทศที่ไม่สมดุล สภาพแวดล้อม ที่อยู่อาศัย และสิ่งยั่วยุต่าง ๆ จากภายนอก (นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม, 2536:26)

แหล่งท่องเที่ยวสถานที่พักผ่อนหย่อนใจต่าง ๆ ที่มีอยู่ในเมืองหลวง หรือเมืองใหญ่ เช่น ห้างสรรพสินค้า โรงภาพยนตร์ วิดีโอเกมส์ ไต่บันไดเหล็ก สนุกเกอร์ คิสโก้เชค ฯลฯ เหล่านี้ล้วนเป็นแหล่งยั่วชวนให้เด็ก ซึ่งมีความอยากรู้อยากเห็น ได้สัมผัสบรรยากาศ มั่วสุม และหลงอยู่กับสิ่งเพลิดเพลิน ไม่อยากอยู่บ้านเพราะบ้านไม่มีความสนุกสนาน หรืออิทธิพลจากสื่อมวลชนซึ่งส่งผลให้เด็กเกิดความฟุ้งเฟ้อ อยากออกไปสนุกสนานนอกบ้าน นอกจากนี้เมืองใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางความเจริญ โดยเฉพาะทางด้านอุตสาหกรรมจะมีผู้คนอพยพหลั่งไหลเข้ามาหางานทำ และอยู่อาศัยจำนวนมาก โอกาสของเด็กที่ถูกทอดทิ้ง ถูกละเลย หรือพลัดหลงก็เพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน (สถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535:32)

สาเหตุรองลงไปจากเรื่องครอบครัว ได้แก่ สาเหตุจากโรงเรียน กล่าวคือ เด็กมีประสบการณ์ที่ไม่ดีที่โรงเรียน เช่น ถูกตีหน้าเสาธง ถูกประจานความผิดต่อหน้าเด็กอื่น ๆ เป็นต้น เมื่อหนีโรงเรียนนาน ๆ เข้าก็เลยหนีออกจากบ้านด้วย เพราะคุ้นเคยกับการเที่ยวเตร่ไปวัน ๆ หรือในบางกรณีเกิดจากเด็กเบื่อการเรียนเนื่องจากเรียนไม่รู้เรื่อง (สายสุรี จุติกุล, 2533:48) ทางโรงเรียนไม่ให้ความสนใจเด็กเท่าที่ควร ครุลงโทษเด็กโดยไม่ถามถึงสาเหตุและครุตะโกนด่าเด็กต่อหน้าเพื่อน ๆ ในชั้นเรียน ทำให้เด็กอับอาย และเพื่อนล้อเลียนปมด้อยต่าง ๆ เมื่อเด็กถูกลงโทษทำให้เด็กไม่อยากเรียนหนังสือ ขาดเรียนบ่อย ๆ หลบหนีเรียนออกจากโรงเรียน ซึ่งผลักดันไปสู่เด็กเร่ร่อน

3. สาเหตุจากตัวเด็กเอง

เด็กมีความอยากรู้อยากเห็น อยากรู้อะไร รักสนุก คิดเพื่อน ต้องการความรักความสนใจจากเพื่อนต่างเพศ รวมถึงการพลัดหลงและกลับบ้าน ไม่ถูก ถ้าเป็นกลุ่มวัยรุ่นนือที่บ้าน เบื่อโรงเรียน กลัวการถูกลงโทษ หรือบางคนสติปัญญาต่ำ ถูกล่อลวงชักจูงได้ง่ายเด็กในช่วง 11-18 ปี เป็นช่วงอายุที่พบในเด็กเร่ร่อน ซึ่งเด็กในช่วงนี้ชอบอิสระ อยากรู้อะไรตัวเอง อยากรู้อะไร ทำในสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ และชอบอยู่ในกลุ่มเพื่อนที่อยู่ใกล้เคียงกันลักษณะพื้นฐานอารมณ์ เช่นนี้ ถ้าเด็กพบกับสภาพบ้านที่ไม่มีความอบอุ่น ไม่มีความผูกพันภายในครอบครัว จึงมีส่วนทำให้เด็กตัดสินใจออกจากบ้านมาเร่ร่อนได้ง่ายขึ้น (นิตยา กัทลิตระพันธุ์, 2535:18)

ลักษณะทั่วไปของเด็กเร่ร่อน

1. ด้านบุคลิกภาพ

เด็กเร่ร่อนมักเป็นเด็กที่เอาตัวรอดได้ บางคนมีความก้าวร้าวมาก และรู้จักโกหก พูดเท็จ โดยจะจับข้อเท็จจริงได้ยากมาก ต้องการความสนใจเฉพาะจากอาสาสมัครหรือผู้ทำงานสงเคราะห์ด้านนี้ รู้จักโลกของผู้ใหญ่ค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับเด็กวัยเดียวกันโดยทั่วไป มีความกล้าที่จะเผชิญกับสภาพต่าง ๆ ได้โดยไม่มีวิหเวาของความกลัวหรือสะทกสะท้าน มีช่วงความสนใจสั้น ๆ และมีความรู้สึกไว (sensitive) มีความเรียบร้อยและรู้จักสัมมาคารวะเหมือนเด็กคนอื่น ๆ เมื่ออยู่ต่อหน้าผู้ใหญ่ มีอารมณ์ขันและชอบเล่นเหมือนเด็กทั่ว ๆ ไป ปิดบังเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศ ไว้ใจผู้ใหญ่ยาก และรู้สึกสับสนเกี่ยวกับอนาคต (สายสุริ จุติกุล, 2535:27)

2. ด้านสุขภาพ

สุขภาพของ “เด็กเร่ร่อนแท้” ที่ยังชีพด้วยการขอทานส่วนใหญ่ที่พบเห็นได้ชัดคือ โรคผิวหนัง ได้แก่ หิด กลากเกลื้อน แผลจากยุงกัด หรือแผลอื่น ๆ ตามตัว ทั้งนี้เนื่องจากความสกปรกหมักหมมจากที่อยู่ที่นอน และไม่ได้ชำระล้างร่างกาย บางคนเป็นเหา เด็กบางคนติดยาเสพติด สารระเหย ติดบุหรี่ บางคนถึงขนาดฉีดเข้าเส้น สุขภาพเสื่อมโทรม ไม่แข็งแรง ภูมิคุ้มกันต่ำ น้อย ผอม อมโรค เป็นโรคขาดอาหาร และโรคระบบย่อยอาหาร โรคพยาธิ บางคนเป็นหวัดเรื้อรัง และโรคฟัน ส่วนกลุ่ม “เด็กเร่ร่อนเทียม” ที่หาเลี้ยงชีพโดยการให้บริโภคนทางเพศส่วนใหญ่จะดูมี สุขภาพแข็งแรง เนื้อตัวสะอาด แต่งกายดี ไม่มีโรคผิวหนัง ไม่ติดยาเสพติด แต่เด็กกลุ่มนี้จะมีอัตราเสี่ยงในการรับเชื้อเอชไอวี และมีทั้งผู้ที่ติดเชื้อจากการสำส่อนทางเพศ (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535:19)

สถิติและตัวเลขเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อน

การที่จะรวบรวมข้อมูลจำนวนเด็กเร่ร่อนที่แท้จริงเป็นเรื่องยาก เนื่องจากเด็กกลุ่มนี้ใช้ชีวิตที่ไม่แน่นอน และมีการย้ายท้องถื่นอยู่เรื่อย ๆ ข้อมูลที่มีอยู่ปัจจุบันเป็นข้อมูลเด็กเร่ร่อนที่ถูกควบคุมความประพฤติ โดยหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องโดยตรงเท่านั้น ซึ่งเด็กแต่ละคนที่ถูกควบคุมอาจจะเร่ร่อน หรือไม่เร่ร่อนก็ได้ สิ่งทีรู้อย่างเดียว คือ เด็กมีความประพฤติตนไม่สมควรแก่วัย การระบุว่าเด็กเหล่านี้เป็นเด็กเร่ร่อนนั้น ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้ปฏิบัติงาน อีกอย่างหนึ่งการควบคุมเด็กในสถานที่ต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับกำลังเจ้าหน้าที่ และนโยบายของแต่ละปี ประกอบกับความพยายามของหน่วยงาน หรือองค์กรที่ปฏิบัติงานด้วย จากการประมาณการพบว่า ในปี 2543 มีเด็กเร่ร่อนอยู่ทั่วประเทศราว 15,000 – 17,000 คน (มณีรัตน์ สุวรรณพรหมา, 2543:15)

โดยสรุป สถิติเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนที่แท้จริงยังไม่แจ่มชัดว่ามีจำนวนเท่าใด หากจะเอาจำนวนเด็กที่ถูกจับในแต่ละปีมารวมเข้าด้วยกัน แล้วระบุคือจำนวนเด็กเร่ร่อนที่มีอยู่นั้น ก็คงจะคลาดเคลื่อน เนื่องจากเป็นไปได้ว่าเด็กหน้าเดิมบางคนที่เคยถูกจับ อาจวนเวียนถูกจับเข้ามาอีก และคงจะไม่สามารถครอบคลุมจำนวนเด็กเร่ร่อนได้ทั้งหมด เนื่องจากยังพบเด็กเร่ร่อนอีกจำนวนมาก ที่กระจัดกระจายอยู่ตามเมืองใหญ่ ๆ ทั่วประเทศ (ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์, 2535:42)

องค์กรที่เกี่ยวข้องกับเด็กเร่ร่อน

แต่เดิมนั้น กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย (ปัจจุบันสังกัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม) ได้อาศัย กฎหมายคำสั่งคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 294 หรือที่เรียกกันว่า ปว.294 ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2515 โดยมีเนื้อหาส่วนหนึ่งเพื่อ ไล่จับ เด็กเกร เร่ร่อน ขอทาน และประพฤติตนไม่สมวัย ส่งเข้าสถานแรกรับเด็กชายบ้านปากเกร็ดและสถานแรกรับเด็กหญิงพญาไท เพื่อสืบหาครอบครัวมารับกลับตามขั้นตอน ส่วนที่ไม่สามารถสืบหาครอบครัวให้มารับกลับได้ เด็กเหล่านี้ก็จะถูกส่งไปอยู่ยังสถานสงเคราะห์อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งในสถานสงเคราะห์เหล่านั้น จะมีการบริการ การเลี้ยงดู การศึกษา การฝึกวิชาชีพ

การดำเนินงานของ กรมประชาสงเคราะห์ เช่นนี้ มีคำถามที่เป็นข้อสงสัยอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. การสืบหาและติดตามหรือติดต่อครอบครัวเด็กให้มารับเด็กกลับนั้น ทำได้จริงจัง และครอบคลุมเป้าหมายอย่างต่อเนื่องและครบถ้วนหรือไม่

2. การตระเวนไล่จับเด็กนั้น เป็นการละเมิดสิทธิของเด็กอย่างรุนแรง เพราะการกระทำต่อเด็กเสมือนว่าเขามีความผิดและเป็นอาชญากร ดังนั้นการไล่จับเด็กเข้าสถานแรกรับเป็นวิธีการที่เหมาะสมแล้วหรือ
3. เด็ก ๆ ไม่ใช่จะต้องการเพียงการเลี้ยงดู การศึกษาและการฝึกอาชีพเท่านั้น หากแต่พวกเขาต้องการ บรรยากาศที่เป็นสุขและความเข้าใจจากบุคคลที่แวดล้อมเขาอยู่ คำถามก็คือ สถานสงเคราะห์ มีบรรยากาศเช่นนี้อยู่หรือไม่

นอกจากกรมประชาสงเคราะห์จะมีกองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก ที่มีหน้าที่ไล่จับเด็กเร่ร่อนแล้วยังมีกองกำกับการสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ประสานร่วมในการจับเด็กเร่ร่อน ส่งไปยัง ศาลคดีเด็กและเยาวชน เพื่อพิจารณาโทษตามพระราชกำหนดป้องกันการเสพสารระเหย แล้วส่งต่อเข้าสถานพินิจ เพื่อควบคุมตัวไว้ ตามกำหนดโทษที่มีอยู่ (มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก, 2535:5)

สำหรับ องค์กรพัฒนาเอกชน นั้นดำเนินงานให้ความช่วยเหลือและพัฒนาเด็กเร่ร่อนด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย ดังนี้

รูปแบบแรก เป็นวิธีการทำงานเชิงรุกในพื้นที่ต่าง เพื่อพบปะ คลุกคลี ให้ความสนใจ และยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างคนทำงานกับเด็ก คนทำงานพัฒนาเด็กเหล่านี้มีชื่อเรียกกันว่า “ครูข้างถนน” หรือ “ครูอาสาสอน” ที่ได้รับการคัดเลือก ผ่านการฝึกอบรมเพื่อทำงานกับเด็กเร่ร่อน มาเป็นอย่างดี พร้อมทั้งมีอุปกรณ์และปัจจัยต่าง ๆ ลงทำงานเพื่อกระตุ้นความสนใจจากเด็ก ข้อดีของการทำงานเชิงรุกนี้ คือ เน้นการทำงานเชิงจิตวิทยา เพื่อสร้างความผูกพัน และยอมรับจากเด็ก จนกระทั่งเด็กจะติดตามเข้าไปอยู่ภายในบ้านที่เปิดขึ้นเพื่อพวกเขาต่อไป

รูปแบบที่สอง เป็นการ เปิดบ้านสำหรับเด็กขึ้น โดยบ้านลักษณะนี้ จะเปิดกว้างสำหรับเด็กที่จะเข้าหรือออกจากบ้านเมื่อใดก็ได้ ทั้งนี้ภายในบ้านจะมี ครูคอยดูแล คอยจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้ รวมทั้งมีปัจจัยและบรรยากาศที่เร้าความสนใจให้เด็ก ๆ มีความสนุก มีความสุขที่จะใช้ชีวิตอยู่ภายในบ้านมากกว่าไปอยู่ตามถนนหนทาง ปัจจัยและบรรยากาศเช่นนี้ หมายรวมถึง อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค มุมกิจกรรม มุมหนังสือ เครื่องกีฬา สถานที่หลับนอน และครุภัณฑ์รอบรอมอย่างดีทั้งในเรื่องของบุคลิกภาพ ความสามารถพิเศษ หลักจิตวิทยา หลักการสอน เป็นต้น

ซึ่งเป้าหมายของ บ้านเปิด เหล่านี้อยู่ที่การทำให้เด็กหันกลับมาใช้ชีวิตในบ้าน บ้านที่มีความสัมพันธ์ระหว่างครูกับเด็ก จะช่วยให้เด็กเปิดเผยความในใจ และความคาดหวังของชีวิต

สำหรับ องค์กรพัฒนาเอกชนไทย ที่ทำงานร่วมกับองค์กรภาครัฐเพื่อเด็กเร่ร่อนอยู่ในปัจจุบัน คือ **เครือข่ายองค์กรเพื่อเด็กเร่ร่อน** โดยมีสมาชิกองค์กรทำงานเพื่อเด็กเร่ร่อน จำนวน 15 องค์กร คือ

1. สำนักสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร
2. กองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก กรมประชาสงเคราะห์
3. กองแผนงาน กรมศาสนา
4. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ
5. ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย กรมการศึกษานอกโรงเรียน
6. ศูนย์เด็กด้อยโอกาส คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
7. ศูนย์พิทักษ์เด็ก เยาวชน และสตรี สำนักงานตำรวจแห่งชาติ
8. มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก
9. มูลนิธิเพื่อชีวิตเด็ก
10. ศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาบุคคล
11. บ้านเด็กพระมหาไถ่
12. โครงการพัฒนาเด็กด้อยโอกาส
13. มูลนิธิอุทิศเพื่อเด็กไทยในชนบท จังหวัดขอนแก่น
14. กลุ่มพันธกิจเพื่อสังคม จังหวัดสมุทรปราการ
15. โครงการสร้างสรรค์เด็กเวียงพิงค์ จังหวัดเชียงใหม่

เครือข่ายองค์กรเพื่อเด็กเร่ร่อน ก่อตั้งในปี พ.ศ.2536 โดยหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนที่ทำงานเพื่อเด็กเร่ร่อนร่วมกันจัดตั้งขึ้น ซึ่งมีสมาชิก 11 องค์กรด้วยกัน การดำเนินการของเครือข่ายจะอยู่ภายใต้การพิจารณาของคณะกรรมการการบริหารเครือข่ายฯ ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนจากองค์กรสมาชิกทุกหน่วย โดยแต่ละปีจะมีการเลือกตั้งประธานซึ่งเป็นผู้แทนจากองค์กรสมาชิก

วัตถุประสงค์

1. เพื่อประสานองค์กรทำงานเพื่อเด็กเร่ร่อน
2. เพื่อประสานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย
3. เพื่อร่วมกันรณรงค์สะท้อนถึงปัญหาที่เด็กเร่ร่อนประสบอยู่ รวมทั้งผลักดันให้รัฐมีนโยบายและการปฏิบัติที่ป้องกันและแก้ไข
4. เพื่อประสานงานกับองค์กรเครือข่ายอื่น ๆ ในการผลักดันให้เกิดการทำงาน เพื่อเด็กกลุ่มต่าง ๆ ให้มีสภาพที่ดีขึ้น

การให้การบริการช่วยเหลือแก่เด็กเร่ร่อน โดยลงภาคสนามมีรูปแบบของการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้การป้องกันคุ้มครอง ให้การสงเคราะห์ บำบัดฟื้นฟู และพัฒนาแก่เด็กเร่ร่อน ถือเป็นการจัดกระบวนการเปลี่ยนแปลงเด็กเร่ร่อนที่เข้าถึงและได้สัมผัสใกล้ชิดอย่างเป็นธรรมชาติ และหากเด็กคนใด ได้มีโอกาสเข้าไปอยู่ในบ้านเปิด ซึ่งถือเป็นสถานที่ ที่เด็กเร่ร่อนได้ใช้เป็นสถานที่ที่พึ่งพิงแล้วจะสามารถผสมผสานวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตของเด็ก เร่ร่อน เข้ากับวัฒนธรรมการศึกษา และวัฒนธรรมครอบครัว รวมถึงการได้ใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในบ้านเปิดได้ ทั้งนี้เพื่อจะได้เตรียมความพร้อมในการที่จะกลับไปสู่สังคมได้อย่างปกติสุข (สำนักพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร, 2541:14)

ส่วนรูปแบบการดำเนินงานขององค์กรเพื่อเด็กเร่ร่อนในภาคเอกชนมี **มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก** ที่ค่อนข้างมีบทบาทโดดเด่นในการให้ความช่วยเหลือเด็กเร่ร่อน

มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก ได้รับการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลจากกระทรวงมหาดไทย ตามนัยหนังสือ เลขที่ มท 0402/14146 ลงวันที่ 2 พฤศจิกายน 2531 โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมสนับสนุนและพิทักษ์สิทธิเด็กตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิเด็กสหประชาชาติ
2. เพื่อช่วยเหลือพัฒนาเด็กที่ถูกทอดทิ้งและด้อยโอกาสให้เติบโตได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคม
3. เพื่อการศึกษาและแสวงหารูปแบบการสร้างสรรค์เด็กให้เติบโตขึ้นอย่างมีคุณภาพ และสร้างคุณค่าที่ดีต่อสังคม
4. เพื่อประสานงานและร่วมมือกับบุคคล องค์กรและหน่วยงานร่วมกัน สร้างสรรค์ และเกื้อกูลเด็กในสังคม
5. ไม่แสวงหากำไรและไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง

แรกเริ่มของการจัดตั้งมูลนิธินั้นเดิมมีโครงการบ้านอุปถัมภ์ เด็กและโครงการศูนย์เด็กเคลื่อนที่หลังจากที่มูลนิธิเปิดดำเนินการและทำงานช่วยเหลือเด็กมาจนถึงปัจจุบัน ได้มีโครงการเกิดขึ้นใหม่หลายโครงการ เนื่องจากปัญหาสังคมที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น โครงการที่ดำเนินการเพื่อช่วยเหลือเด็กเร่ร่อน โดยเฉพาะ ได้แก่ โครงการครูข้างถนน หรือชื่อปัจจุบัน คือ โครงการสร้างสรรค์เด็กข้างถนน และโครงการบ้านอุปถัมภ์เด็ก ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

โครงการบ้านอุปถัมภ์

โครงการบ้านอุปถัมภ์เด็ก เดิมเป็นโครงการหนึ่งใน “มูลนิธิเด็ก” เปิดดำเนินการเมื่อเดือนกันยายน 2530 เพื่อดูแลปกป้องคุ้มครอง ช่วยเหลือฟื้นฟู และให้การพัฒนารอบด้านแก่เด็ก ลูกกรรมกรก่อสร้าง เด็กเร่ร่อนจรจัด เด็กถูกตบตีทารุณ เด็กถูกทอดทิ้ง เด็กที่หนีออกจากโรงงานรถ เด็กที่พ่อแม่ติดยา เด็กกำพร้า และเด็กที่มาจากครอบครัวยากจน โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การอนุเคราะห์เด็กนอร์เวย์

โครงการสร้างสรรค์เด็กข้างถนน

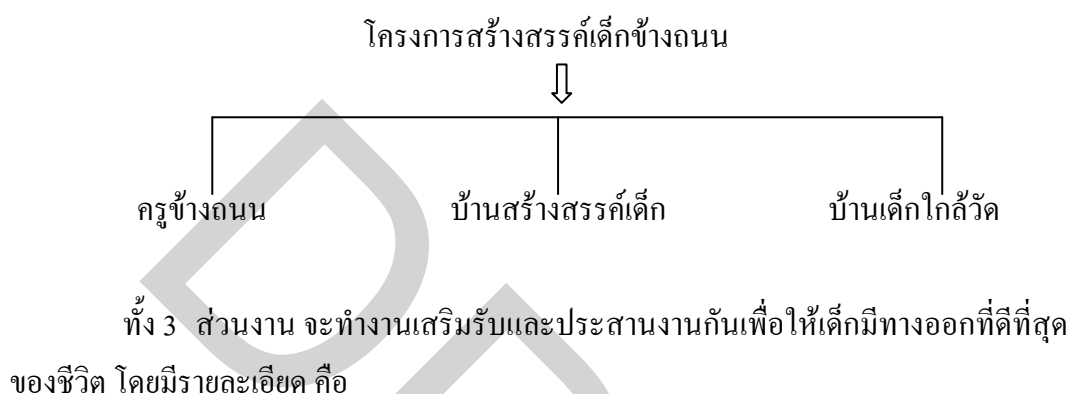
จากรายงานการสัมมนาระดับชาติเรื่องเด็กเร่ร่อน วัลลภ ตั้งคณาภิรักษ์ (2534) ได้กล่าวถึงเหตุผลความจำเป็นในการดำเนินงานโครงการสร้างสรรค์เด็กข้างถนนว่า การใช้ชีวิตข้างถนนของเด็ก ต้องประสบกับสภาพปัญหาที่น่าห่วงใยมากมาย โดยเฉพาะการตกเป็นทาสของยาเสพติดคนาชนิด การตกเป็นเครื่องมือของมิถิลอาชีพ การตกเป็นโสเภณีเด็ก การประพฤติดนไม่สมกับวัยตามหลักกฎหมาย การตกเป็นเด็กเหลือขอและจรจัด ในสายตาและความรู้สึกของคนทั่วไป สภาพดังกล่าวเป็นเรื่องที่มูลนิธิสร้างสรรค์เด็กได้ตระหนักถึงความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต จึงจัดดำเนินการสร้างสรรค์เด็กข้างถนน โดยมีวัตถุประสงค์ต่อกลุ่มเป้าหมายเด็กข้างถนน ดังนี้

1. เพื่อให้เด็กข้างถนนที่ยังใช้ชีวิตอยู่ตามถนนได้รับการดูแลปกป้องคุ้มครองและได้เรียนรู้พัฒนาตนไปสู่ทิศทางที่ดี
2. เพื่อให้เด็กข้างถนนที่ติดยาเสพติดและขายบริการทางเพศได้หยุดพฤติกรรมดังกล่าวลงแล้วหันมาใช้ชีวิตที่ถูกต้องไม่เป็นพิษภัยต่อตนเองและผู้อื่น
3. เพื่อให้เด็กข้างถนนได้มีสถานที่พักพิงทางกาย มีหลักประกันในด้านพื้นฐานปัจจัยสี่ และที่พึ่งทางจิตใจ

4. เพื่อให้เด็กข้างถนนได้หยุดเร่ร่อนแล้วหวนคืนกลับสู่ครอบครัว เข้ารับการศึกษาฝึกฝนทักษะวิชาชีพ และเข้าทำงานเมื่อถึงวัยอันควร สำหรับแผนการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 3 ส่วนงาน ดังนี้

ภาพที่ 1

แผนการดำเนินงานตามโครงการสร้างสรรค์เด็กข้างถนน

ครูข้างถนน

โครงการฯ ได้กำหนดพื้นที่ที่เด็กข้างถนนส่วนใหญ่จะรวมตัวกันอยู่ เช่น สวนสาธารณะ ท่ารถ ท่าเรือ ตลาด ศูนย์กลางย่านการค้า เพื่อกระจายครูข้างถนนรุกเข้าทำงาน พบปะทำความรู้จัก คลุกคลี กระทั่งเด็กยอมรับและเข้าใจว่าหวังดีต่อพวกเขา

กำหนดการรุกเข้าพบปะกับเด็กข้างถนนตามสถานการณ์จริงที่เด็กใช้ชีวิตอยู่ โดยบางพื้นที่ต้องรุกเข้าทำงานแต่เช้าจรดเย็น บางพื้นที่รุกเข้าพบปะเด็กยามบ่ายจนค่ำ บางพื้นที่รุกเข้าตอนค่ำคืนจนดึกคืน

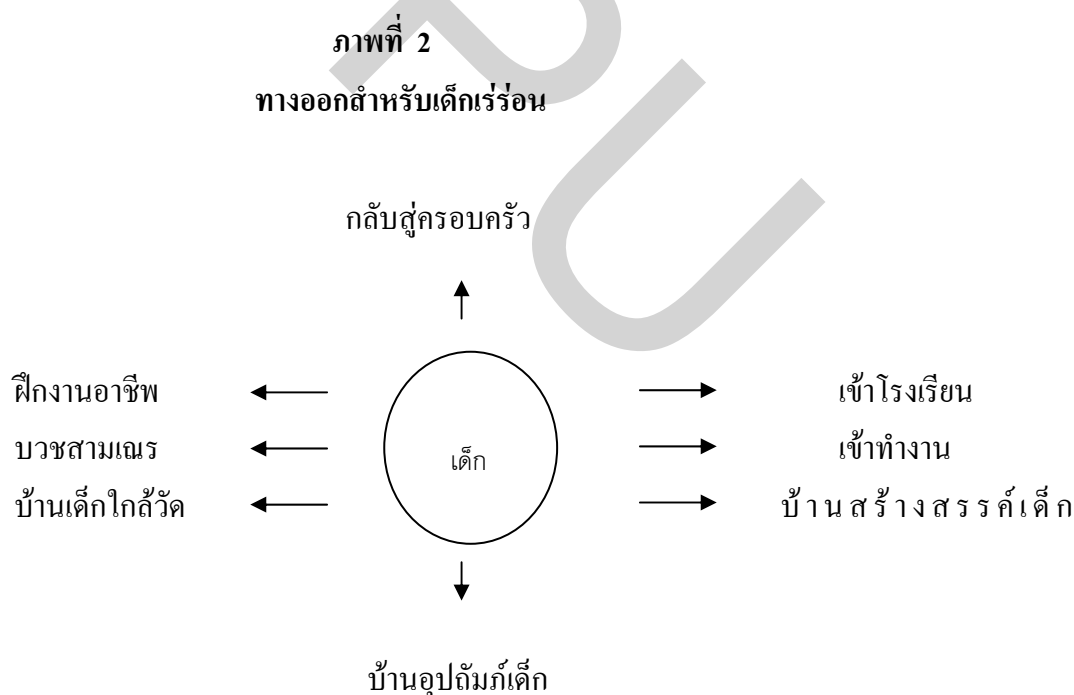
การรุกเข้าทำงานกับเด็กข้างถนนตามพื้นที่ต่าง ๆ ครูข้างถนนทุกคนจะได้รับกรอบรมเป็นอย่างดีในเรื่องจิตวิทยาเด็ก หลักการสอน การจัดกิจกรรม การจัดเกมส์กลุ่มสัมพันธ์ เพื่อสร้างสรรค์พัฒนาการที่ดีให้เกิดขึ้นกับเด็ก

ครูข้างถนนทุกคนจะมี “กระเป๋าสะพาย” ที่บรรจุอุปกรณ์เพื่อสร้างความสัมพันธ์และสร้างสรรค์พัฒนาการเด็ก ซึ่งอุปกรณ์จะประกอบไปด้วย เครื่องเขียน หนังสือ เครื่องมือศิลปะ

นอกจากกิจกรรมที่ดำเนินการขึ้นในพื้นที่แล้ว กิจกรรมนอกสถานที่เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้เพราะเด็กข้างถนนเป็นกลุ่มที่ต้นตัว ชอบสิ่งแปลกใหม่ ทำท่าย ดั้งนั้นการพาไปทัศนศึกษา และออกค่ายพักแรมจะมีขึ้นเป็นประจำ

นอกเหนือจากกิจกรรมข้างต้น ครูข้างถนนยังมีงานเฉพาะกิจขึ้นอีกมากมาย ตั้งแต่การพาเด็กป่วย หรือได้รับอุบัติเหตุไปโรงพยาบาล การติดตามเยี่ยมเยียนเด็กที่ถูกจับไปยังสถานแรกรับของกรมประชาสัมพันธ์

ผลจากการสร้างความสัมพันธ์และเกิดความไว้วางใจจากเด็กจะนำไปสู่กิจกรรมมากมายเพื่อให้เด็กมีทางออกสำหรับชีวิตที่ดีขึ้น ตามวงจรดังต่อไปนี้

วงจรต่าง ๆ ที่เป็นทางออกสำหรับเด็กเร่ร่อน จะเป็นไปตามความต้องการของเด็ก โดย ครูข้างถนนจะประสานงานกับส่วนต่าง ๆ และผลักดันให้สิ่งที่เด็กต้องการเป็นจริงได้ โดยเฉพาะ การกลับสู่ครอบครัวที่เป็นจุดเน้นหลักที่สุดของการทำงาน

บ้านสร้างสรรค์เด็ก

บ้านสร้างสรรค์เด็กเป็นบ้านที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเด็กเร่ร่อนที่ใช้ชีวิตอยู่ตามถนนหนทาง โดยเฉพาะบ้านหลังนี้ จะจัดบรรยากาศที่พร้อมเสมอ สำหรับการเข้ามาอยู่อาศัยทั้งชั่วคราวและถาวร บ้านสร้างสรรค์เด็กจะพยายามดำเนินการเพื่อให้เด็กเหล่านั้นหยุดเร่ร่อน เลิกเสพยาและดื่มสารระเหย แล้วเปลี่ยนชีวิตมาสู่การกลับคืนครอบครัวเข้าเรียนหนังสือ ฝึกฝนวิชาชีพ ทำงานเลี้ยงชีพเมื่อถึงวัยเหมาะสม โดยจะส่งเด็กเข้าสู่บ้านอุปถัมภ์เด็กหรือบ้านเด็กใกล้วัดต่อไป

บ้านสร้างสรรค์เด็กเป็นบ้านเปิด สำหรับเด็กข้างถนนทุกคนที่จะเข้ามาใช้บริการ ทุกด้านตั้งแต่อาหารการกิน การหลับนอนอาศัยพักผ่อน การขอความช่วยเหลือยามเจ็บป่วย เสื้อผ้า รองเท้า รวมไปถึงการเข้าศึกษาและฝึกงานอาชีพ การเข้ามายังบ้านสร้างสรรค์เด็กจะเข้ามาเมื่อไหร่ และออกไปเมื่อใดก็ได้ตามความต้องการของเด็ก ภายใต้การพยายามสร้างบรรยากาศให้เด็กเห็นคุณค่าของการหยุดเร่ร่อนลง โดยอาศัยการสร้างสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมที่น่าสนใจ และให้การพัฒนาเด็กในด้านต่าง ๆ

บ้านเด็กใกล้วัด

บ้านเด็กใกล้วัดเป็นบ้านในชนบท ตั้งอยู่ใกล้วัดอ้อย อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร เป็นบ้านสำหรับเด็กข้างถนนทุกคนที่สนใจจะใช้ชีวิตพัฒนาตนเองอยู่ที่ชนบท โดยบ้านหลังนี้มีปัจจัยสี่ครบถ้วนให้แก่เด็ก ซึ่งปัจจัยส่วนหนึ่งที่เป็นอาหารนั้นจะได้จาก “วัด” เสริมเข้าช่วย การเข้ามายังบ้านหลังนี้ จะเริ่มด้วยการให้เด็กได้ลองอยู่ก่อนสักระยะหนึ่ง โดยจะอาศัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของแม่น้ำ ต้นไม้ และความร่มรื่นของบ้านหลังเล็ก ๆ ที่สร้างขึ้นอย่างน่าอยู่เป็นสิ่งจูงใจเด็ก นอกจากประโยชน์ของธรรมชาติที่มีต่อจิตใจแล้ว บ้านแต่ละหลังที่สร้างขึ้นกระจายอยู่ในแต่ละส่วนของพื้นที่นั้นได้สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ของเด็กที่จะได้พักผ่อน และรับผิดชอบหน้าที่ตามความสนใจ ได้แก่ งานเกษตร งานเลี้ยงสัตว์ งานครัว รวมทั้งอาคารที่เป็นศูนย์กลางด้านการเรียนการสอนและห้องสมุด สำหรับ “วัด” ที่อยู่ติดกับบ้านนั้น จะเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อจิตใจเด็ก ด้วยการ เป็นแหล่งสงบร่มเย็นที่เด็ก ๆ สัมผัสอยู่ตลอดเวลา ทั้งเด็กยังได้ปฏิบัติกิจทางศาสนาไปด้วยเป็นระยะ ๆ ได้แก่ การคอยติดตามพระสงฆ์ขณะบิณฑบาต ไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ และการร่วมพิธีกรรมทางศาสนาที่วัดจัดขึ้น จนถึง “การบวชเรียนเป็นสามเณร” แก่เด็กที่สนใจ

กล่าวโดยสรุปงานของโครงการสร้างสรรค์เด็กข้างถนนเป็นงานที่รุกเข้าไปหากกลุ่มผู้รับบริการหรือกลุ่มเป้าหมายโดยตรง อันได้แก่ เด็กเร่ร่อน เพื่อให้การช่วยเหลือโดยมีจุดมุ่งหมายแรกคือ เพื่อให้เด็กกลับคืนสู่ครอบครัว ซึ่งมีวิธีการดำเนินการเป็นขั้นตอน ดังนี้

- ครูข้างถนนลงไปสัมผัสเด็กเร่ร่อน ชักชวนให้เด็กหยุดเร่ร่อน
- พาเข้าบ้านสร้างสรรค์เด็ก
- หากเด็กตัดสินใจหยุดเร่ร่อน จะพิจารณาส่งเด็กไปอยู่ในบ้านอุปถัมภ์เด็ก หรือ บ้านเด็กใกล้วัด
- มีการปรับพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของเด็ก
- ส่งเด็กกลับสู่ครอบครัว เด็กสามารถประกอบอาชีพสุจริตเลี้ยงตนเองได้

จะเห็นได้ว่า บทบาทและงานของมูลนิธิสร้างสรรค์เด็กที่ดำเนินการเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนมีความชัดเจน อีกทั้งแนวคิดและวิธีการก็น่าสนใจ โดยมีโครงการเฉพาะสำหรับเด็กเร่ร่อน และมีการช่วยเหลือเป็นขั้นตอน ตั้งแต่การไปสร้างสัมพันธภาพกับเด็กเร่ร่อน ชักชวนให้เข้าไปอยู่ในบ้านที่เตรียมไว้ ดำเนินการพัฒนาในด้านต่าง ๆ จนเด็กเร่ร่อนสามารถกลับสู่ครอบครัว และสามารถประกอบอาชีพสุจริตเลี้ยงตนเองได้

รูปแบบการดำเนินการขององค์กรเพื่อเด็กเร่ร่อนในภาครัฐ สำนักสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร มุ่งเน้นดำเนินงานทั้งในด้านการป้องกัน แก้ไข หรือให้การสงเคราะห์และพัฒนา

ด้านการป้องกัน จุดมุ่งหมายเพื่อป้องกันมิให้เด็กออกมาเร่ร่อนด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวได้แก่ การจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในการเลี้ยงดูบุตร ทั้งการให้ข่าว คำปรึกษาแนะนำและการจัดอบรมให้ความรู้

ด้านการแก้ไข (การสงเคราะห์) จัดครูอาสาสอนเข้าไปปฏิบัติงานช่วยเหลือในด้านการสอนหนังสือเป็นการศึกษานอกระบบ ดูแลด้านสุขภาพอนามัย ความสะอาดของร่างกาย พาไปตรวจสุขภาพ ให้อาหารและการรักษาโรค ให้คำปรึกษาแนะนำ โดยนักสังคมสงเคราะห์ พบปะครอบครัว ช่วยเหลือเด็กกลับสู่ครอบครัว เข้าเรียนในโรงเรียนชั้นประถมศึกษา ฝึกอาชีพระยะสั้น และเลิกยาเสพติด

ด้านการพัฒนาฟื้นฟู ให้โอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ จัดค่ายพักแรม พัฒนาฟื้นฟูสภาพจิต ทัศนศึกษา ในกรณีเจ็บป่วย นำส่งไปบำบัดรักษา ณ ศูนย์บริการสาธารณสุข หรือโรงพยาบาล

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้การสงเคราะห์ บำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชน ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม พฤติกรรม ฯลฯ อย่างเหมาะสมตามวัยอันควร

2. เพื่อพิทักษ์ปกป้องและส่งเสริมให้เด็กและเยาวชน ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานและมีโอกาสพัฒนาตนเอง ในด้านจริยธรรม คุณธรรม ระเบียบวินัย มีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมครอบครัวอย่างปกติสุข

3. เพื่อให้เด็กและเยาวชน ได้มีโอกาสพัฒนาด้านการเรียนรู้ การเตรียมพร้อมเข้าสู่การประกอบอาชีพต่อไป

พื้นที่การดำเนินการให้ความช่วยเหลือเด็กเร่ร่อน มีทั้งหมด 5 แห่ง คือ

1. พื้นที่ อ.ส.ม.ท. เขตห้วยขวาง
2. พื้นที่ สวนลุมพินี เขตปทุมวัน
3. พื้นที่ ดาวคะนอง บางปะแก้ว เขตคลองสาน
4. พื้นที่ สนามหลวง บางกอกน้อย เขตพระนคร
5. พื้นที่ สมเด็จย่า เขตลาดพร้าว

กิจกรรมที่ดำเนินการด้านการป้องกัน

1. ให้ความรู้ ข่าวสาร คำปรึกษาแนะนำ ตลอดจนการอบรมเสริมสร้างความรู้ให้แก่บิดามารดา ผู้ปกครอง ให้มีความเข้าใจในการเลี้ยงดูบุตร เพื่อความอบอุ่นมั่นคงของครอบครัว

2. ให้ความรู้ ข่าวสาร คำปรึกษาแนะนำ ตลอดจนอบรมและ การจัดค่ายพักแรมให้เยาวชนได้รู้จักบทบาทหน้าที่ ตลอดจนการเรียนรู้การอยู่ร่วมกันในสังคม และสอดแทรกความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโทษภัยยาเสพติด

3. เสริมสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ เช่น ให้การสงเคราะห์แก่ครอบครัวในด้านทุนประกอบอาชีพ ทุนการศึกษาแก่นุตร และทุนฝึกอาชีพ เป็นต้น

กิจกรรมด้านการแก้ไข (การสงเคราะห์)

1. สอนหนังสือ เป็นการสอนนอกระบบ
2. ดูแลด้านสุขภาพอนามัย นำไปตรวจสุขภาพ ทุก 3 เดือน
3. ให้อาหาร ยารักษาโรค
4. ให้คำปรึกษาแนะนำ พบปะครอบครัว ช่วยให้เกิดกลับสู่ครอบครัว
5. ส่งเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา และฝึกอาชีพระยะสั้น

กิจกรรมด้านการพัฒนาฟื้นฟู

1. เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆที่กองสังคมสงเคราะห์จัดขึ้น
2. จัดทัศนศึกษา

3. จัดค่ายพักแรม เพื่อฟื้นฟูพัฒนาสภาพจิต
4. ส่งเข้ารับการรักษาดัวในศูนย์บริการสาธารณสุข
5. ส่งเข้าพักฟื้นในศูนย์ฟื้นฟูชีวิตคอมมูนิตี้อินคอนโทรล (Community in Control)
6. จัดกิจกรรมนันทนาการ ส่งเสริมการเล่นกีฬาเพื่อสุขภาพ
7. จัดกิจกรรมตามวันสำคัญต่างๆ อาทิ วันเด็ก วันแม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น

2. ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

2.1 ทฤษฎีการสื่อสาร

การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการที่ความคิด หรือข่าวสารถูกส่งจากแหล่งสารไปยังผู้รับสารด้วยเจตนาที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางประการของผู้รับสาร (Rogers, 1973) ผู้ส่งสาร ส่งสารหรือความคิดไปยังผู้รับสารเพื่อก่อให้เกิดผลบางประการในตัวผู้รับสาร ผลที่เกิดขึ้นในตัวผู้รับสารอาจจะเป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับความรู้ ทักษะ หรือพฤติกรรมของผู้รับสารก็ได้ จะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ที่สำคัญประการหนึ่งของการสื่อสาร คือ การก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ด้วยเหตุนี้เราจะไม่เข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลง ถ้าเราไม่เข้าใจกระบวนการสื่อสาร (เสถียร เขยประทับ, 2528:78)

องค์ประกอบของการสื่อสาร

1. ผู้ส่งสาร (Sender)
2. สาร (Message)
3. ช่องทางการสื่อสาร (Channel)
4. ผู้รับสาร (Receiver)

ผู้ส่งสาร (Sender)

ผู้ส่งสาร หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความคิดมีความต้องการ มีความตั้งใจที่จะส่งข่าวสาร อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็น ทักษะ ความเชื่อ และอื่น ๆ ไปยังผู้รับสาร

ดังนั้น ผู้ส่งสารจึงเป็นองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กับองค์อื่น ๆ ทั้งการเลือกข้อมูลข่าวสาร สารที่จะส่งถ่ายทอดไป การเลือกวิธีการ และช่องทางที่จะทำให้สารไปถึงผู้รับสาร รวมทั้งการเลือกและกำหนดผู้รับสาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับใดระดับหนึ่ง หรือในด้านใดด้านหนึ่งกับบุคคลที่ตนสื่อสารด้วย เช่น

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ส่งสาร หมายถึง ครูข้างถนน เป็นการศึกษาในลักษณะที่ผู้ส่งสารเป็นบุคคลเดียว ที่มีความต้องการในการถ่ายทอดข้อมูล ความรู้ ข่าวสาร อารมณ์ ความรู้สึกต่าง ๆ ให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งหมายถึงเด็กเร่รอน ได้รับทราบหรือกระทำในสิ่งที่ตนต้องการมักเกิดขึ้นในกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคล ในกรณีนี้ผู้ส่งสารสามารถส่งข้อมูลข่าวสารได้ตามความถนัด หรือตามความต้องการ ของตนเองเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสื่อสารระหว่างบุคคล ผู้ส่งสารสามารถใช้ความใกล้ชิด ความเกรงใจ เป็นส่วนสำคัญในการสร้างความสนใจ การโน้มน้าวใจและความไว้วางใจจากผู้รับสารให้เกิดขึ้นได้ง่าย

จะเห็นได้ว่าการสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่รอน ผู้ส่งสาร ส่งข้อมูลข่าวสารที่เนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ ความรู้สึก มากกว่าการจะให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นวิชาการ หรือการทำงาน ดังนั้น การส่งสารในลักษณะนี้จึงเป็นไปในลักษณะของความสัมพันธ์แบบส่วนตัว มีความใกล้ชิดสนิทสนมมากกว่าการติดต่อกันในรูปแบบทางการ

คุณสมบัติในการเป็นผู้ส่งสารที่ดี

ผู้ส่งสารอาจประสบผลสำเร็จ หรืออาจประสบผลล้มเหลวในการสื่อสาร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของผู้ส่งสารที่สำคัญ ๆ คือ ความน่าเชื่อถือ ความน่าเลื่อมใสของผู้ส่งสารในสายตาของผู้รับสาร (Source Credibility) ปัจจัย 5 ประการที่จะสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ผู้ส่งสาร คือ (Mc Croskey, 1987)

1. ความสามารถ (Competence) อันได้แก่ ความรู้ ความสามารถ ในเรื่องที่จะสื่อสาร และการส่งสารของผู้รับสาร รวมทั้งความสามารถในการจัดการควบคุมสถานการณ์ในการสื่อสาร

2. คุณลักษณะหรือบุคลิกลักษณะ (Character or Appearance) ผู้ส่งสารจำเป็นต้องมีบุคลิกลักษณะที่แสดงถึงความเฉลียวฉลาด มีไหวพริบดี ตัดสินใจทำในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม แสดงออกถึงความอบอุ่น น่าไว้วางใจ ถ้าผู้ส่งสารมีบุคลิกลักษณะที่ไม่ดี ไม่น่าไว้วางใจ ผู้รับสารก็พยายามหลีกเลี่ยงที่จะรับสาร

3. ความสุขุม เยือกเย็น (Composure) และความแคล่วคล่องในการสื่อความ การไม่มีอาการที่แสดงถึงความตื่นเต้นหวาดกลัว หรือไม่สามารถควบคุมอารมณ์ ความรู้สึกในขณะที่ทำการสื่อสาร

4. การเป็นคนที่ยินยอมรับการยอมรับหรือเป็นที่รู้จักทางสังคม (Sociability) การเป็นที่ยอมรับของสังคม จะทำให้ได้รับความรู้สึกที่ดี เชื่อถือ ส่วนใหญ่มักจะเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นก่อนที่จะมีการสื่อสาร (Prior Attitudes) เป็นความรู้สึกซึ่งจะทำให้ผู้รับสนใจที่จะรับ อยู่แล้ว แต่ถ้ามีความรู้สึกที่ดีอยู่ก่อน หากสื่อสารไม่ดีก็อาจทำให้เกิดผลในทางลบขึ้นได้

5. การเป็นคนเปิดเผย (Extroversion) การเป็นคนเปิดเผยเป็นสิ่งที่ จะสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับผู้รับสารการให้ข้อมูลและการไม่ปิดบังข้อมูลของผู้ส่งสาร จะทำให้ผู้รับสารรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเองทราบและเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารได้ง่ายขึ้น

ครูข้างถนน จะทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารที่ดีได้นั้น นอกจากความรู้และความสามารถในด้านการสอนแล้ว บุคลิกลักษณะที่แสดงถึงความรัก ความอบอุ่น อย่างจริงใจ จะช่วยให้ได้รับการยอมรับจากเด็กเร่ร่อนได้ง่ายขึ้น นอกจากนั้น การสร้างความสนิทสนม จนได้รับความไว้วางใจจากเด็กเร่ร่อนส่วนหนึ่งก็มาจากความเป็นคนเปิดเผยของครูข้างถนนด้วยเช่นกัน

สาร (Message)

สาร หมายถึง เรื่องราวอันมีความหมายและแสดงออกมาโดยอาศัย ภาษา หรือ สัญลักษณ์ใด ๆ ก็ตามที่สามารถทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกันได้ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร สารจะเป็นตัวช่วยให้ผู้รับสารเกิดการรับรู้ความหมายและมีปฏิกิริยาตอบสนอง ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว สารจะประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน คือ

1. รหัสสาร (Message Codes)
2. เนื้อหาของสาร (Message Content)
3. การจัดเรียงลำดับสาร (Message Treatment)

รหัสสาร คือ ภาษา (Language) หรือสัญลักษณ์ (Symbol) หรือสัญญาณ (Signal) ที่มนุษย์คิดขึ้น เพื่อแสดงออกแทนความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ ค่านิยม วัตถุประสงค์ต่าง ๆ ของผู้ส่งสาร ซึ่งรหัสสารอาจถูกแสดงออกมาเป็นสารที่เป็นภาษาพูด ภาษาเขียน (Verbal Message Codes) และรหัสของสารที่ไม่ใช่ภาษาพูดหรือภาษาเขียน (Nonverbal Message Codes)

เนื้อหาของสาร หมายถึง เรื่องราวต่าง ๆ ที่ผู้ส่งต้องการจะถ่ายทอดไปยังผู้รับสาร ซึ่งเนื้อหาของสารนั้นอาจแบ่งออกได้เป็นหลายประเภท หลายลักษณะ ตามเนื้อหาของสารในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เนื้อหาโดยทั่วไป และเนื้อหาเฉพาะ เนื้อหาเชิงวิชาการต่าง ๆ และเนื้อหาที่ไม่ใช่วิชาการ หรืออาจเป็นเนื้อหาประเภทบอกเล่ากับเนื้อหาประเภทความคิดเห็นเนื้อหาที่เป็นข่าว เนื้อหาบันเทิงและเนื้อหาชักจูงใจ เป็นต้น

การเรียงลำดับสาร หมายถึง รูปแบบวิธีการในการนำรหัสสารมาเรียบเรียงเพื่อให้ได้ใจความตามเนื้อหาที่ต้องการ ซึ่งมักจะขึ้นอยู่กับลักษณะ โครงสร้างของภาษา (Structure) และ

จะเห็นได้ว่าสารมีส่วนประกอบ ที่สำคัญ 3 ประการ คือ รหัสสาร ซึ่งหมายถึง ภาษา ทั้ง วัจนะภาษา และอวัจนะภาษา ที่ครูข้างถนนใช้ในการสื่อสารกับเด็กเร่ร่อน เนื้อหาของสาร ในรูปแบบต่าง ๆ รวมไปถึงการเรียงลำดับสาร ซึ่งขึ้นอยู่กับ บุคลิกลักษณะของครูแต่ละคนจะ เลือกรูปแบบลีลาที่แตกต่างกัน รวมถึงการสื่อภาษาในระดับเดียวกับเด็ก ดังนั้นความสัมพันธ์ และการสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อนอาจเกิดขึ้น ได้ในแง่ของการสื่อภาษาที่เด็ก สามารถรับรู้และเข้าใจได้ง่าย

ภาษาแสดง

ภาษาแสดงคือภาษาที่ใช้ตามสมันิยมไม่มีในพจนานุกรมเพราะเป็นภาษาที่ใช้อยู่ ระยะเวลาหนึ่งและจะหายไป ภาษาชนิดนี้อาจจะสื่อความหมาย ได้ถ้าผู้พูดและผู้ฟังมีประสบการณ์ และภูมิหลังคล้ายกัน ในการสื่อสารของกลุ่มเด็กเร่ร่อนจะมีคำพูดที่เป็นภาษาแสดงที่ เด็ก เร่ร่อนใช้กันในกลุ่มอยู่หลายคำเช่น คำว่า "สด", "ขาใหญ่" เป็นต้น

ช่องทางการสื่อสารหรือสื่อ (Channel or Media)

ช่องทางการสื่อสารหรือสื่อ หมายถึง พาหนะ ที่นำหรือพา ข่าวสารจากผู้ส่งสารไปยัง ผู้รับสาร ดังนั้นช่องทางการสื่อสารจึงอาจหมายถึงประสาทสัมผัสทั้ง 5 ของมนุษย์ ที่รับรู้ ความหมายจากสิ่งต่าง ๆ อันได้แก่ การมองเห็น การได้ยิน การดมกลิ่น การสัมผัส และการลิ้ม รส เป็นต้น นอกจากนี้ ช่องสารหรือสื่อยังอาจหมายถึงคลื่นแสงคลื่นเสียงและอากาศที่อยู่รอบ ๆ ตัวคนเราด้วย สื่อแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. สื่อที่เป็นมนุษย์ หรือสื่อบุคคล (Personal Media) อันได้แก่ บุคคลที่เป็นผู้นำสาร ไปยังผู้รับสาร หรือ ในอีกแง่หนึ่งก็คือผู้ส่งสารนั่นเองที่ทำการเข้ารหัสสาร (Encode) ให้ผู้รับสาร ได้รับรู้และเข้าใจในสิ่งที่ตนต้องการ
2. สื่อทางด้านวัตถุซึ่งอาจหมายถึง สื่อเสริมประเภทต่าง ๆ เช่น ของเล่น สมุด ดินสอ ขนมหที่ครูนำติดตัวไปด้วย

ผู้รับสาร (Receiver)

การสื่อสารจะมีความหมายอย่างไร จะประสบความสำเร็จหรือไม่ ขึ้นอยู่กับผู้รับสารว่าจะเลือกรับสาร หรือเลือกที่จะตีความความต่อข่าวสารนั้นอย่างไร สิ่งที่สำคัญที่มีผลหรือเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับ การตีความและการทำความเข้าใจในข่าวสารของผู้รับสาร ซึ่งจะทำให้การสื่อสารประสบผลสำเร็จได้หรือไม่คือ

1. ปัจจัยทางการสื่อสาร อันได้แก่ ทักษะความสามารถ ความชำนาญในการถอดรหัสสาร รวมถึงทัศนคติในการสื่อสาร ความรู้ในเรื่องสารและการสื่อสาร ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะมีผลที่ทำให้การสื่อสารประสบผลสำเร็จหรือไม่
2. ปัจจัยทางด้านประชากรศาสตร์ (Demographic Characteristics of Audience) อันได้แก่ อายุ เพศ สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ การศึกษา อาชีพ ศาสนา ฯลฯ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีผลต่อการรับรู้ การตีความ และการเข้าใจในการสื่อสารทั้งสิ้น
3. ปัจจัยด้านบุคลิกลักษณะของบุคคล (Personalities of Audience)เป็นลักษณะของบุคคลแต่ละคนที่เติบโตและถูกหล่อหลอมมาจากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน รวมทั้งเป็นการสั่งสมทางด้านความรู้สึก สภาพจิตใจ และพฤติกรรมที่จะแสดงออกรวมทั้งการโต้ตอบในลักษณะที่แตกต่างกันไปของบุคคล

เด็กเร่ร่อนคือผู้รับสาร ที่อาศัยอยู่บริเวณสะพานอรุณอมรินทร์ ซึ่งมีมากมายหลายประเภท มีความแตกต่างด้านประชากรศาสตร์ ที่เห็นได้ชัดเจนคือ เพศ อายุ รวมทั้งปัจจัยทางการสื่อสารซึ่งเด็กเร่ร่อนแต่ละคนล้วนมีความอ่อนไหวค่อนข้างมาก ในการสื่อสารของเด็กจึงมักถูกปิดกั้นจากตัวเองและสภาพแวดล้อมทางสังคม ส่วนปัจจัยด้านบุคลิกลักษณะของเด็กเร่ร่อนย่อมมีความแตกต่างเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละคนอันเนื่องมาจากประสบการณ์ สาเหตุของการหนีออกจากบ้านที่แตกต่างกัน ก่อให้เกิดทัศนคติที่ต่างกัน และการเปิดรับข่าวสารของเด็กเร่ร่อนก็ยิ่งขึ้นอยู่กับสภาวะทางจิตใจและอารมณ์

อวัจนภาษา (Nonverbal Message)

อวัจนภาษา (Nonverbal Message) คือสารหรือ ภาษาที่ไม่ได้แสดงออกโดยใช้ถ้อยคำ คำพูดหรือตัวอักษร โดยตรง แต่แสดงออกทางอื่น ซึ่งสามารถสื่อความหมายบางอย่างได้เช่นกัน เช่น กิริยาท่าทาง อากัปกริยาอาการ ภาพ การสัมผัส น้ำเสียง สายตา และรูปลักษณะต่างๆ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม การที่ผู้ส่งสารเลือกใช้รหัสสารแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับระบบ สังคม วัฒนธรรม

ตัวอย่างของการใช้ภาษาของการสื่อสารที่ไม่ใช่คำพูด ได้แก่

1. **สิ่งของ** ภาษาที่แสดงออกทางสิ่งของนั้นมีความหมายว่าบุคคลนั้นมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ อย่างไร สิ่งของหมายถึงวัตถุที่บุคคลผู้นั้นยึดถือเป็นเจ้าของ เช่น เครื่องใช้ เสื้อผ้า เครื่องอุปโภคบริโภค ที่อยู่อาศัย เป็นต้น สิ่งของเหล่านี้มีความหมายต่อบุคคลมากซึ่งจะต้องนำมาพิจารณาเมื่อเราติดต่อเกี่ยวข้องกับบุคคลนั้น ๆ เราสามารถเข้าใจบุคคลได้จากสิ่งของที่เขาเป็นเจ้าของ

2. **วัฒนธรรม** วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เช่น การดำเนินชีวิต การกระทำ การคิด รูปแบบการสื่อสารของคนในสังคมนั้น ๆ รูปแบบและลักษณะของวัฒนธรรมเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ของคนรวมถึงการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันและการติดต่อสัมพันธ์กันในทุกรูปแบบ การเรียนรู้ความสัมพันธ์ของคน และความเข้าใจลักษณะของวัฒนธรรมในแต่ละสังคมที่แตกต่างกันมีส่วนสำคัญอย่างมากที่จะทำให้เข้าใจรูปแบบของการสื่อสาร

3. **การสัมผัส** การสัมผัสอาจเป็นภาษาแรกของการสื่อสารระหว่างมนุษย์ กล่าวคือ เด็ก ๆ จะเรียนรู้สภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวได้จากการสัมผัส โตขึ้นก็ยังคงใช้การสัมผัสแทนการสื่อสารที่แสดงความหมายของความเป็นมิตร ความรัก ความเห็นอกเห็นใจโดยการคบหลัง การแตะไหล่ การจับมือและการโอบกอด กิริยาอาการจากการสัมผัสเหล่านี้จะมีความหมายมากกว่าการพูดเสียอีก (เสนาะ ดิยาวี, 2541:105-106)

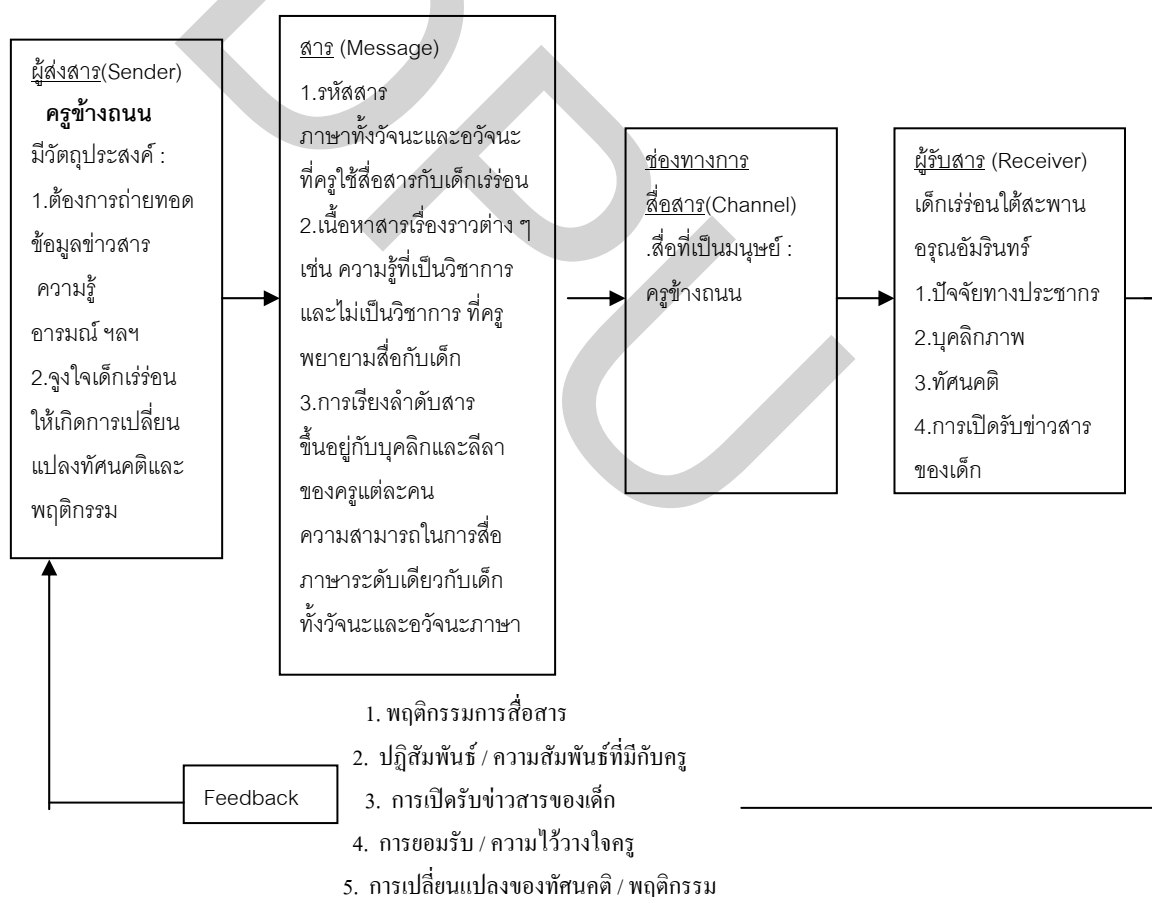
การสื่อด้วยอวัจนะภาษา เช่น การรูกถึงแหล่งของเด็ก การให้ความสนิทสนม ใกล้ชิด คู่เคียง การโอบกอดแสดงความรัก รวมไปถึงสิ่งของต่างๆ ที่ครูข้างถนนนำไปมอบให้ เด็กเร่ร่อน มีส่วนสำคัญในการช่วยสร้างความสัมพันธ์จากความรู้สึกที่ดีที่เกิดขึ้นระหว่างคนสองกลุ่มนี้

องค์ประกอบของ การสื่อสารระหว่างครูข้างถนนและเด็กเร่ร่อน สามารถนำมาเรียบเรียงเป็นแผนภาพ ตามขั้นตอนกระบวนการสื่อสาร โดยใช้รูปแบบการสื่อสารของ McCroskey ได้ดังนี้ (McCroskey, 1987:112)

ภาพที่ 3 รูปแบบการสื่อสารของ McCroskey

สิ่งรบกวนการสื่อสาร(Interruption)

- การเร่ร่อนของเด็ก ซึ่งอยู่ไม่เป็นที่ ทำให้การสื่อสารระหว่างครูกับเด็กมีอุปสรรค
- สิ่งเข้ายวนต่าง ๆ เช่น สถานเริงรมย์ สถานบันเทิง ฯลฯ
- เวลาและอาชีพ (การหารายได้ของเด็ก)
- ฯลฯ

2.1.1 การสื่อสารภายในตัวเอง (Intrapersonal Communication)

การสื่อสารภายในบุคคล (Intrapersonal Communication) เป็นการสื่อสารของบุคคลคนเดียว เป็นการสื่อสารซึ่งเกิดขึ้นภายในตัวของบุคคลคนเดียว มีจำนวนคนเพียงคนเดียวเข้าร่วมในการสื่อสาร บุคคลคนเดียวนั้นทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร โดยมีระบบประสาทส่วนกลาง (central nervous system) ของบุคคลควบคุมการสื่อสารและเป็นตัวทำให้การสื่อสารเกิดขึ้น ระบบประสาทส่วนกลางนี้จะมีประสาท 2 ส่วน แบ่งกันทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร ประสาทที่ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารเรียกว่า “motor skills” ซึ่งประกอบด้วยกลไกในการออกเสียง ทำให้เกิดเสียงพูด เสียงร้องไห้ เป็นต้น ระบบกล้ามเนื้อมือ (muscle system in hand) ทำให้เกิดตัวหนังสือ ภาพ เป็นต้น ตลอดจนกล้ามเนื้อในส่วนอื่น ๆ ของร่างกายซึ่งทำให้เกิดกริยาท่าทาง ในขณะที่ประสาทส่วนที่ทำหน้าที่เป็นผู้รับสารเรียกว่า “sensory skills” ซึ่งประกอบด้วยกลไกในการได้ยิน (hearing mechanisms) และประสาทตา เป็นต้น

เราจะเห็นได้ว่าแม้ในตัวบุคคลเดียว การสื่อสารก็อาจมีขึ้นได้โดยอาศัยหลักที่ว่าถ้ามีผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งในกรณีของการสื่อสารภายในบุคคลนี้มี motor skills เป็นผู้ส่งสารและ sensory skills เป็นผู้รับสารดังกล่าวข้างต้น

ตัวอย่างของการสื่อสารภายในบุคคล ได้แก่ การพูดกับตัวเอง การร้องเพลงคนเดียว การเขียนจดหมายแล้วอ่านตรวจทานก่อนส่ง การคิดถึงงานที่จะทำ เป็นต้น (ปรมะ สตะเวทิน, 2528 : 24-25)

การสื่อสารภายในตัวบุคคล เป็นการสื่อสารภายในตัวเด็กเร่ร่อนเองที่แสดงออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การวาดภาพ การเก็บตัวอยู่คนเดียว การพูดคนเดียว เป็นต้น ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ครูข้างถนนต้องให้ความสำคัญ บางครั้งสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เด็กแสดงออกมาก็สามารถสื่อให้ครูข้างถนนได้รับรู้ถึงความต้องการที่แท้จริงของเด็กเร่ร่อนเหล่านั้นก็ได้

2.1.2 การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication)

การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) หมายถึง การสื่อสารของบุคคลที่จำนวนตั้งแต่ สองคนขึ้นไปทำการแลกเปลี่ยนข่าวสารกันในลักษณะตัวต่อตัว (Person-to-Person) ในรูปแบบเผชิญหน้า (Face-to-Face Communication) และหรือการสื่อสารระหว่างคนสองคนในลักษณะที่มีสื่อเป็นตัวกลางในการติดต่อสื่อสารก็ได้ เช่น การพูดคุยระหว่างคนสองคน (Dyadic Communication) การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือการพูดคุยกันในกลุ่มเล็ก ๆ (Small Group Communication) (กิติมา สุรสนธิ, 2540:23)

การสื่อสารระหว่างบุคคลมีคุณลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1. ผู้ที่ทำการสื่อสารจะทำหน้าที่ หรือมีบทบาทเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารเป็นการสื่อสารในลักษณะร่วมกันกระทำ (Coactive) ในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ ต่าง ๆ ซึ่งกันและกันของทั้งสองฝ่าย
2. การสื่อสารระหว่างบุคคลจะมีลักษณะเป็นส่วนตัว (Privacy) สูงในการสื่อสาร เนื่องจากผู้ส่งสารและผู้รับสารมีจำนวนน้อย การพบปะพูดคุยจึงอยู่ในลักษณะที่เป็นเรื่องราวระหว่างคนสองคน หรือเพียงไม่กี่คนเท่านั้น
3. สารที่ส่งหรือถ่ายทอดในการสื่อสารระหว่างบุคคลมักจะประกอบไปด้วยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ ความรู้สึก สภาพจิตใจ (Psychological Data) มากกว่าที่จะเป็นเนื้อหาสาระที่เน้นหนักในเชิงของเรื่องราวของเหตุผลหรือเรื่องทั่ว ๆ ไป
4. ผู้ส่งสารและผู้รับสารในการสื่อสารระหว่างบุคคลจะมีความใกล้ชิดและความคุ้นเคย (Intimacy) ซึ่งกันและกัน ดังนั้น ผู้ส่งสารและผู้รับสารส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่รู้จักมักคุ้นกันเป็นอย่างดี

การสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อนเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งเป็นการสื่อสารในลักษณะตัวต่อตัว ในรูปแบบเผชิญหน้ากัน บางครั้งอาจมีสื่อเป็นตัวกลาง เช่น อาหาร ขนม ของเล่น ฯลฯ ขึ้นอยู่กับความต้องการของเด็กและครูสามารถตอบสนองได้ ดังนั้นการสื่อสารจะประสบผลสำเร็จได้ จะต้องมาจากการเรียนรู้ ความใกล้ชิดอันจะก่อให้เกิดความคุ้นเคยกัน

2.1.3 การสื่อสารกลุ่มเล็ก (Small Group Communication)

การสื่อสารกลุ่มเล็ก (Small Group Communication) ซึ่งเป็นการสื่อสารระหว่างคนที่มีจำนวนตั้งแต่ 3 คน ขึ้นไป หรือมากกว่านั้น ซึ่งการสื่อสารกลุ่มเล็กนี้อาจเป็นลักษณะของการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร การผูกความสัมพันธ์ให้เกิดความสามัคคี หรือการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาซึ่งสมาชิกภายในกลุ่มซึ่งแต่ละคนจำเป็นจะต้องทำความรู้จักอุปนิสัยซึ่งกันและกันของคนในกลุ่มให้ถูกต้อง การสื่อสารภายในกลุ่มจึงจะประสบความสำเร็จ (กิติมา สุรสนธิ, 2540:24)

คุณลักษณะการสื่อสารกลุ่มเล็กขึ้นอยู่กับปัจจัย ดังนี้

1. สภาพทางสังคม อันได้แก่ การอยู่ร่วมกันของบุคคลต่าง ๆ ในสังคมว่ามีความใกล้ชิด มีความเหนียวแน่นในการดำเนินความสัมพันธ์ของบุคคลภายในระดับใดระดับหนึ่ง มากน้อยแค่ไหน

2. บุคลิกลักษณะของกลุ่มบรรทัดฐานที่ได้กำหนดข้อตกลงกันภายในกลุ่มซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีแตกต่างกันไป เช่น การรวมตัวกันอาจจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกในกลุ่ม

3. ระดับการพึ่งพิงกันของบุคคลของสมาชิกภายในกลุ่ม เช่น พึ่งพากันมากจะมีความใกล้ชิดกันมาก

ปัจจัยที่มีผลต่อสภาวะการณ์ของการสื่อสารกลุ่ม คือ

1. จำนวนของสารใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในกลุ่ม
2. ขนาดของกลุ่ม
3. ความถี่ในการพบปะแลกเปลี่ยนข้อมูลการพูดคุยของสมาชิกภายในกลุ่มมีผลต่อลักษณะความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีกันของกลุ่ม

ประสิทธิภาพของการสื่อสารภายในกลุ่มเล็ก

การสื่อสารภายในกลุ่มเล็กจะดำเนินไปได้ด้วยดีเพียงใดนั้นจะขึ้นอยู่กับการบริหารภายในกลุ่มเพื่อให้การทำงานภายในกลุ่มเล็กเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ กลุ่มจะต้องมีลักษณะดังนี้

1. จะต้องมีการกำหนดบทบาทของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มไว้อย่างชัดเจน
2. จะต้องมีความยึดมั่นในกลุ่ม
3. จะต้องมีความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ทั้งในแง่ของเรื่องราวที่พูดคุยและความรู้ในตัวบุคคลที่เป็นสมาชิกแต่ละคน
4. สมาชิกในกลุ่มจะต้องให้ความสำคัญกับเป้าหมายของกลุ่มมากกว่าเป้าหมายของตัวเอง
5. การทำงานของกลุ่มจะต้องมีการกำหนดกรอบเค้าโครงของการทำงานที่ชัดเจน
6. ในกลุ่มจะต้องมีหัวหน้าที่มีความสามารถ

การที่เด็กมารวมตัวกันตามสถานที่ต่าง ๆ เด็กย่อมจะต้องมีการสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์และเกิดความผูกพัน เรียนรู้นิสัยซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูล

2.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้

ความรู้ (Knowledge) หมายถึง การรับรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ และเรื่องราวต่าง ๆ ที่บุคคลได้เก็บรวบรวมไว้ และสามารถ แสดงออกมาในเชิงพฤติกรรม ที่สามารถสังเกตและวัดได้

เบจามิน เอส บลูม ได้แบ่งพฤติกรรมด้านความรู้ หรือความสามารถทางด้านสติปัญญา (Cognitive Domain) เป็น 6 ประการ โดยเรียงตามลำดับขั้น ดังนี้ (อ้างใน ชวัชชัย ชัยจรินายกุล ,2527:45)

1. ความรู้ (Knowledge) เป็นการเรียนรู้ที่เน้นถึงความจำ และการระลึกได้ ที่มีต่อความคิด วัตถุ และประสบการณ์ต่าง ๆ เป็นความจำเป็นที่เริ่มจากสิ่งง่าย ๆ ที่เป็นอิสระแก่กัน ไปจนถึงความจำเป็นในสิ่งที่สลับซับซ้อน ยุ่งยาก และมีความสัมพันธ์ต่อกัน

2. ความเข้าใจ (Comprehension) เป็นความสามารถทางสติปัญญาที่เกี่ยวกับการสื่อสารความหมายในลักษณะของการแปลความ ตีความ และสรุปเพื่อการทำนาย

3. การนำไปใช้ (Application) เป็นความสามารถในการนำสาระสำคัญต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ ๆ หรือสถานการณ์จริง

4. การวิเคราะห์ (Analysis) เป็นความสามารถในการพิจารณาแยกแยะวัตถุหรือเนื้อหาออกเป็นส่วนปลีกย่อยที่มีความสัมพันธ์กัน และสืบเสาะความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ เพื่อดูว่าประกอบเข้าด้วยกันได้อย่างไร

5. การสังเคราะห์ (Synthesis) เป็นความสามารถในการรวมส่วนประกอบย่อย ๆ หรือส่วนใหญ่ ๆ เข้าด้วยกัน ให้เป็นเรื่องเดียวกัน เป็นเรื่องของกระบวนการรวมส่วนต่าง ๆ ของเนื้อหาสาระเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างรูปแบบ หรือ โครงสร้างที่ไม่ชัดเจนมาก่อน เป็นกระบวนการที่จะต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ แต่คิดภายในขอบข่ายของงาน หรือปัญหาที่กำหนดให้

6. การประเมินค่า (Evaluation) เป็นความสามารถในการตัดสินใจเกี่ยวกับ ค่านิยม ความคิด ผลงาน คำตอบ วิธีการ และเนื้อหาสาระ เพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง โดยมีการกำหนดเกณฑ์เป็นฐานในการพิจารณาตัดสินใจ การประเมินผลเป็นขั้นพัฒนาการทางความคิดที่สูงสุดของพุทธิลักษณะ และเป็นความสามารถที่ต้องใช้ความรู้ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์

ในกรณีของครูข้างถนนและเด็กเร่ร่อน ความรู้อาจจะไม่ใช่สิ่งที่ครูข้างถนนมี วัตถุประสงค์ถ่ายทอดให้เด็กเร่ร่อนหากแต่เป็นการได้รับความรู้จากเด็กเร่ร่อน ในด้านสภาวะทางอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ทักษะชีวิตที่มีต่อตัวเองและสภาพแวดล้อมของสังคม ที่ครูข้างถนนสามารถนำข้อมูลเหล่านี้มาพัฒนา การสื่อสารกับเด็กเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในตัวเด็กและสามารถเข้าใจถึงสาเหตุแก่นแท้ของปัญหา

2.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม

ทัศนคติของบุคคลสามารถถูกทำให้เปลี่ยนแปลงได้หลายวิธี อาจจะโดยวิธีที่บุคคลได้รับข่าวสารต่าง ๆ ซึ่งข่าวสารเหล่านี้อาจจะมาจากบุคคลอื่น ๆ ข่าวนี้จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่ง และองค์ประกอบส่วนอื่นจะมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่นกัน คือ เมื่อองค์ประกอบทางด้านความรู้หรือความคิดเปลี่ยนแปลง ก็จะมีแนวโน้มทำให้องค์ประกอบทางด้านความรู้สึก และองค์ประกอบทางด้านพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปด้วย (Zimbardo Ebbesen & Maslach ,1977:218)

สำหรับความเกี่ยวข้องระหว่างทัศนคติกับการสื่อสารนั้น (Rogers, 1973:155) ได้กล่าวไว้ว่า การสื่อสารมีผลสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ของผู้รับสาร (Change in Receiver's Knowledge)
2. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้รับสาร (Change in Receiver's Attitude)
3. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้รับสาร (Change in Receiver's Behavior)

การเปลี่ยนแปลงทั้ง 3 ประเภทนี้ จะเกิดขึ้นในลักษณะต่อเนื่องกัน กล่าวคือ เมื่อผู้รับสารได้รับข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจนี้ มีผลทำให้เกิดทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องนั้น และขั้นสุดท้ายก็จะก่อให้เกิดพฤติกรรมที่กระทำต่อเรื่องนั้น ๆ ตามมา

สรุปได้ว่า การที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลให้เป็นไปในทางที่มุ่งหวัง จะต้องเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลให้เป็นไปในแนวทางที่มุ่งหวัง เช่น ครูข้างถนนมีจุดมุ่งหมายในการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ชักนำเด็กให้มีความรู้สึกที่ดีต่อครอบครัว ต่อ

แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ

ทัศนคติ (Attitude) เป็นดัชนีที่ชี้ว่าบุคคลนั้นคิดและรู้สึกอย่างไรกับคนรอบข้างวัตถุ หรือสิ่งแวดล้อมตลอดจนสถานการณ์ต่าง ๆ โดยทัศนคตินั้นมีรากฐานมาจากความเชื่อที่อาจส่งผลถึงพฤติกรรมในอนาคตได้ ทัศนคติจึงเป็นเพียงความพร้อมที่จะตอบสนองสิ่งเร้าและเป็น มิติของการประเมินเพื่อแสดงว่าชอบหรือไม่ชอบต่อประเด็นหนึ่ง ๆ ซึ่งถือเป็นการสื่อสาร ภายในบุคคลที่มีผลมาจากการรับสารอันจะมีผลต่อพฤติกรรมต่อไปนี้ (สุรพงษ์ โสภนะเสถียร, 2533:125)

องค์ประกอบของทัศนคติ 3 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านความรู้ ความนึกคิด (The Cognitive Component) เป็นส่วนที่เป็น ความเชื่อของบุคคลเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ทัวไปทั้งสิ่งที่ชอบและไม่ชอบ หากบุคคลมีความรู้หรือ ความคิดว่าสิ่งใดดีก็จะมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้นหากมีความรู้มาก่อนว่าสิ่งใดไม่ดีก็จะมีทัศนคติที่ ไม่ดีต่อสิ่งนั้น

2. องค์ประกอบด้านความรู้สึก (The Affective Component) เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับ อารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีผลแตกต่างกันไปตามบุคลิกภาพของคนนั้นเป็นลักษณะที่ เป็นค่านิยมของแต่ละคน

3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (The Behavioral Component) คือการแสดงออก ของบุคคลต่อสิ่งหนึ่ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งเป็นผลมาจากองค์ประกอบด้านความรู้ ความคิด และความรู้สึก

ส่วนประกอบทางด้านความคิด ความรู้ ความเข้าใจ จึงนับได้ว่าเป็นส่วนประกอบขั้น พื้นฐานของทัศนคติและส่วนประกอบนี้จะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความรู้สึกของบุคคล อาจ ออกมาในรูปแบบต่างกันทั้งในทางบวกและทางลบซึ่งขึ้นอยู่กับประสบการณ์และการเรียนรู้ ของความรู้สึกที่เกิดขึ้นต่อวัตถุ หรือปรากฏการณ์นั้น ๆ เป็นสำคัญ

ทัศนคติที่เด็กเร่ร่อนมีต่อครูข้างถนนเป็นสิ่งที่สำคัญในการสื่อสารระหว่างครูข้าง ถนนกับเด็กเร่ร่อน เด็กจะมีทัศนคติด้านบวกหรือด้านลบต่อครูก็ขึ้นอยู่กับประสบการณ์

ช่องว่างของความรู้ ทักษะและการยอมรับปฏิบัติ

ในการวางแผนการสื่อสารเพื่อก่อให้เกิดผล ในด้านการให้ความรู้แก่ผู้รับสารนั้น โดยส่วนใหญ่แล้วมักทำได้สำเร็จ (Lapham & Parker, 1971) ได้ศึกษาการวางแผนการใช้สื่อเพื่อเผยแพร่การวางแผนครอบครัวในประเทศอินเดีย พบว่าร้อยละ 75-90 ของกลุ่มเป้าหมายมีความรู้เกี่ยวกับวิธีการวางแผนครอบครัว และส่วนใหญ่มีทัศนคติในทางบวกต่อวิธีการวางแผนครอบครัว แต่ในขั้นการยอมรับปฏิบัติกลับเป็นไปในทางตรงกันข้าม กล่าวคือ มีผู้มีความรู้เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวประมาณ ร้อยละ 70-90 แต่มีผู้มารับบริการวางแผนครอบครัวเพียงร้อยละ 8 เท่านั้น

ปรากฏการณ์เช่นนี้ (Rogers, 1971) เรียกว่า ช่องว่างของความรู้ ทักษะและการยอมรับปฏิบัติ หรือ KAP-gap (KAP = Knowledge-Attitude-Practice) และอธิบายว่าทัศนคติกับพฤติกรรมของบุคคลนั้นไม่สัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องเสมอไป กล่าวคือ เมื่อการสื่อสารก่อให้เกิดความรู้และทัศนคติในทางบวกต่อสิ่งที่เผยแพร่ไปแล้ว แต่ในขั้นการยอมรับปฏิบัติอาจมีผลในทางตรงกันข้ามก็ได้ ถึงแม้ว่าโดยส่วนใหญ่ เมื่อบุคคลมีทัศนคติอย่างไรแล้วจะมีความโน้มเอียงที่จะปฏิบัติตามทัศนคติของตนก็ตามแต่พฤติกรรมเช่นนี้จะไม่เกิดขึ้นเสมอไป ทั้งนี้เพราะในบางกรณีอาจเกิด KAP-gap ขึ้นได้กล่าวโดยสรุปคือ กรณีทั่วไปเมื่อบุคคลมีความรู้ ทักษะ เช่นไรจะแสดงพฤติกรรมไปตามความรู้และทัศนคติที่มีอยู่นั้น คือ KAP จะเกิดขึ้นอย่างสอดคล้องกันหรือสัมพันธ์กันแต่จะไม่เกิดขึ้นเสมอไปในทุกกรณี ในกรณีของเด็กเร่ร่อน อาจเกิดความเชื่อในตัวครูข้างถนน มีทัศนคติที่ดีกับสถาบันครอบครัวแต่อาจเลือกไม่ปฏิบัติ คืออาจพอใจที่จะใช้ชีวิตเร่ร่อนข้างถนนแทนการไปอยู่บ้านสงเคราะห์ต่าง ๆ หรือกลับบ้าน

ทฤษฎีทางการสื่อสารที่ได้กล่าวมาทั้งหมดในข้างต้นนั้น จะสามารถช่วยในการศึกษาถึงองค์ประกอบต่าง ๆ รวมถึงปัจจัยสำคัญที่จำเป็นด้านการสื่อสาร เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารโดยตรง ทฤษฎีต่าง ๆ จึงมีส่วนช่วยในการศึกษาผู้ส่งสาร สาร สื่อ ผู้รับสาร รวมถึงปฏิกิริยาตอบกลับที่จะเกิดขึ้นในแง่ต่าง ๆ

2.4 ทฤษฎีการแบ่งกลุ่มทางสังคม

ทฤษฎีนี้อธิบายว่า บุคคลที่มีคุณลักษณะทางสังคมคล้ายคลึงกัน เช่น การศึกษา รายได้ อาชีพ ศาสนา อายุ เพศ ภูมิฐานะ ฯลฯ จะมีพฤติกรรมและการสื่อสารคล้ายคลึงกัน เช่น การเปิดรับสื่อ ความพอใจในสื่อ และถึงแม้ว่าในสังคมสมัยใหม่ผู้รับสารจะมีคุณลักษณะหลากหลายแตกต่างกันไปมากมายแต่ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้รับสารที่มีลักษณะทางสังคมคล้ายคลึงกัน จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และอุปนิสัยการใช้สื่อร่วมกัน ด้วยเหตุผลนี้ลักษณะกลุ่มทางสังคมจะมีอิทธิพล อย่างมากต่อกระบวนการสื่อสารของบุคคล (พัชนี เขยจรรรยา, เมตตา วิวัฒนานุกูล และถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์, 2534:12)

ในปัจจุบันสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ก็ได้มองเห็นถึงความสำคัญของทฤษฎีนี้ โดยได้จัดรูปแบบและเนื้อหาของสื่อแต่ละประเภทให้กับกลุ่มคนที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เพื่อให้สอดคล้องกับความสนใจโดยรวมของแต่ละกลุ่ม โดยครูข้างถนนจะต้องเรียนรู้คุณลักษณะต่าง ๆ ของเด็กเร่ร่อน แต่ละคน แต่ละกลุ่ม ว่ามีพฤติกรรมและการสื่อสารอย่างไร มีการตอบรับและพอใจในสื่อประเภทไหน เพื่อเรียนรู้กระบวนการสื่อสารที่ดีมีความเหมาะสมตรงตามคุณลักษณะทางสังคมของเด็กเร่ร่อนเหล่านั้น จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ให้บรรลุ เป้าหมาย ในการนำพาเด็กกลับสู่ครอบครัว กลับเข้าสู่สังคม

2.5 แนวคิดเรื่องการสนับสนุนทางสังคม (Social Support)

แนวคิดเรื่องการสนับสนุนทางสังคมเป็นแนวคิด ที่มักถูกพิจารณาตามมาจากการที่บุคคลเป็นสมาชิก ของเครือข่ายทางสังคม แนวคิด เรื่องการสนับสนุนทางสังคมเป็นแนวคิดที่ ถูกนำมาใช้ในการศึกษาอย่างมากในการศึกษาด้าน พฤติกรรมสุขภาพ และได้มีผู้ให้ความหมาย ของ “แรงสนับสนุนทางสังคม” ไว้ต่าง ๆ กันดังนี้คือ :

คอปป์ (Cobb, 1960) ได้ให้ความเห็นว่า การสนับสนุนทางสังคมนั้น เป็นข่าวสาร ข้อมูลที่ทำให้บุคคลเชื่อว่า มีคนรักและสนใจ มีคนยกย่องเห็นคุณค่า รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและมีความผูกพันซึ่งกันและกัน

พิไลชุก (Pilisuk, 1982) กล่าวว่า การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไม่เพียงแต่ความช่วยเหลือทางวัตถุ และความมั่นคงทางอารมณ์เท่านั้น แต่รวมถึงความรู้สึกว่า ตนเองได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของผู้อื่นด้วย

ประเภทของการสนับสนุนทางสังคม

เฮาส์ (House อ้างใน Babara A. Israel, 1985:285) ได้จัดประเภทของพฤติกรรมในการให้แรงสนับสนุนทางสังคมไว้ 4 ประเภท คือ :-

1. การสนับสนุนทางอารมณ์ (Emotional Support) คือ การได้รับการยอมรับและมีผู้เห็นคุณค่า เช่น ความห่วงใย การกระตุ้นเตือน ความสนใจ
2. การสนับสนุนในด้านการประเมินหรือช่วยประเมิน (Appraisal Support) เช่น การให้ข้อมูลย้อนกลับหรือการสะท้อนภาพต่าง ๆ ที่มองเห็น (Feedback) การเห็นพ้อง การให้การยืนยัน (Affirmative) เพื่อชี้ให้เห็นความสำคัญของการประเมินตนเองเพื่อก่อให้เกิดความมั่นใจ และทำให้สามารถเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่นสามารถมองเห็นข้อดีข้อเสียของตนได้
3. การสนับสนุนด้านข้อมูล ข่าวสาร (Information Support) เช่น การแนะนำ ตักเตือน การให้คำปรึกษา การให้ข่าวสารต่าง ๆ
4. การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรม (Instrumental Support) เช่น การช่วยเหลือด้านสิ่งของ เงิน แรงงาน หรือเวลา

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารของครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน เป็นการสนับสนุนทางสังคม โดยครูให้ความช่วยเหลือเด็กด้านต่าง ๆ เช่น ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา ตักเตือน ให้ความรู้ ให้ความช่วยเหลือด้านสิ่งของ เงิน ส่งผลให้เด็ก มีความรู้สึกว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ยังมีคนเห็นคุณค่า และให้ความสนใจ เกิดความรู้สึกที่ดี และอยากจะประพฤติตนเป็นคนดี ทำประโยชน์แก่สังคม แต่อย่างไรก็ตาม ก่อนที่เด็กจะยอมรับฟังคำแนะนำ ให้ความไว้วางใจ ครูข้างถนนก็จะต้องได้รับการยอมรับจากเด็กข้างถนนเหล่านั้นด้วยเช่นกัน

2.6 แนวคิดสัญวิทยา

F.de Saussure (1974) ผู้วางรากฐานวิชาสัญวิทยาให้คำนิยามสั้น ๆ ของวิชาสัญวิทยาไว้ว่า “สัญวิทยาเป็นศาสตร์ที่ศึกษาวิถีชีวิตของสัญญาภายในสังคม

คุณสมบัตินี้จำเป็น 3 ประการของสัญญาณ คือ

1. ต้องมีรูปธรรม ซึ่งอาจจะเป็นภาพ เสียง อักษร วัตถุ หรืออื่น ๆ
2. มีความหมายมากไปกว่าตัวเอง
3. ผู้ใช้สัญญาณต้องตระหนักว่า รูปธรรมดังกล่าวนี้เป็นสัญญาณ

สัญญาณวิทยาเป็นศาสตร์ที่ค้นคว้าศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวข้องอยู่กับ 3 เรื่อง คือ

1. ตัวสัญญาณ (Sing) สัญญาณวิทยาจะศึกษาประเภทต่าง ๆ ของสัญญาณนับตั้งแต่เรื่องภาษาพูด ภาษาเขียน ภาษาภาพ ภาษาเสียง ไปจนกระทั่ง อาหาร รูปร่าง เสื้อผ้า ฯลฯ โดยจะสนใจวิธีการตีบทอดความหมาย (Meaning) ของสัญญาณเหล่านั้น รวมทั้งวิธีการที่สัญญาณเหล่านั้นเข้ามาเกี่ยวพันหรือเชื่อมโยงกับผู้ใช้สัญญาณ ทั้งนี้เนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่า สัญญาณเป็นผลผลิตทางความคิดของมนุษย์ เกิดมาจากการประกอบสร้าง (Construct) ของมนุษย์ ดังนั้นการที่จะทำความเข้าใจกับสัญญาณ จึงจำเป็นต้องเข้าใจตัวมนุษย์ผู้สร้างสัญญาณนั้นด้วย

2. รหัส/ระบบ (code/system) เนื่องจากการใช้สัญญาณไม่ได้เป็นไปตามยถากรรม หากแต่มีการจัดทำขึ้นอย่างเป็นระบบ ระบบที่นำเอาสัญญาณมาประกอบเข้าด้วยกันนั้นเรียกว่า รหัส (code) ซึ่งมีมากมายหลายประเภท แต่ละประเภทมีคุณสมบัติแตกต่างกัน เช่น บางประเภทมีการระบุเอาไว้อย่างชัดเจน บางประเภทแฝงไว้อย่างซ่อนเร้น เป็นต้น

3. วัฒนธรรม (culture) เนื่องจากสัญญาณเป็นผลผลิตกรรมของมนุษย์ (man made) ดังนั้นจึงเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม ทั้งสัญญาณและรหัสจึงถูกสร้างถูกใช้และทำงานอยู่ได้ภายใต้บริบททางวัฒนธรรม ทั้งสัญญาณและรหัสจึงถูกสร้างถูกใช้และทำงานอยู่ได้ภายใต้บริบททางวัฒนธรรมแบบหนึ่ง ๆ เท่านั้น หากเปลี่ยนบริบทไปสัญญาณและรหัสนั้นก็เปลี่ยนแปลงความหมายไป

ในการวิเคราะห์กระบวนการถอดรหัสความหมาย (decoding) ของผู้รับสารนั้น นักสัญญาณวิทยาเชื่อว่าเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการผลิตความหมาย โดยที่ “ผู้อ่าน” จะเป็นผู้สร้างความหมายโดยนำเอาประสบการณ์ ทักษะคิดและอารมณ์ ของตนเองเข้ามาเป็นปัจจัยเกี่ยวข้องกับการสร้างความหมายนั้น (กาญจนา แก้วเทพ, กิตติ กั้นภัย และปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล, 2543:4)

การวิเคราะห์แนวสัญญาณวิทยาคือการค้นหา “ความหมายเชิงวัฒนธรรม (cultural meaning) ของเนื้อหาสื่ออันเองวิธีการทำงานนั้นน่าจะเริ่มตั้งแต่คิดว่าใครเป็นผู้สร้างสาร จากนั้นก็วิเคราะห์ระดับความหมายโดยอรรถและความหมายโดยนัยในระดับที่ลึกซึ้งลงไปมาก

ในการสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อนมีหลายสิ่งหลายอย่างที่เป็น การสื่อความหมายในเชิงสัญลักษณ์ เช่น ภาษาภาพที่เด็กเร่ร่อนสื่อออกมาแสดงความรู้สึกส่วนลึกของแต่ละคนที่แตกต่างกัน สิ่งของบางอย่างที่ครูข้างถนนให้แก่เด็กเร่ร่อนที่สามารถสื่อความหมายในเชิงสัญลักษณ์ เช่น การให้ ดินสอ กระดาษเพื่อวาดภาพ เป็นต้น

2.7 Bormann' Convergence Theory

Ernest Bormann (1980) กล่าวถึง ทฤษฎีเกี่ยวกับการที่ภาวะหรือลักษณะบางอย่างมาบรรจบกันไว้ พอสรุปได้ดังนี้ การที่เราสามารถเรียนรู้ว่าภาวะหรือลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งมาบรรจบกันนั้น มาจากการวิเคราะห์ถึงแก่นแท้ของจินตนาการ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว จินตนาการของคนแต่ละคน ส่วนใหญ่มักประกอบไปด้วย เรื่องเล่าถึงสิ่งต่าง ๆ ว่าเกิดขึ้นมาอย่างไรก็เชื่อว่าเป็นอย่างนั้น และเรื่องเล่าเหล่านั้นได้สร้างสัญลักษณ์ของการมีปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่มโดยเชื่อมโยงจากบุคคลไปสู่บุคคล และจากกลุ่มไปสู่กลุ่ม

แก่นแท้ของจินตนาการเหล่านั้น เป็นส่วนหนึ่งของเรื่องราวอันยิ่งใหญ่ที่เริ่มต้นที่ เกิดขึ้นมายาวนาน เป็นเรื่องราวที่ค่อนข้างซับซ้อน เรื่องเล่าเหล่านี้ เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้เรา รับรู้ได้ว่าเรื่องราวในอดีตเป็นอย่างไร กำลังเป็นอย่างไร และอนาคตจะเป็นอย่างไร โครงสร้าง ของเรื่องราวเกี่ยวกับจินตนาการไม่สามารถรับรู้ถึงสภาพความเป็นจริงในแต่ละพื้นที่ได้จาก ประสบการณ์โดยตรง แต่สามารถเรียนรู้ได้จาก การทำให้เกิดสัญลักษณ์ และผลลัพธ์ก็คือ เรื่อง เล่าทำให้เราทราบภาพลักษณ์ในอดีต อนาคต หรือในสถานที่ที่ไกลออกไป เป็นการประมาณ การอย่างกว้างขวางจากข้อสันนิษฐาน ในอันที่จะนำมาซึ่งความรู้พื้นฐาน

เรื่องเล่าเหล่านี้ยังคงเป็นเรื่องราวอันยิ่งใหญ่ อันประกอบไปด้วย บทบาทในละครที่ เริ่มต้นเร้าใจ, โครงเรื่อง, ฉากเหตุการณ์ และบทลงโทษ บทบาทในละครอาจเป็นพระเอก ผู้ร้าย หรือตัวประกอบอื่น ๆ โครงเรื่อง คือการกระทำหรือวิวัฒนาการของเรื่องราว ฉาก เหตุการณ์คือสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรวมไปถึงสถานที่, ทรัพย์สินสมบัติ, สภาพวัฒนธรรมทางสังคม บทลงโทษ ในที่สุดคือที่มาของการกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมาย แหล่งที่มาของสิ่งเหล่านี้ อาจจะมาจากการที่ผู้ได้รับความไว้วางใจ หรือได้รับมอบอำนาจให้ถ่ายทอดเรื่องราวนั้น ๆ ความเชื่อในพระเจ้าของสามัญชน การกำหนดบทลงโทษจะมีความยุติธรรมหรือเป็น

เรื่องเล่าไม่เคยบ่งบอกจากการที่ได้บันทึกไว้ แต่มันสร้างขึ้นมาจากการมีส่วนร่วมในเรื่องรานั้น ๆ ในการทำความเข้าใจเจตนาของการบันทึก นับเป็นสิ่งที่น่าให้ความสนใจในเรื่องเล่าเพราะสิ่งนี้ประกอบเป็นความตั้งใจของการสนทนาภายในกลุ่มของคน เมื่อเรื่องเล่าถูกสร้างขึ้น ถูกเชื่อมโยงออกไป เรื่องเล่าที่ได้รับการยอมรับมาก ๆ มักถูกนำมาถ่ายทอดครั้งแล้วครั้งเล่า ในความเป็นจริงเรื่องเล่าบางเรื่องถูกนำมาถ่ายทอดจนเป็นนิสัย เป็นที่รู้จัก จนเป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มหรือชุมชน ซึ่งสมาชิกสามารถถ่ายทอดบางฉากได้ทั้งหมดในเวลาไม่นาน (Stephen W. Littelejoh, 1992 : 184-185)

เรื่องราวต่าง ๆ ของเด็กเร่ร่อน ถูกถ่ายทอดออกมา ทั้งจากตัวเด็กเร่ร่อนเอง ครูข้างถนน หรือชาวบ้านในพื้นที่ บางเหตุการณ์เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า ครูข้างถนนสามารถใช้ ข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนามในการเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ เป็นประสบการณ์ในการทำงาน และเรียนรู้วิถีชีวิตของเด็กเร่ร่อน การที่เด็กเร่ร่อนถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ไปสู่คนรอบข้าง ทำให้ครูสามารถเข้าถึงปัญหาที่ฝังลึกในจิตใจของเด็กเหล่านี้ หรือแม้กระทั่งการวาดภาพของเด็กก็ สามารถเล่าเรื่องสะท้อนความคิดและเรื่องราวที่เกิดขึ้นจากความในใจที่ถูกระบายออกมาเป็นรูปภาพแทนคำพูด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุนันทา เสียงไทย และคณะ (2531) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง เด็กและเยาวชนเร่ร่อนจรจัด : สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไข ศึกษากลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กเร่ร่อนในสถานสงเคราะห์ และในสถานแรกรับของกรมประชาสงเคราะห์ จำนวน 175 คน ในประเด็นสภาพของเด็กเร่ร่อนทั้งก่อนและหลังออกจากบ้าน สุขภาพกายและใจ และการมองอนาคตของตัวเด็กเอง พบว่า ส่วนใหญ่อายุระหว่าง 11-14 ปี มาจากครอบครัวที่แตกแยก ฐานะยากจน บ้านไม่มีอยู่ ชัดแจ้งกับพ่อแม่ จึงออกมาเร่ร่อนตามสถานที่สาธารณะ ดิถสารระเหย สุขภาพกายไม่มีปัญหาที่ร้ายแรง แต่จิตใจอ่อนไหวขาดความอบอุ่น บางส่วนคาดหวังว่าในอนาคตจะมียานทำที่ดีแต่ส่วนใหญ่มองอนาคตในแง่หมดหวัง ไม่สนใจอนาคต มองสังคมในทางลบและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับมาตรการทั้งระยะสั้นระยะยาวทั้งต่อตัวเด็ก และองค์กรสงเคราะห์เด็ก

อุ้นตา นพคุณ (2532) วิจัยเรื่อง ปัญหาสวัสดิการเด็กและการตอบสนองโดยองค์กรเอกชน กล่าวถึงในส่วนของเด็กเร่ร่อนว่า เป็นกลุ่มเป้าหมายที่เข้าถึงค่อนข้างยาก และเป็นกลุ่มที่

วัลลภ ตังคณานุรักษ์ (2540) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง เด็กเร่ร่อน ปัญหาและทางออก ซึ่งสรุปโดยรวมได้ว่า

“เด็กเร่ร่อน” นับเป็นเด็กกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งที่มีแนวโน้มเพิ่มจำนวนมากขึ้นในสังคมไทย เด็กเร่ร่อนเหล่านี้มีอยู่ทั่วไปในเมืองใหญ่ๆ เช่น กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ อุดรธานี สมุทรปราการ พัทยา เพราะเมืองใหญ่เหล่านี้มีสถานที่มากมายให้หลบตัวพักพิง มีผู้คนมากมายให้เร่ขอทานหาเงิน มีงานง่ายๆ ให้รับจ้างทำงานหาเงิน มีแหล่งสถานบันเทิงให้ความสนุกสนานอยู่ทั่วไป สภาพชีวิตของเด็กเร่ร่อน เหล่านี้ ได้มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน จำนวนไม่น้อยให้ความสนใจ จัดทำโครงการและกิจกรรมเข้าช่วยเหลือดูแล ขณะเดียวกัน นักวิชาการและผู้สนใจอีกมาก ได้เข้าศึกษาวิจัยค้นหาถึงสาเหตุ ปัญหาของเด็กกลุ่มนี้ แต่ดูเหมือนว่าปัญหาไม่ได้ลดลง หากกลับทวีความรุนแรงทั้งในเชิงปริมาณและสถานการณ์

สาเหตุที่ทำให้เด็กกลายเป็นเด็กเร่ร่อน มาจาก

1. การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างครอบครัวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง โดยเฉพาะครอบครัวเชิงเดี่ยวที่สมาชิกภายในครอบครัว ขาดความพร้อม ความรู้ ความเข้าใจในการครองคู่และการเลี้ยงดูบุตร ซึ่งเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้เด็กตัดสินใจหนีออกมาเป็นเด็กเร่ร่อน

2. สาเหตุจากความรุนแรงในครอบครัว

3. สาเหตุจากตัวเด็กและสภาพแวดล้อม

ความรุนแรงภาวะทางสังคมที่เต็มไปด้วยอบายมุขสถานเริงรมย์ที่เกิดขึ้นอย่างมากมาย ได้กลายเป็นแรงดึงดูดเด็กๆ ออกจากครอบครัวให้หลงผิด สนุกสนาน จนกลายเป็นเด็กเร่ร่อนจำนวนไม่น้อย

ปัญหาที่เด็กเร่ร่อนประสบอยู่

1. ขาดบริการขั้นพื้นฐานและค้อยโอกาสในการพัฒนาตนเอง

2. เลี่ยงต่อการกระทำผิดและถูกใช้เป็นเครื่องมือในทางที่ผิด

สิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ปัญหาเด็กเร่ร่อนลดน้อยถอยลงได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินการควบคู่กันไปหลายด้าน เช่น

ด้านการป้องกัน โดยคำนึงถึงการให้ความสำคัญต่อ

1. การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน การเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาประเทศที่เน้นความเจริญทางวัตถุและเศรษฐกิจที่กระจุกตัวอยู่ในคนเพียงกลุ่มน้อยในกรุงเทพมหานครและเมืองใหญ่ มาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนที่ยึด “คนทุกคน” เป็นจุดมุ่งหมายหลัก โดยเฉพาะ “คนในชุมชนที่จะต้องพึ่งตนเองและพึ่งพาอาศัยกันให้ได้”

2. ครอบครัวที่เข้มแข็ง ส่งเสริมทุกวิถีทางเพื่อความเข้มแข็งของครอบครัวโดยถือเป็นเรื่องที่สำคัญและต้องผลักดันให้เกิดผลปฏิบัติที่เป็นจริง และสอดคล้องกับนโยบายและแผนระยะยาวด้านครอบครัว (2538-2548)

3. ฐานการศึกษาที่เข้าใจถึงจิตใจของเด็ก จะช่วยป้องกันได้ด้วยการอาศัย “ครูที่เข้าใจและรักเด็ก” ดำเนินการ

4. ฐานทางสังคมที่ส่งเสริมเด็กมากกว่าการทำร้าย “ฐานสังคมที่ดีงาม” จัดหรือลดสิ่งเสพติด สุรา การพนันและอบายมุขต่างๆ ให้หมดไป สร้างสิ่งดีงามและส่งเสริมพัฒนาการเด็กให้มีอยู่ทั่วไป ได้แก่ สนามกีฬา พิพิธภัณฑ์ประเภทต่างๆ สวนสนุก ศูนย์กีฬา แหล่งศิลปะดนตรี ลานการแสดงออก เพื่อให้เด็กๆ ได้แสดงออกในทางที่ถูกต้อง ได้พัฒนาตนเองอย่างสนุกสนาน ได้ค้นพบความสามารถของตนเอง ซึ่งจะเป็นสิ่งสำคัญในการป้องกันไม่ให้เด็กไปเกี่ยวข้องกับอบายมุขและสิ่งเสพติดทั้งหลาย

ด้านการแก้ไขช่วยเหลือ

1. จะต้องร่วมกันรื้อถึงเด็กให้เร็วและกว้างขวางที่สุด เพื่อโน้มน้าวเด็กๆ ให้พ้นสภาพเร่ร่อนมาสู่ที่พึ่งใหม่สำหรับการปรับตัวไปสู่สภาพที่ดีขึ้นภายใต้ภาวะสังคมที่ต้องปกป้องคุ้มครองเด็กๆ ที่กำลังเร่ร่อนอยู่ไม่ให้ตกอยู่ในสภาพเลวร้ายกว่าเดิม

2. สนับสนุนให้มีบ้านพักชั่วคราวสำหรับเด็ก

3. รัฐจัดตั้งกองทุนส่งเสริมองค์กรพัฒนาเอกชน

4. การบังคับใช้กฎหมายเพื่อปกป้องเด็กอย่างจริงจัง ต้องอาศัยบทบาทของเจ้าหน้าที่ตำรวจในการจัดการกับผู้ค้ายาเสพติด แก๊งค์หลอกลวงและบังคับเด็กไปกระทำในทางที่ผิดกฎหมาย การจับกุมผู้เที่ยวโสเภณีเด็กอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

5. รณรงค์สร้างความเข้าใจและระดมการมีส่วนร่วมจากประชาชน เพื่อก่อให้เกิด

ความเข้าใจและเห็นใจเด็กเร่ร่อน เกิดการมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสนับสนุนงบประมาณแก่หน่วยงานที่ทำงานเพื่อเด็ก หรือเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครรูกพบและช่วยเด็กฯ

ด้านการฟื้นฟูและพัฒนา เด็กเร่ร่อนที่ตัดสินใจหยุดเร่ร่อนลงนั้น จะต้องได้รับการดูแลทั้งสภาพจิตใจและร่างกายให้กลับสู่ภาวะปกติโดยเร็ว และมีโอกาสได้พัฒนาตนเองในทางที่เหมาะสมตามสิทธิที่เด็กทุกคนจะต้องพึงได้รับ

1. กระบวนการให้การปรึกษา
2. กระบวนการให้ข้อมูลและคำแนะนำ
3. กระบวนการรักษาขั้นพื้นฐาน
4. กระบวนการให้การบำบัดทางจิต
5. กระบวนการให้การพัฒนา

โครงการวิจัย เรื่อง “วัฒนธรรมเด็กเร่ร่อนในท้องถิ่น” โดยสมพงษ์ จิตระดับ (2538)

เด็กเร่ร่อนเป็นปัญหาสังคมเชิงพลวัต (Dynamics) ที่มีการเคลื่อนไหวและเติบโตในเมืองใหญ่ๆ การศึกษาสาเหตุของการออกมาเร่ร่อนของเด็กกลุ่มนี้ ในระดับมหากาณนั้นเกิดขึ้นโดยตรงจาก

1. ระบบโครงสร้างเศรษฐกิจเชิงทุนนิยม
2. การขยายตัวของระบบเมือง การเคลื่อนย้าย การหลั่งไหลของคนในชนบทสู่ชุมชนเมือง
3. ปัญหาความยากจนของคนส่วนใหญ่ของประเทศ

การศึกษาค้นคว้าที่เด็กหนีออกจากครอบครัว โรงเรียนและชุมชน มากขึ้นในระดับจุลภาค มีสาเหตุมาจาก

1. ปัญหาความรุนแรง การแตกแยกการหย่าร้างในระบบครอบครัวที่มากยิ่งขึ้น
2. ระบบโรงเรียนที่ครูเอาใจใส่เด็กน้อยลง ครูก้าวร้าว ลงโทษเด็กด้วยวิธีการรุนแรง ด้วยวิธีการต่างๆ

การดำเนินการจัดการแก้ไขปัญหาขององค์กรภาครัฐ

การจัดการกับเด็กกลุ่มนี้คือการใช้ความรุนแรง กักขัง ลงโทษทางด้านร่างกาย ด้วยวิธีการของตำรวจแล้วนำส่งสถานพินิจต่างๆ เพื่อคัดค้านัย ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ดียิ่งขึ้นใน

นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์ (2539) งานวิจัย “เด็กเร่ร่อนในสังคมไทย”

ปัจจุบันปัญหาเด็กเร่ร่อนเป็นปัญหาหนึ่งที่มีความสำคัญที่ผู้เกี่ยวข้องและผู้บริหารประเทศจะละเลยหรือมองข้ามไปไม่ได้ เพราะลักษณะของปัญหามีความรุนแรงและจำนวนเด็กเร่ร่อนก็มีเพิ่มขึ้น ในสังคมไทยยุคปัจจุบันที่รัฐบาลเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม เพื่อเพิ่มความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของชาติ คนในสังคมไทยส่วนใหญ่ก็มุ่งทำการทำงานเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมของสถานะเศรษฐกิจ ซึ่งหมายถึงการทำงานหนักขึ้น บิดามารดาส่วนใหญ่ออกไปทำงานนอกบ้านตั้งแต่เช้าจนค่ำ บางคนทำงานล่วงเวลาเพื่อให้ได้รายได้มาก ๆ มาสนับสนุนสถานะทางครอบครัวที่ต้องใช้จ่ายสูงขึ้น ไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่ลูกหลาน เด็ก ๆ ถูกปล่อยปละละเลยให้ดิ้นรนช่วยตนเอง เด็ก ๆ ที่มาจากครอบครัวยากจนบางคนต้องออกจากบ้านเร่ร่อนหางานทำตามที่สาธารณะ เช่น รับจ้างชั่วคราว รับจ้างขายดอกไม้ เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว บางรายครอบครัวไม่อาจดูแลเลี้ยงดูเด็กได้ เพราะเศรษฐกิจฝืดเคืองก็ผลักดันเด็กต้องจำใจออกไปผจญภัยเร่ร่อนหาเลี้ยงและดูแลตนเอง ลักษณะการเร่ร่อนของเด็กในเวลาที่ผ่านมาก็เปลี่ยนรูปแบบไป บางกลุ่มเร่ร่อนแล้วยังคงวนเวียนติดต่อกับครอบครัวเป็นครั้งคราว บางรายออกจากบ้านเร่ร่อนแล้วไม่มีการติดต่อกับครอบครัวอีกเลย เด็กเร่ร่อนจึงเป็นปัญหาสังคมไทยที่น่าสนใจศึกษาและหาแนวทางช่วยเหลือให้เขาได้เป็นเยาวชนที่มีประโยชน์ มีศักยภาพที่จะพัฒนาสังคมไทยแทนผู้ใหญ่ต่อไปในภายภาคหน้า

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. เด็กเร่ร่อนส่วนใหญ่ร้อยละ 90 เป็นชาย เด็กหญิงที่เร่ร่อนมีไม่มากนักเพราะว่าจะเร่ร่อนอยู่ระยะสั้น และไม่นานจะเข้าสู่วงจรของการค้าประเวณี
2. เด็กเร่ร่อนส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 11-15 ปี จากการศึกษาพบว่าเด็กที่มีอายุ 16 ปี ขึ้นไป มีประวัติการมั่วสุมดื่มกาฬ ประพฤติตนไม่เหมาะสมและเริ่มทำตัวเป็นหัวหน้ากลุ่ม บางรายเคยอยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงและเด็กชายมาก่อนหน้านี้
3. ถูกผลักดันให้ออกจากบ้านเพราะพ่อแม่ยากจน ไม่มีเงินเลี้ยงดูและต้องการให้เด็กออกหางานทำ

4. ส่วนใหญ่แม่จะออกจากบ้านแล้ว แต่ก็พบว่ายังติดต่อกับครอบครัวไม่ออกจากบ้านชนิดขาดการติดต่อเสียเลยทีเดียว

5. บุคลิกภาพของเด็กเร่ร่อนส่วนใหญ่จะต่อสู้ชีวิต สามารถพูดคุยติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกได้ดี บางคนมีลักษณะก้าวร้าวและเผชิญหน้า

6. ไม่รู้สึกว่าคุณเองต่ำ้อยจากการออกมาเร่ร่อน มีความภูมิใจที่ยังหาเงินและเลี้ยงตนเองได้และบางรายนำเงินไปจุนเจือครอบครัวเสียอีก เด็กเร่ร่อนที่รู้สึกต่ำ้อยกว่าผู้อื่นคือ เด็กเร่ร่อนที่มีความพิการทางร่างกายไม่สมประกอบ ซึ่งมีไม่มากนัก

7. สิ่งแวดล้อมของเด็กเร่ร่อนมักอยู่ในที่แออัด ไม่ถูกสุขลักษณะและเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและจิตใจ

มาตรการในการป้องกัน แก้ไข ปัญหาเด็กเร่ร่อนและข้อเสนอแนะ

1. แก้ปัญหาเศรษฐกิจและความยากจนของประชาชน เด็กเร่ร่อนประมาณครึ่งหนึ่งย้ายมาอยู่กับพ่อแม่ที่ปราศจากรายได้ ยากจนต้องหาเช่ากินค่า ไม่มีเวลาดูแลลูก เด็กๆถูกทอดทิ้งและถูกผลักดันให้ออกจากครอบครัวเพื่อออกหางานทำ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาคือต้องมุ่งแก้ปัญหาความยากจนของครอบครัว การขยายงานสู่ชนบท สู้ถิ่นที่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศยังยากจนอยู่

2. พัฒนาสถาบันครอบครัว รัฐควรให้ความสำคัญสถาบันครอบครัวด้วยการปลูกฝังค่านิยมที่ดีงามให้กับสมาชิกในครอบครัว โดยเริ่มจากพ่อแม่ต้องรับผิดชอบต่อครอบครัวและลูกหลาน ต้องทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ สร้างทัศนคติที่ดีต่อเด็กและครอบครัว องค์กรสังคมสงเคราะห์ของรัฐและเอกชนจะช่วยเป็นสื่อกลางประสานความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับเด็ก ปลูกฝังจิตสำนึกให้เกิดขึ้นกับสมาชิกในครอบครัวให้รู้ถึงความสำคัญของคนและกัน

3. พัฒนาการศึกษให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน รัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้องควรให้การช่วยเหลือด้วยการให้ทุนสนับสนุนการศึกษาต่อเท่าที่จะทำได้ ขยายทุนไปสู่ท้องถิ่นที่ยากจน ครอบครัวด้อยโอกาส หลักสูตรการศึกษาควรเป็นการฝึกกิจกรรมที่สอดคล้องกับภาวะการณ์ในปัจจุบัน มีการฝึกฝนอาชีพ ฝึกทักษะมากกว่าให้เด็กทำกิจกรรมที่ไกลจากสภาพความเป็นจริงของสังคมปัจจุบัน ปลูกฝังเด็กให้มีทักษะในด้านต่างๆที่จะสามารถไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและในสังคมปัจจุบันได้

4. ความสำคัญของสื่อมวลชนต่อการแก้ไขปัญหาคือเด็กเร่ร่อน สื่อมวลชนอาจช่วยนำเสนอเกี่ยวกับปัญหาเด็กเร่ร่อนให้พ่อแม่และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้รับทราบปัญหาเด็กเร่ร่อนนี้ เพื่อจะได้ช่วยกันแก้ไขและป้องกันปัญหานี้

5. เด็กเร่ร่อนที่กองสวัสดิภาพเด็กและเยาวชนพบเห็นและส่งมายังกรมประชาสงเคราะห์ เพื่อการสงเคราะห์นั้น กรมประชาสงเคราะห์เองควรจะต้องหาทางช่วยเหลือ

6. การพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับการแต่งงานและการมีครอบครัว ควรจะได้มีการปลูกฝังเกี่ยวกับแนวคิดในการแต่งงานว่า น่าจะให้ถึงเวลาอันสมควรก่อน หากจะแต่งงานก่อนความพร้อมก็ควรจะได้มีการวางแผนครอบครัวให้ดีเสียก่อน หากพ่อแม่ทุกคนตระหนักถึงความรับผิดชอบของตนในข้อนี้ และดูแลลูกของตนให้เป็นคนดีได้ ประเทศของเราก็จะไม่มีเด็กเร่ร่อนเกเรอยู่ตามท้องถนนมากมายให้เราเห็นเช่นทุกวันนี้

7. องค์กรสังคมสงเคราะห์เอกชนต้องให้ความร่วมมือสนับสนุนการแก้ไขปัญหานี้ องค์กรสังคมสงเคราะห์เอกชนจะทำหน้าที่เป็นสื่อประสานงานระหว่างครอบครัวกับเด็กและเครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนอื่นๆ ได้ดีและมีประสิทธิภาพมากกว่า องค์กรเอกชนจึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือ แก้ไข ป้องกันปัญหาเด็กเร่ร่อนและสามารถช่วยเหลือ เด็กเร่ร่อน ได้อย่างเป็นรูปธรรม รัฐเองก็ต้องยกย่องเชิดชูเป็นกำลังใจใจองค์กรเอกชนที่ขยันมีมาสนับสนุนตน แก้ไขปัญหาเด็ก ซึ่งถือว่าเป็นความรับผิดชอบต่อรัฐด้วย

8. โรงเรียนต้องให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา หากพบว่าเด็กมีปัญหาเรื่องการเรียน โรงเรียนควรมีการติดตามหาสาเหตุ ต้องคอยสังเกตพฤติกรรมของเด็ก ให้ความอบอุ่น รับฟังปัญหาของเด็ก ครูต้องมีเวลาให้เด็ก สนใจเด็กเหมือนลูกหลานของตน หลักสูตรการเรียนควรให้ความสำคัญในการปลูกฝังจริยธรรมและคุณธรรมในเด็ก เพื่อส่งเสริมพัฒนาเด็กให้เป็นพลเมืองดีของชาติในอนาคต

9. ฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้อง รัฐ เอกชน องค์กรทางศาสนาต่างๆ ประชาชนทั่วไป ควรร่วมมือกันอย่างจริงจังในการแก้ไขปัญหาคือช่วยโอกาส รวมถึงการจัดกิจกรรมต่างๆเพื่อการพัฒนาป้องกันปัญหาระยะยาว

จากการศึกษาที่ผ่านมา พบว่า มักจะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มเด็กเร่ร่อนที่อยู่ในสถานสงเคราะห์และส่วนใหญ่จะใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษา โดยพยายามชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของปัจจัยที่แวดล้อมตัวเด็ก โดยเฉพาะสถาบันครอบครัววิธีการอบรมเลี้ยงดู ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวและตัวเด็กเอง การศึกษาที่ผ่านมา จึงมุ่งเน้นไปที่การอธิบายสาเหตุ กระบวนการเร่ร่อนของเด็ก การบริการและการกระจายบริการของรัฐและเอกชน เพื่อเสนอแนะแนวทางที่จะมุ่งแก้ไขปัญหาและปรับปรุงชีวิตของเด็กและเยาวชนให้ดีขึ้น

สำหรับการศึกษาวิเคราะห์การสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษากระบวนการสื่อสาร อันประกอบไปด้วย ผู้ส่งสาร สาร สื่อหรือช่องทาง และผู้รับสาร และปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการสื่อสาร โดยการลงไปสัมผัสกับกลุ่มเด็กเร่ร่อนทั้งแบบสังเกตการณ์และฟังตัวบุคคลกับครูข้างถนนและเด็กเร่ร่อน เพื่อทำความเข้าใจ สภาพชีวิตเงื่อนไขต่าง ๆ บนจุดยืนของเด็กเร่ร่อน รวมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างเด็กเร่ร่อนกับครูข้างถนน

D
P
U

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ จะทำการศึกษาเจาะจงเฉพาะกลุ่มเด็กเร่ร่อนบริเวณสะพานอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร โดยจะดำเนินการวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) ใช้ข้อมูลด้านการสื่อสารที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้และความรู้สึกนึกคิด ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตที่เป็นอยู่ของครูข้างถนน กับเด็กเร่ร่อน ที่เกิดขึ้นร่วมกันระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน ผู้วิจัยใช้เวลาในการศึกษาเป็นระยะเวลา 6 เดือน ตามตารางเวลาในการเก็บข้อมูลภาคสนาม (แผนก ค) ด้วยการสัมภาษณ์ การสังเกตและเข้าไปมีส่วนร่วม ในการเรียนการสอนและมีปฏิสัมพันธ์กับครูข้างถนนและเด็กเร่ร่อน รวมไปถึงศึกษาจากเอกสาร หนังสือ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยใช้การพรรณนาและวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Induction) ด้วยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลย่อย ๆ หลายกรณีมาสังเคราะห์และสรุปเป็นแบบสรุปเชิงนามธรรม

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

1. ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary) เป็นการศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น งานวิจัยที่เกี่ยวกับเด็กเร่ร่อน บทความในหนังสือพิมพ์ และนิตยสารที่เกี่ยวกับสถานการณ์เด็กเร่ร่อน ตลอดจนข้อมูลจากองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการให้ความช่วยเหลือเด็กเร่ร่อน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษา
2. ข้อมูลจากการศึกษาภาคสนาม โดยการสังเกต และการสัมภาษณ์ ครูข้างถนนของกรุงเทพมหานครที่ทำงาน อยู่บริเวณใต้สะพานอรุณอมรินทร์ ซึ่งมีอยู่จำนวน 2 คน และเด็กเร่ร่อน จำนวน 4 คน ที่อาศัยอยู่บริเวณดังกล่าวเป็นประจำ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต่อเนื่อง ตลอดระยะเวลา 6 เดือนที่กำหนดไว้

ประชากรในการศึกษาวิจัย ได้แก่

1. ครูข้างถนน ในโครงการครูข้างถนนของกรุงเทพมหานคร จำนวน 2 คน คือ
 - 1.1 คุณอังคนุรักษ์ แกรกกระโทก (ครูเอก) เพศชาย อายุ 29 ปี เป็นชาว จังหวัดลำปาง จบการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ จากสถาบัน ราชภัฏลำปาง
 - 1.2 คุณสถาพร รัตนไชย (ครูดา) เพศชาย อายุ 29 ปี เป็นชาวจังหวัดนนทบุรี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ จากสถาบัน ราชภัฏจันทรเกษม
2. เด็กเร่ร่อนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณใต้สะพานอรุณอมรินทร์เป็นประจำซึ่งผู้วิจัย สามารถพบเห็นและพูดคุยได้อย่างสม่ำเสมอเพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ตลอดระยะเวลาของ การลงพื้นที่ จำนวน 6 คน ซึ่งผู้วิจัยจะขอใช้เพียงชื่อเล่นของเด็กในการกล่าวถึง คือ
 - 2.1 มะปราง เด็กผู้หญิง อายุ 18 ปี เป็นชาวจังหวัดกาญจนบุรี จบการศึกษา ระดับชั้น ป.6
 - 2.2 เตี้ย เด็กผู้ชาย อายุ 15 ปี เป็นชาวกรุงเทพมหานคร จบการศึกษาระดับ ชั้น ม.3
 - 2.3 อ้น เด็กผู้ชาย อายุ 14 ปี เป็นชาวจังหวัดกำแพงเพชร จบการศึกษาระดับ ชั้น ป.6
 - 2.4 แหลม เด็กผู้ชาย อายุ 17 ปี เป็นชาวกรุงเทพมหานคร ไม่ได้เรียนหนังสือ
 - 2.5 เอ็ม เด็กผู้ชาย อายุ 14 ปี เป็นชาวจังหวัดแพร่ เรียนอยู่ชั้น ม.1
 - 2.6 บอย ผู้ชาย อายุประมาณ 30 ปี เป็นครอบครัวเร่ร่อนไม่ทราบที่มา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้เวลาในช่วงเดือน มีนาคม ถึง สิงหาคม 2544 ในการเก็บรวบรวมข้อมูลของ ครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน บริเวณใต้สะพานอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย ขั้นตอนการเก็บ รวบรวมข้อมูล (ภาคสนาม) มีดังนี้

ขั้นตอนแรก ผู้วิจัยเข้าสู่พื้นที่ศึกษา สังเกตสถานที่ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ โดยรวมเนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่สาธารณะ มีผู้คนผ่านไปมาตลอดเวลา แต่จะมีครอบครัวที่

ขั้นตอนที่สอง การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเริ่มเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเทคนิควิธีการเชิงคุณภาพ ด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non – participative Observation) เพื่อสังเกตพฤติกรรม ประสิทธิภาพ สภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ รูปแบบการดำเนินชีวิต ลักษณะการสื่อสาร เช่น สังเกตเด็กเร่ร่อนที่เป็นผู้นำในกลุ่ม ผู้ปฏิบัติตาม ขั้นตอนการตัดสินใจ การเกิดความขัดแย้งในกลุ่ม และวิธีการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง โดยใช้วิธีการจดบันทึกอย่างละเอียดและอัดเทป เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อผู้วิจัยทำความรู้จักและคุ้นเคยกับเด็กเร่ร่อนแล้ว จึงเริ่มทำการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participative - Observation) พยายามให้คำปรึกษาร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ กับเด็กเร่ร่อนเพื่อสร้างความคุ้นเคยและสร้างความไว้วางใจ ทดลองสอนหนังสือ เมื่อมีโอกาสก็ทำการสัมภาษณ์เด็กเร่ร่อนในสภาพแวดล้อมที่เด็กคุ้นเคยและเริ่มรู้สึกเป็นกันเองกับผู้วิจัยหรืออีกนัยหนึ่งคือการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยมีคำถามตามกรอบแนวคำถามที่ผู้วิจัยเตรียมมา (ผนวก ก) พร้อมทั้งใช้การสนทนาที่ปล่อยให้เด็กเร่ร่อน มีอิสระในการแสดงออกทางความคิด

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยและเด็กเร่ร่อนเริ่มที่จะรู้จักและมีความคุ้นเคยกันมากขึ้น เด็กบางคนเริ่มที่จะไว้วางใจผู้วิจัยโดยการเล่าประวัติ ความนึกคิด ความรู้สึก ขณะที่ผู้วิจัยสามารถสังเกตพฤติกรรมของเด็กและสภาพความเป็นอยู่ของเด็กที่เชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อม เมื่อเป็นไปได้ ผู้วิจัยได้พยายามหาโอกาสบันทึกเทประหว่างการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลได้อย่างละเอียด และนำมาถอดเทป แยกคำพูด น้ำเสียงที่สื่อถึงอารมณ์ด้านต่าง ๆ ความรู้สึกนึกคิดที่ได้จากการพูดคุยมาวิเคราะห์

ขั้นตอนที่สาม ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนนี้ได้เริ่มต้นไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยตั้งคำถามกับข้อมูลที่ได้รับ วิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และพยายามหาความหมายจากข้อเท็จจริง และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างเก็บรวบรวม

1. ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพชีวิตของเด็กเร่ร่อน และข้อมูลบางอย่าง ที่คาดว่าจะมีผลต่อรูปแบบการสื่อสาร เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการครูข้างถนน กิจกรรมต่าง ๆ ที่ครูและเด็กทำร่วมกัน บุคลิกลักษณะของครู ภาษาที่ใช้ เป็นต้น เพื่อเป็นประเด็นแนวทางในการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ต่อไปอีก

2. ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมและซ้ำจุดที่คิดว่าเป็นจุดสำคัญในการทำความเข้าใจ และอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลอีกครั้ง ขั้นตอนที่คาดว่าผู้วิจัยจะสามารถทำความเข้าใจสนทนาคู่กับกลุ่มเป้าหมายดีพอสมควรแล้ว ข้อมูลที่ได้ อาจจะเป็นการยืนยันข้อสรุป ในขั้นตอนแรก หรืออาจจะได้ข้อมูลใหม่ ๆ ที่จะนำมาวิเคราะห์อีกครั้งเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องมากขึ้น

3. หลังจากได้ข้อสรุปจากขั้นตอนที่สองแล้ว และตรวจสอบถึงการได้มาครบถ้วนแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เหตุการณ์ทั้งหมดอย่างละเอียดถี่ถ้วนอีกครั้ง

ขั้นตอนที่สี่ การสรุปผลการศึกษา หลังจากผู้วิจัยได้ข้อสรุปจากการศึกษาภาคสนาม และจากแหล่งอื่น ๆ เช่น จากการศึกษาเอกสาร จึงเป็นการสรุปและสังเคราะห์เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การสังเกต (Observation) ในที่นี้รวมไปถึงการสัมภาษณ์ที่ถูกนำมาเสริมการสังเกต ในขณะที่ให้สมมุติฐานขึ้นด้วย การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตัดสินใจเลือกที่จะทำการสังเกตโดยไม่มีส่วนร่วม (Non – participative Observation) ในระยะแรกของการศึกษาและเมื่อผู้วิจัยสามารถเข้าไปทำความเข้าใจกับกลุ่มเด็กเร่ร่อนแล้ว ผู้วิจัยจึงสามารถทำการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) ได้ ซึ่ง ลอฟแลนด์ (Lofland, 1971:175) ได้กล่าวว่า สิ่งที่จะต้องสังเกตอาจแยกเป็น 6 ประเภท คือ

1. การกระทำ (Acts) คือ เหตุการณ์หรือสถานการณ์ พฤติกรรมที่เกิดขึ้นในระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ตัวอย่างเช่น การใช้ชีวิตประจำวัน เสื้อผ้าที่ใส่ วิถีชีวิตทั่วไป ฯลฯ

2. กิจกรรม (Activities) คือ เหตุการณ์หรือ สถานการณ์ ขนบประเพณี พิธีกรรม ที่เกิดขึ้นในลักษณะต่อเนื่องและมีความผูกพันกับบุคคล ซึ่งกิจกรรมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีผู้รับผิดชอบจัดขึ้นมา อาจเป็นระดับบุคคลหรือระดับกลุ่มก็ได้ตลอดจนอาจเป็นเรื่องระดับชุมชน

3. ความหมาย (Meanings) คือ การที่บุคคลอธิบายหรือให้ความหมายในลักษณะที่เกี่ยวกับโลกทัศน์ ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน จริย ฯลฯ แล้วการสังเกตความหมายนี้ก็คือการที่บุคคลมองตัวเองในสังคมที่เป็นส่วนหนึ่งอย่างไร การกระทำหรือไม่ทำกิจกรรมบางอย่างก็เป็นเครื่องบอกว่าคุณมีความเชื่อ โลกทัศน์ เกี่ยวกับสภาพของสังคมอย่างไร

4. ความสัมพันธ์ (Relationship) คือ ความเกี่ยวข้องระหว่างบุคคลหลาย ๆ คน ในสังคม จะช่วยให้เข้าใจโครงสร้างสังคมจากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ว่า เป็นความสัมพันธ์ที่ราบรื่นหรือขัดแย้งนอกจากนี้ความสัมพันธ์ที่เป็นอยู่จะช่วยให้สามารถวิเคราะห์โครงสร้างของสังคม ระบบเครือญาติ และระบบเศรษฐกิจการเมืองได้

5. การมีส่วนร่วม (Participation) คือ การที่บุคคลที่มีความผูกพันกันเข้าร่วมกิจกรรม การที่บุคคลยอมเข้าไปร่วมกับกิจกรรมของสังคม แสดงว่าบุคคลยอมรับและพร้อมที่จะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

6. สภาพที่เป็นอยู่โดยรอบ (Setting) หมายถึง สถานการณ์หรือกิจกรรมที่ทำการศึกษารวมทั้งความหมายในทางภูมิศาสตร์ และทางสังคม

ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตของ Lofland เป็นกรอบในการทำการสังเกต ในการศึกษาครั้งนี้ โดยเริ่มจากการสังเกตสภาพที่เป็นอยู่โดยรอบ การกระทำและกิจกรรมในแต่ละวันของ ครูข้าง

การสัมภาษณ์ (Interview) ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ควบคู่ไปกับการสังเกต เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ ชีวิตความเป็นอยู่ ความรู้สึกนึกคิด ความสามารถในการสื่อสารและพฤติกรรมด้านต่างๆ ของเด็กเร่ร่อน โดยพยายามใช้รูปแบบการสนทนาแลกเปลี่ยน มากกว่าการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ เนื่องจากกลุ่มเด็กเร่ร่อนที่ศึกษายังอยู่ในวัยเด็กซึ่งความสนใจสั้นมาก และถ้าอยู่ในกลุ่มเพื่อน ๆ แล้วโอกาสที่จะพูดคุยอย่างเป็นเรื่องเป็นราว เต็มไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากพวกเขายังห่วยเล่นและต้องการความสนุกสนานตามวัย สำหรับครูจะใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ตามแนวคำถามที่เตรียมไว้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้หาความหมายจากข้อมูลเชิงคุณภาพที่เก็บรวบรวมได้ จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ มาสร้างเป็นมโนทัศน์จากสภาพการณ์ตามบริบทของข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้เพื่อเป็นข้อสรุปคร่าว ๆ จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นประจำ มาใช้สรุปและพรรณนาความตามลักษณะของการอุปนัย โดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องการสื่อสารระหว่างบุคคลและการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อนมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์

การนำเสนอข้อมูล

ในการนำเสนอข้อมูล ใช้วิธีการบรรยาย เนื้อหาสาระอย่างครบถ้วน ครอบคลุมจุดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน

ระยะเวลาในการศึกษา

ผู้วิจัยใช้ระยะเวลา 6 เดือน (มีนาคม – สิงหาคม 2544) ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล โดยในช่วง 2 เดือนแรก ลงพื้นที่ในวันธรรมดา (จันทร์ – ศุกร์) และวันหยุด (เสาร์ – อาทิตย์) ประมาณสัปดาห์ละ 3 วัน ในช่วงเวลา 9:00 – 14:00 น. เพื่อทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคย

ในการลงพื้นที่ผู้วิจัยเข้าไปในบทบาทของครูข้างถนนที่ลงพื้นที่เพื่อให้ความรู้ ให้คำปรึกษา ให้ความช่วยเหลือแก่เด็กเร่ร่อนในด้านต่างๆร่วมกับครูข้างถนนในโครงการครูอาสาของกรุงเทพมหานคร จำนวน 2 คน ที่รับผิดชอบดูแลพื้นที่ สนามหลวง สถานีรถไฟบางกอกน้อยและบริเวณใต้สะพานอรุณอมรินทร์ คือ ครูเอก และครูธา โดยมีอุปกรณ์การเรียนการสอนเบื้องต้น เช่น หนังสือ กระดาษ ปากกา ดินสอ สีเทียน รูปภาพ ดินน้ำมัน เป็นต้น เป็นสื่อในการสอน ครูกับเด็กจะนั่งคุยกับบริเวณใต้ต้นไม้โพธิ์ข้างโบสถ์หลวงพ่อโบสถ์น้อย โดยสอนทักษะเบื้องต้นในการเขียนการอ่าน เมื่อเด็กเริ่มเบื่อก็จะให้วาดรูป ระบายสี หากคนไหนไม่อยากจะเรียนหนังสือก็จะซักถามพูดคุยหากมีปัญหาก็ให้คำปรึกษาและ ให้ความช่วยเหลือในเบื้องต้น นอกจากนี้มีการสงเคราะห์ของใช้จำเป็นในชีวิตประจำวันเช่น สบู่ ยาสระผม ยาสิฟัน แปรงสีฟัน นม ขนม ตามความต้องการของเด็กแต่ละคน โดยครูทั้งสองคน เบิกมาจากกองสังคมสงเคราะห์ สำนักสวัสดิการ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นหน่วยงานต้นสังกัดของครูทั้งสองคน

วิธีการศึกษาวิจัย

ในช่วงแรก ใช้การสังเกตสภาพแวดล้อมของพื้นที่ การทำงานของครูทั้งสองคน เหตุการณ์ ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น พฤติกรรมของเด็กแต่ละคน การแต่งกาย การใช้ชีวิตประจำวัน วิถีชีวิตทั่วไป รวมไปถึงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูทั้งสองคนกับเด็ก ผู้วิจัยทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคยกับครูทั้งสองคนโดยการพูดคุย ซักถาม ผู้วิจัยได้มีโอกาสทำกิจกรรมต่าง ๆ

ข้อจำกัดในการวิจัย

ผู้วิจัยสามารถลงพื้นที่ได้เฉพาะในเวลากลางวันเท่านั้น คือช่วงเวลา 9.00-18.00 น. ถ้าไปเช้ามากเด็กจะยังไม่ตื่น สำหรับเวลากลางคืนปัจจัยเรื่องความปลอดภัย เป็นอุปสรรคที่ไม่สามารถทำให้ผู้วิจัยลงพื้นที่ภาคสนามในช่วงค่ำได้ สำหรับการลงพื้นที่แต่ละครั้งผู้วิจัยต้องไปพร้อมกับครูเอกและครูถา เนื่องจากเด็กบริเวณนี้ทุกคนรู้จักและสนิทสนมกับครูทั้งสองคนเป็นอย่างดี ครูจะช่วยแนะนำให้ผู้วิจัยได้รู้จักกับเด็กแต่ละคนและให้เด็กเข้ามาคุยกับผู้วิจัยซึ่งเข้าไปในฐานะครูคนหนึ่ง

สำหรับเครื่องมือในการช่วยเก็บข้อมูลก็จะใช้เฉพาะ สมุดกับปากกาไว้สำหรับจดบันทึกเท่านั้น ไม่สามารถใช้เครื่องบันทึกเสียง หรือกล้องถ่ายรูปกับเด็กบริเวณนี้ได้ เพราะเด็กมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสิ่งเหล่านี้ เนื่องจากเคยมีรายการโทรทัศน์มาถ่ายทำสภาพชีวิตของเด็กที่นี้ทั้งรายการข่าว และสารคดี เมื่อนำไปแพร่ภาพและเด็กได้เห็นภาพเหล่านั้นซึ่งสื่อออกมาว่าพวกเขา คือเด็กเร่ร่อน คือปัญหาสังคม สิ่งเหล่านี้สร้างความไม่พอใจแก่เด็กเป็นอย่างมาก รวมไปถึงความไม่เคารพในสิทธิส่วนบุคคลของเด็ก เหมือนเป็นการตอกย้ำให้พวกเขาอยู่ห่างจากสังคมออกไปทุกที

ในการลงพื้นที่ ผู้วิจัยต้องแต่งตัวรัดกุมและทะมัดทะแมง เช่น สวมกางเกงขายาว เสื้อยืด และไม่สวมใส่เครื่องประดับที่มีค่า เพื่อความปลอดภัย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยเรื่อง“การสื่อสารระหว่างครูช่างถนนกับเด็กเร่ร่อน : กรณีศึกษาพื้นที่บริเวณใต้สะพานอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย” ผู้วิจัยมีลำดับชั้นในการเสนอข้อมูล ดังนี้

ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่

ในการเดินทางไปยังบริเวณใต้สะพานอรุณอมรินทร์สามารถไปได้ทั้งทางรถยนต์และทางเรือ ในการเดินทางไปเก็บข้อมูลผู้วิจัยไปทางเรือ โดยการนั่งเรือข้ามฝากจากท่าพระจันทร์ ไปยังท่าสถานีรถไฟบางกอกน้อย ค่าโดยสารเรือข้ามฝากคนละ 2 บาท ใช้เวลาประมาณ 10 นาที จากท่าพระจันทร์ก็จะไปถึงสถานีรถไฟบางกอกน้อย (ดูแผนที่จากภาคผนวก ง)

เมื่อนั่งเรือข้ามฝากจากท่าพระจันทร์ไปถึงท่าสถานีรถไฟบางกอกน้อย ระหว่างทางจากท่าเรือไปสถานีรถไฟ ผ่านต้นโพธิ์ขนาดใหญ่ใต้ต้นโพธิ์มีวินมอเตอร์ไซด์ ถัดไปเป็นที่ทำการตำรวจรถไฟบางกอกน้อย และสถานีรถไฟบางกอกน้อยอยู่ตรงข้ามกับที่ทำการตำรวจรถไฟ เส้นทางนี้มีผู้คนเดินผ่านไปมาอยู่ตลอดเวลา ทั้งผู้ที่มาใช้บริการเรือข้ามฝากและบริการรถไฟ โดยเฉพาะชาวต่างชาติที่ต้องการเดินทางไปยังจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก ผู้โดยสารต้องมาซื้อตั๋วที่อาคารชานชาลา หลังจากซื้อตั๋วแล้ว ผู้โดยสารจะต้องนั่งรถสองแถวไปขึ้นรถไฟบริเวณตลาดใหม่

คุณอังคนุรักษ์ แกรงกระโทก(ครูเอก), คุณสถาพร รัตนชัย(ครูตา) ซึ่งเป็นครูช่างถนนที่ปฏิบัติงานในพื้นที่และผู้วิจัยเดินเลาะด้านข้างของอาคารชานชาลาไปตามทางรถไฟ (ปัจจุบันเลิกใช้แล้ว) ผ่านตลาดสด ผ่านโบกี้รถไฟที่จอดทิ้งไว้ไม่ได้ใช้งาน ซึ่งก่อนหน้านั้นเคยเป็นที่อาศัยหลับนอนและเสพยาเสพติดของเด็กเร่ร่อน ผ่านโกดังเก็บสินค้าที่สร้างอยู่ริมคลองบางกอกน้อยซึ่งมีคนไร้ที่พิักมาอาศัยนอนหลบแดดหลบฝนให้เราพบเห็นอยู่เป็นระยะ ๆ ประมาณ 15-20 คน บางวันมีมากถึง 30-40 คน เมื่อพ้นจากอาคารของสถานีรถไฟเดินไป

1 ลักษณะในการดำเนินงานของโครงการครูข้างถนนหรือครูอาสา

โครงการครูข้างถนนของ กองสังคมสงเคราะห์ สำนักสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร เริ่มดำเนินการครั้งแรกเมื่อประมาณ ปี พ.ศ.2534 โดยได้รับการสนับสนุนเงินทุนจาก Unicef ปีแรกเป็นโครงการนำร่อง สำหรับช่วงแรกนั้นมีครูข้างถนน 12 คน ปฏิบัติงาน 3 พื้นที่ คือ วงเวียนใหญ่, สีแยก อ.ส.ม.ท.และ รามคำแหง สาเหตุที่เลือกพื้นที่บริเวณนี้เพราะเป็นพื้นที่ที่มีเด็กมารวมตัวกันเป็นจำนวนมาก สำหรับปีต่อมา กองสังคมสงเคราะห์ ได้สานต่อโดยใช้ทุนของกรุงเทพมหานครและดำเนินโครงการต่อเนื่องมาโดยตลอด เป็นโครงการที่สร้างขึ้นเพื่อเด็กเร่ร่อนในพื้นที่ต่าง ๆ ในกรุงเทพ โดยแบ่งพื้นที่ในเขต กรุงเทพมหานครออกเป็น 5 พื้นที่ คือ สวนจตุจักร, เขตบางปะกอก, สีแยก อ.ส.ม.ท., สวน ลุมพินี, และสนามหลวง มีครูข้างถนนซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของกรุงเทพมหานคร รับผิดชอบพื้นที่ ละ 2 คน

กิจกรรมของโครงการครูข้างถนนนอกจากจะส่งครูลงพื้นที่ไปพบเด็กแล้วยังมีการจัด กิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นเป็นระยะ ๆ โดยร่วมกับส่วนราชการเช่น ข้าราชการตำรวจที่ทำหน้าที่ด้าน ชุมชนมวลชนสัมพันธ์ของแต่ละสถานีในเขตนครบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และภาคเอกชน ให้ความสนับสนุน มีการจัดกิจกรรมทั้งในสถานที่และนอกสถานที่ สำหรับกิจกรรมในสถานที่ มีการจัดหากิจกรรมให้เด็กในชุมชนทำร่วมกัน เช่น จัดการแข่งขันวาดรูปข้างในความฝันของ เด็ก โดยได้รับการสนับสนุนอุปกรณ์การวาดภาพจากบริษัทปูนซิเมนต์ไทย ครูข้างถนนจะเป็น

ข้อมูลจากเอกสารของ กองสังคมสงเคราะห์ สำนักสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร (พ.ศ.2544) ระบุว่า โครงการครูข้างถนนมีแนวทางการดำเนินการ 3 ด้าน คือ

1. ด้านการป้องกัน

- การให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ เช่น การป้องกันโรคเอดส์ การป้องกันยาเสพติด การกระทำที่อาจก่อให้เกิดปัญหาด้านอาชญากรรม การส่งเสริมอาชีพ
- การให้ข้อมูลข่าวสารด้านต่าง ๆ เช่น การดำรงชีวิตประจำวัน การรักษาสุขภาพอนามัย การป้องกันอุบัติเหตุ
- การให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาต่าง ๆ เช่น ด้านกฎหมาย สุขภาพจิต สภาพแวดล้อม การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม
- การอบรมเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจแก่บิดามารดา ผู้ปกครอง รวมทั้งเด็กและเยาวชน เช่น การเลี้ยงดูบุตร ความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว การป้องกันยาเสพติด การป้องกันโรคเอดส์
- การพบปะพูดคุย ด้านความเป็นอยู่ สุขลักษณะ ไถ่ถามทุกข์สุข เพื่อสร้างความเป็นความเป็นกันเอง

2. ด้านการสงเคราะห์ช่วยเหลือ

- จัดกิจกรรมกลุ่มในการเรียนการสอน เช่น ฝึกทักษะการใช้มือ การอ่าน การพัฒนาทางความคิด
- การดูแลด้านสุขภาพอนามัย มีการตรวจสุขภาพ ให้การรักษาพยาบาลในเบื้องต้น
- การให้คำแนะนำปรึกษา ด้านสุขภาพจิต พฤติกรรม สภาพแวดล้อม การป้องกันต่าง ๆ
- การให้ความช่วยเหลือเฉพาะหน้าด้านต่าง ๆ เท่าที่จำเป็น เช่น เครื่องอุปโภคบริโภค เครื่องแต่งกาย เครื่องแบบนักเรียน ค่าใช้จ่าย จัดหาอาหารกลางวันเป็นครั้งคราว
- การจัดการศึกษา (ส่งเข้ารับการศึกษ) ทั้งในระบบโดยพาเข้าโรงเรียนในสังกัดของ กทม. และนอกระบบโดยการลงพื้นที่สอนเด็กโดยตรง

- การส่งเสริมอาชีพ มีการฝึกอาชีพระยะสั้น และจัดหางาน
- การส่งต่อความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่น เช่น ศูนย์คอมมูนิตี้อาเซียนคอนโทรล กรมประชาสงเคราะห์

- การเยี่ยมบ้านเด็ก เพื่อทราบปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับเด็กและครอบครัว เพื่อติดตามดูแลพัฒนาการในด้านต่าง ๆ รวมถึงพฤติกรรมของเด็กและครอบครัว

- การนำเด็กกลับสู่ครอบครัว
- การจัดบรรพชาสามเณร ในทุกปีจะมีการจัดบวชสามเณรที่วัดหลักสาม เขตหนองแขม ประมาณเดือนธันวาคม

- จัดที่พักพิงให้แก่เด็กที่ไม่สามารถกลับสู่ครอบครัว
- จัดกิจกรรมนันทนาการ

3. ด้านการพัฒนาและการฟื้นฟู

- จัดกิจกรรมตามโครงการสงเคราะห์เด็กและเยาวชน เช่น กิจกรรมพัฒนาฟื้นฟูสภาพจิตใจ อารมณ์ สังคม แบบพักค้าง และแบบไม่พักค้าง กิจกรรมวันเด็ก กิจกรรมเยาวชนศึกษาประวัติศาสตร์สัญจร

- จัดกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ
- จัดทัศนศึกษา
- ส่งต่อเพื่อขอรับความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่น เพื่อพัฒนา ฟื้นฟู เช่น บ้านตะวันใหม่ ศูนย์คอมมูนิตี้อาเซียนคอนโทรล ซึ่งเป็นหน่วยงานเอกชนที่เปิดบริการบำบัดผู้ติดยาเสพติด

ประวัติความเป็นมาของโครงการครูช่างถนนบริเวณใต้สะพานอรุณอมรินทร์
สำหรับโครงการครูช่างถนนในพื้นที่สนามหลวงรวมไปถึงบริเวณสถานีรถไฟบางกอกน้อย และสะพานอรุณอมรินทร์ ที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาพบว่า โครงการนี้เริ่มขึ้นโดยกองสังคมสงเคราะห์ กรุงเทพมหานครเมื่อประมาณปี พ.ศ.2540 ซึ่งตอนนั้นเด็กส่วนใหญ่อาศัยอยู่บริเวณสนามหลวง ครูช่างถนนของกรุงเทพมหานคร ได้เริ่มลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนในด้านต่าง ๆ เช่น การหาเลี้ยงชีพ ชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน ปัญหาต่างๆ ของการออกมาเร่ร่อนทั้งปัญหาของตัวเอง และปัญหาของเด็กเร่ร่อนกับคนในสังคม สาเหตุของการออกมาเร่ร่อน ในขณะที่เดียวกันครูช่างถนนก็เริ่มสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยและให้ความช่วยเหลือเด็กเร่ร่อน โดยเฉพาะด้านปัจจัยขั้นพื้นฐาน เช่น เสื้อผ้า อาหาร และยารักษาโรค (รุ่งกานดา พงษ์ธรรพานิชกุล, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2544)

หลังจากนั้นครูข้างถนนได้เริ่มขยายพื้นที่ดำเนินการมาถึงบริเวณสวนหย่อมข้างสถานีรถไฟบางกอกน้อย “เด็กเร่ร่อนบางส่วนย้ายที่ไปมาระหว่างสถานีรถไฟบางกอกน้อยกับสนามหลวง หลังจากนั้นประมาณกลางปี พ.ศ.2542 กรุงเทพมหานครได้ดำเนินการปรับปรุงพื้นที่บริเวณอาคารร้างข้างศาลาของสถานีรถไฟบางกอกน้อยเป็นสวนหย่อม และได้รื้อถอนเพิงพักของเด็กเร่ร่อนในพื้นที่ดังกล่าว ทำให้เด็กเร่ร่อนที่อาศัยอยู่บริเวณสวนหย่อมดังกล่าวต้องอพยพมาอาศัยอยู่บริเวณใต้สะพานอรุณอมรินทร์” (อังคนุรักษ์ แกรงกระโทก, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2544)

2. การสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตของ Lofland เป็นกรอบในการสังเกต โดยเริ่มจากการสังเกตสภาพที่เป็นอยู่โดยรอบ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น กิจกรรมต่าง ๆ ความหมายหรือความเชื่อเกี่ยวกับสภาพของบุคคลที่เกี่ยวข้อง สภาพสังคม ความสัมพันธ์ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะความสัมพันธ์ของครูข้างถนน, เด็กเร่ร่อน, ชาวบ้านในพื้นที่ รวมทั้งบุคคลทั่ว ๆ ไปที่เดินทางมาในพื้นที่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละวันซึ่งผู้วิจัยได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกับครูข้างถนนและเด็กเร่ร่อน

จากการสังเกตการณ์และเข้าร่วมเป็นครูในระยะเวลาที่ทำการเก็บข้อมูลพบว่า ครูกับเด็กจะมีจุดนัดพบกันเป็นประจำคือบริเวณต้นโพธิ์ข้าง ๆ โบสถ์ ปกติเด็ก จะรวมตัวกับอยู่บริเวณนี้ เพราะเป็นที่ที่สามารถหาเงินได้ง่าย โดยการขอทานจากคนที่มาไหว้พระ สำหรับคนที่มาปล่อยปลาเด็กจะช่วยถือถังน้ำและลงไปปล่อยปลาให้ เนื่องจากริมคลองบางกอกน้อยค่อนข้างชันคนเหล่านั้นก็จะให้เงินเด็ก 10-20 บาท หรือหลังจากทำบุญที่วัดแล้วบางคนก็จะมาทำทานยื่นแจกเงินแจกของเด็ก ๆ อยู่เป็นประจำ ทำให้ชีวิตของเด็กและครอบครัวเร่ร่อนบริเวณนี้อยู่ได้และไม่อยากจะไปหาอะไรทำหรือหาที่อยู่ใหม่ที่ดีกว่า ครูจึงไม่ต้องไปเดินตามเด็กมานั่งเรียนกัน เมื่อครูมาถึงเด็กก็จะวิ่งเข้ามาหาเอง กล่าวคำสวัสดิ์อย่างคุ้นเคย วันแรกที่พบจึงทำให้ผู้วิจัยเกิดความประทับใจหลาย ๆ อย่าง เช่น เด็ก ๆ จะวิ่งเข้ามาหาครูด้วยความดีใจที่ครูมาหา การยกมือไหว้และกล่าวคำสวัสดิ์ บางคนวิ่งมาจับมือ มาเกาะแขนครูเหมือนต้องการได้รับการถ่ายทอดความรักความอบอุ่น เป็นภาพที่เห็นแล้วทำให้รู้สึกประทับใจเพราะเป็นภาพที่ผู้วิจัยไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าจะได้พบ ภาพของเด็กเร่ร่อนในสายตาของคนในละแวกนั้น ที่ผู้วิจัยเคยถามความคิดเห็นพบว่า เด็กเร่ร่อนคือเด็กที่พูดจาหยาบค้าย ไม่มีสัมมาคารวะ

2.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับครูข้างถนน

ครูข้างถนนในสังกัดกรุงเทพมหานครปัจจุบันมี 10 คน เป็นชาย 7 คน หญิง 3 คน ครูข้างถนนทุกคนจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีทางการศึกษา เริ่มงานครั้งแรกด้วยอัตราเงินเดือน 6,360 บาท ในตำแหน่งลูกจ้างประจำของกรุงเทพมหานครมีการหมุนเวียนของครูข้างถนนบ้างแต่ไม่บ่อยนักเนื่องจากการที่ครูจะทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคยกับเด็กแต่ละคนนั้นต้องใช้เวลา ดังนั้นครูแต่ละคนซึ่งมีใจรักและทุ่มเทให้กับงานด้านนี้ อยู่แล้วจึงมักจะอยู่นาน ครูรุ่นใหม่จะอาศัยการเรียนรู้และคำแนะนำจากครูรุ่นเก่าเพียงบางส่วนเท่านั้น ประสบการณ์จากการทำงานของครูแต่ละคนเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด “เริ่มแรกผมทำความรู้จักเด็กเร่ร่อนโดยการแนะนำของครูคนเก่าคนหนึ่ง แต่ส่วนใหญ่แล้วผมจะลงพื้นที่เอง โดยการเฝ้าสังเกตในจุดที่เด็กเร่ร่อนมารวมตัวกันเป็นประจำ เพื่อศึกษาพฤติกรรม ความสนใจ ความต้องการ ของเด็กเร่ร่อนส่วนใหญ่แล้วจึงเข้าไปทักทายทำความรู้จัก” (อังคนรักรักษ์ แกรก-กระโทก, สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2544)

กรุงเทพมหานครไม่มีการจัดฝึกอบรมครูข้างถนนก่อนลงพื้นที่ แต่ในระหว่างการทำงาน ครูข้างถนนทุกคนจะต้องเข้าร่วมประชุมสรุปงาน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เดือนละ 1 ครั้ง นอกจากนั้นมีการจัดอบรมสัมมนาทางวิชาการเพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ครูข้างถนนอยู่เป็นระยะ ๆ

สำหรับการจัดกิจกรรม รูปแบบการสอน แนวทางในการให้คำแนะนำ ให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ในแต่ละวันให้แก่เด็กเร่ร่อน รวมทั้งการจัดกิจกรรมพิเศษให้แก่เด็กเร่ร่อนทั้งในสถานที่และนอกสถานที่ เช่นการจัดทัศนศึกษาต่างจังหวัด การเข้าค่ายพักแรม ส่วนใหญ่ได้แรงผลักดันมาจากครูข้างถนนเพราะครูข้างถนนจะเป็นผู้นำเสนอแนวคิดไปยังกองสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นหน่วยงานต้นสังกัด เมื่อได้รับอนุมัติและจัดสรรงบประมาณ ครูข้างถนนจะเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการจัดกิจกรรมนั้น ๆ

ครูช่างถนนที่ทำการศึกษาวิชัยครั้งนี้มีอยู่ 2 คน คือ คุณ อังคนุรักษ์ แกรกกะระโทก (ครูเอก) และ คุณ สถาพร รัตน์ไชย (ครูธา) เนื่องจากในบริเวณพื้นที่ใต้สะพานอรุณอัมรินทร์ มีครู ที่รับผิดชอบพื้นที่อยู่เพียง 2 คน และในช่วงที่ผู้วิจัยลงพื้นที่นั้นเป็นช่วงที่ไม่มีนักศึกษาจากสถาบันอื่นเข้าร่วมสอน ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาการทำงานของคุณช่างถนนทั้งสองคนอย่างละเอียดและต่อเนื่องโดยเข้าร่วมกิจกรรมในการสอนเด็กเร่ร่อนด้วย

ครูเอก เป็นผู้ชาย อายุ 29 ปี รูปร่างสันทัด ชอบสวมกางเกงยีนส์กับเสื้อเชิ้ตแขนสั้น เป็นคนสุภาพ พูดเก่ง มีมนุษยสัมพันธ์ดี เข้ากับคนได้ง่าย เป็นชาวจังหวัดลำปาง จบการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ จากสถาบันราชภัฏลำปาง

ครูเอกเริ่มทำงานเป็นครูช่างถนน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2540 สิ่งเดียวที่สนใจในงานด้านนี้คือ ดูข่าวเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนทางโทรทัศน์ ทำให้อยากทำงานด้านนี้ โดยไม่เคยมีความผูกพันเป็นพิเศษกับเด็กเร่ร่อนมาก่อน ก่อนมาเป็นครูช่างถนน ไม่มีการเตรียมตัวล่วงหน้าใด ๆ ช่วงแรกลงพื้นที่เองเริ่มจากการศึกษาพื้นที่ สังเกตดูว่าเด็กอาศัยอยู่บริเวณใด มักจะมารวมกลุ่มกันอยู่ที่ไหนเป็นประจำ เมื่อทราบข้อมูลเบื้องต้นแล้วจึงเริ่มเข้าหาเด็ก ช่วงแรกครูเอกไม่ได้รับความสนใจจากเด็กแต่อย่างใด นอกจากจะไม่พูดคุยด้วยแล้วบางครั้งยังเดินหนีอีกด้วย ครูเอกใช้สิ่งของที่เด็ก ๆ ต้องการเช่น เสื้อผ้า อาหาร ขนม ของเล่น รวมไปถึง สบู่ ยาสระผม แปรงและยาสีฟัน หรือยารักษาโรค แล้วแต่สถานการณ์ ดึงดูดความสนใจเด็ก ๆ เหล่านี้ ซึ่งวิธีนี้นับว่าได้ผลมากทีเดียว เด็กเริ่มพูดคุย ทำความรู้จักกันและกัน พัฒนาไปจนเกิดความไว้วางใจ เมื่อคุ้นเคยเด็กเริ่มระบายความในใจที่พวกเขาอยากจะทำอะไรใครสักคนได้รับรู้และเข้าใจ ครูจะรับฟังปัญหา ให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำ ให้ความช่วยเหลือในเบื้องต้นเท่าที่จะเป็นไปได้ ครูเอกใช้ระยะเวลาและประสบการณ์ในการพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ โดยอาศัยคำแนะนำจากครูคนเก่า ช่วยให้เข้าหาเด็กเร่ร่อนได้เป็นอย่างดีครูเอกเป็นผู้มีบทบาทหลักในการสอนทักษะเบื้องต้นในด้านต่าง ๆ เช่น การอ่าน การเขียน ให้แก่เด็ก

ครูเอกกล่าวว่า “ช่วงแรกของการทำงานนั้นลงพื้นที่ทุกวันเพื่อสังเกตและทำความรู้จักปัจจุบันจะมาพบเด็กวันเว้นวันเพื่อจะได้มีเวลาเตรียมงาน หยุดในวันหยุดราชการและวันอาทิตย์แต่ละวันจะอยู่กับเด็กประมาณ 5-6 ชั่วโมง ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับความสนใจของเด็กและสถานการณ์บางอย่าง เช่น บางวันอาจต้องไปติดต่อเรื่องโรงเรียนให้เด็ก ไปเยี่ยมเด็กที่โรงพักที่โรงพยาบาล“ (สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2544)

สำหรับการดำเนินการสอนในการลงพื้นที่แต่ละวัน การเรียนการสอนส่วนใหญ่เป็นการสอนทักษะเบื้องต้นในด้านต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับความสนใจของเด็กแต่ละคน เช่น หัดอ่านหนังสือ ฝึกคิดเลข ฝึกระบายสีในรูปภาพ บางวันก็ให้เด็กเล่นเกมส์ ร้องเพลง หรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เด็กอยากจะทำ นอกจากนี้การเรียนการสอนยังขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่พบเห็นในแต่ละวัน เช่น ถ้าพบเด็กกำลังดมกาวก็สอนถึงอันตรายจากการดมกาว จากยาเสพติด เป็นต้น

ครูเอกเล่าเกี่ยวกับการวาดภาพของเด็กให้ฟังว่า “เด็กแต่ละคนจะมีจินตนาการที่แตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับจิตใต้สำนึกของตัวเอง เวลาให้วาดภาพจะสังเกตเห็นว่าเด็กบางคนจะวาดภาพที่มีพ่อแม่และตัวเองอยู่ในภาพนั้น เมื่อพูดคุยซักถามจึงทำให้เรารู้ได้ว่าเขาต้องการให้ตัวเองและครอบครัวเป็นอย่างภาพที่วาดออกมา และเด็กคนเดิมก็มักจะวาดภาพแบบเดียวกันอยู่เสมอ ๆ ในขณะที่เด็กอีกคนมักวาดแต่ภาพการ์ตูนรบบราฆ่าฟันกัน ภาพที่สื่อให้เห็นถึงความรุนแรง จากการพูดคุยและสังเกตพฤติกรรมของเด็กที่วาดภาพเหล่านี้พบว่าส่วนใหญ่เป็นเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีปัญหา พ่อแม่ตีกันให้เห็นเป็นประจำตั้งแต่เล็ก ในขณะที่เดียวกันก็มีการตีหรือทำร้ายเด็กจนต้องหนีออกจากบ้าน” (สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2544) สำหรับประเด็นเด็กน้อยเหล่านี้เป็นสิ่งที่น่าสนใจมาก เป็นสิ่งหนึ่งที่จะช่วยในการส่งเสริมประสบการณ์ในการทำงานของครูข้างถนนแต่ละคน ช่วยให้พวกเขาเข้าใจเด็กเร่ร่อนเหล่านั้นได้มากขึ้น

จากประสบการณ์การทำงานกับเด็กเร่ร่อน ครูเอกกล่าวว่า “ปัญหาของเด็กเร่ร่อนที่ส่งผลกระทบต่อสังคมส่วนใหญ่คือ ปัญหายาเสพติด ปัญหาทางเพศ และปัญหาการลักขโมย ปัญหาที่สำคัญที่สุดของเด็กเร่ร่อนคือการทำที่เด็กไม่เห็นคุณค่าของตนเอง” (สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2544)

ครูเอกยังได้ให้ความเห็นถึงแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวและเด็กเร่ร่อน สำหรับครอบครัวควรมีการสงเคราะห์อาชีพ เช่น จัดสรรที่ดินทำกินหรือสนับสนุนด้านเงินทุนในการประกอบอาชีพ จากทางภาครัฐ สำหรับตัวเด็กควรมีการสอนให้เด็กเห็นถึงคุณค่าของตนเอง การเรียนรู้การดำรงชีวิตเพื่อให้อยู่ในสังคมปัจจุบันได้โดยก่อบริการให้สังคมน้อยที่สุด

ครูธา เป็นผู้ชาย อายุ 29 ปี รูปร่างเล็ก ผิวดำ ชอบสวมกางเกงทหารกับเสื้อยืดคอกลม พูดน้อย ตรงไปตรงมา ออกจะเฝงเฝางบ้างในบางครั้ง ความจริงใจ สนใจปัญหาของเด็กแต่ละคนอย่างจริงจังและโดยบุคคลิกส่วนตัวส่งผลให้ครูธามีหน้าที่หลักในการสอบถามและให้คำปรึกษาแก่เด็กในเวลาที่มึปัญหาต่าง ๆ ครูธาเป็นชาวจังหวัดนนทบุรี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ จากสถาบันราชภัฏจันทรเกษม

ครูธาเริ่มทำงานเป็นครูข้างถนน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2542 ไม่มีสิ่งใดทำให้สนใจงานด้านนี้ เหตุที่มาทำงานนี้เพราะเพิ่งจบการศึกษามาใหม่ซึ่งเป็นช่วงที่ กทม. เปิดรับสมัครครูเพื่อทำงานกับเด็กเร่ร่อนจึงมาสมัคร และไม่เคยมึความผูกพันเป็นพิเศษกับเด็กเร่ร่อนมาก่อน ครูธาใช้เวลาประมาณ 1 สัปดาห์ ในการปรับตัวเข้ากับงาน เข้ากับเด็ก โดยการเรียนรู้และทำ ความเข้าใจสภาพปัญหาของเด็กแล้วค่อย ๆ ปรับปรุงแก้ไขปัญหา พร้อมทั้งศึกษาข้อมูลจากครูคนเก่า ช่วงแรกครูธาได้ไปฝึกงานที่พื้นที่สวนจตุจักรแต่ประสบการณ์ตรงนั้นสามารถนำมาใช้กับพื้นที่นี้ได้เพียงบางส่วนเท่านั้นเพราะปัญหาของเด็กแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน ครูธา ทำความรู้จักกับเด็กจากการแนะนำของครูคนเก่า ครูธามีบทบาทสำคัญในการให้คำปรึกษาเด็กในปัญหาด้านต่าง ๆ

ครูธากล่าวว่า “ปัญหาของเด็กเร่ร่อนที่พบส่วนใหญ่คือ ปัญหาหายาเสพติด ปัญหา ด้านสุขภาพ ขาดอาหาร ต้องการความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลาไม่รู้จักพอเนื่องจากเห็นว่าได้มาง่ายและปัญหาที่คิดว่าสำคัญที่สุดคือ เด็กไม่เห็นคุณค่าของตนเอง “ (สัมภาษณ์, 23 มิถุนายน 2544)

การที่เด็กเร่ร่อนมักมองไม่เห็นคุณค่าของตนเอง น่าจะมาจาก การที่เด็กเร่ร่อนส่วนใหญ่ มักจะมองถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เช่น วันนี้จะมีข้าวกินหรือไม่ จะขอเงินได้เท่าไร โดยที่ไม่เคยคิดถึงวันพรุ่งนี้หรืออนาคตข้างหน้าว่าจะเป็นอย่างไร จะเร่ร่อนอยู่อย่างนี้ไปอีกนานแค่ไหน จากการสอบถามเด็กเร่ร่อนส่วนใหญ่จะคิดในลักษณะนี้เหมือนกัน

นอกเหนือจาก ครูเอกและครูธาที่รับผิดชอบพื้นที่ สนามหลวง สถานีรถไฟ บางกอกน้อยและบริเวณใต้สะพานอรุณอมรินทร์ แล้วยังมีอาสาสมัครเข้าร่วมบ้างในบางช่วง เช่น นักศึกษาที่ มาฝึกงานหรือมาเก็บข้อมูลทำวิจัย และยังมีข้าราชการครูที่เกษียณอายุแล้วคนหนึ่งชื่อ “ครูปู” ร่วมสอนด้วยในวันเสาร์และอาทิตย์ ซึ่งถือได้ว่ามีบุคลากรจัดอยู่ในระดับที่

นอกจากสอนหนังสือครูเอกและครูถาจะดูแลให้คำปรึกษาและช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ให้เด็ก ถ้าไม่สบายก็จะพาไปหาหมอหรือหามาให้ พาไปฝากเข้าโรงเรียนเมื่อเด็กครบเกณฑ์ หาข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นมาให้ ฝึกอาชีพให้ เช่น สอนให้ร้อยสร้อยลูกบิดขาย พาไปฝึกอาชีพที่ศูนย์ของ กทม. พาไปเข้าค่ายต่างจังหวัด (พาเด็กไปเข้าค่ายที่จังหวัดบุรีรัมย์ในเดือนมิถุนายน ที่ผ่านมา)จัดกิจกรรมพิเศษให้เด็กเร่ร่อนแต่ละพื้นที่ของ กทม. ทำกิจกรรมร่วมกันเมื่อปลายเดือนกรกฎาคมนี้มีการจัดวอล์คแรลลี่ ที่สวนหลวง ร.9 ซึ่งผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้อด้วย

สาเหตุที่ทำให้เด็กออกมาเร่ร่อน ครูทั้งสองคนให้ความเห็นตรงกันว่ามาจากสาเหตุสำคัญ ๆ 4 อย่าง คือ

1. เกิดจากตัวเด็กเอง
2. ครอบครัวแตกแยก มีพ่อหรือแม่ใหม่
3. สภาพแวดล้อม เพื่อนชักจูง แรงยั่วยุจากสังคม
4. สถานะทางบ้านยากจน

สำหรับความแตกต่างระหว่างเด็กในโรงเรียนกับเด็กเร่ร่อน ครูเอกมีความเห็นว่า “เด็กในโรงเรียนปกติมีเป้าหมายในชีวิต รู้หน้าที่ ศึกษามารยาทเรียบร้อยเนื่องจากมีพ่อแม่ มีผู้ปกครองคอยอบรมสั่งสอน แต่เด็กเร่ร่อนจะไม่มีจุดหมายในชีวิต ไม่เห็นคุณค่าของตัวเอง ครูต้องสอนให้เด็กรักตัวเอง คิดดี ต่อไปจะดีเอง คาดหวังจะให้พวกเขามีชีวิตที่ดีกว่านี้และสร้างปัญหาให้สังคมน้อยที่สุด สำหรับเด็กโตอยากให้เขามีอาชีพ โดยไปฝึกอาชีพที่ศูนย์ของ กทม. ในความเป็นจริงต่างกัน ก็อาจจะทำได้แต่ต้องใช้เวลา ควบคู่ไปกับความพยายามของครูด้วย”(สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2544)

ส่วนครูถามีความเห็นที่ว่า “เด็กในโรงเรียนกับเด็กเร่ร่อนแตกต่างกัน ในด้านความคิด โดยความคิดของเด็กในโรงเรียนจะดีกว่าเด็กเร่ร่อน สำหรับงานที่ทำอยู่คาดหวัง อยากจะให้เด็กกลับบ้านและใช้ชีวิตร่วมกับญาติพี่น้องอยู่ในครอบครัวเหมือนคนอื่นทั่วไปแต่ถ้ายังต้องอยู่

2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อน

บริเวณใต้สะพานอรุณอัมรินทร์มีเด็กเร่ร่อนหมุนเวียนกันเข้ามาพักอาศัยมาขอทาน อยู่ประมาณ 10 คน เป็นชาย 7 คน หญิง 3 คน เด็กส่วนใหญ่มีอายุประมาณ 10 – 18 ปี บาง คนอาศัยอยู่บริเวณนี้ตั้งแต่ อายุ 10 ปีจนกระทั่งปัจจุบันอายุ 25 ปีแล้ว และเด็กส่วนใหญ่มา จากต่างจังหวัดเช่น ราชบุรี กาญจนบุรี สมุทรปราการ ระยอง กำแพงเพชร และกรุงเทพฯ มีบาง คนเป็นเด็กในพื้นที่บางกอกน้อยที่มาอยู่ใต้สะพานเป็นประจำ เช่น หนึ่ง และแหลม ซึ่งเป็นเด็ก ที่เติบโตมาในพื้นที่ โดยไม่ได้อพยพหนีมาจากที่อื่น เด็กเร่ร่อนบริเวณนี้ อาศัยอาหารจากวัด อัมรินทร์ารามปะทั้งชีวิต รายได้จากการขอทาน เด็กบางคนจะเอาไปใช้จ่ายในการซื้อหา ยาเสพติดประเภทต่าง ๆ เช่น บุหรี่, กาว รวมไปถึงยาบ้า

ในการอยู่ร่วมกัน ถ้าเด็กมีกลุ่มจะไม่มีปัญหาในการอยู่ร่วมกัน เด็กที่อยู่คนเดียว จะต้องระวังทั้งทางร่างกายและสิ่งของ เด็กผู้หญิงมักหาคนปกป้องส่วนใหญ่จะเป็นเด็กผู้ชาย ในกลุ่มเดียวกัน เด็กจะนอนรวมกันเป็นกลุ่มเพื่อความปลอดภัย โดยนอนกันบริเวณใต้สะพาน มีแก้อื้อผ้าใบเก่า ๆ , ผ้ายาง หรือเสื้อปูนอนบางคนก็มีผ้าห่มซึ่งค่อนข้างเก่าห่ม บางคนก็ไม่มี สำหรับปัญหาของการอยู่ร่วมกันที่พบอยู่เสมอคือ การทะเลาะกัน แย่งของกันเช่นยาเสพติด เสื้อผ้า เงิน รวมไปถึงผู้ชายแย่งผู้หญิงกัน ในการอยู่ร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่เด็กชอบกินของ แล้วไม่จ่ายเงิน บางครั้งทะเลาะกันก็ส่งเสียงสร้างความรำคาญ สำหรับรถที่จอดอยู่บริเวณที่ รับจอดซึ่งมีรถจอดตลอดทั้งกลางวันและกลางคืนเด็กไม่กล้ายุ่งเนื่องจากมีคนคุมอยู่ ช่วงที่มี การทำสวนหย่อม เด็กย้ายไปอยู่ที่อื่นหลายคน แต่ก็มีเด็กใหม่เข้ามาบ้าง เด็กที่มาอยู่ใหม่หาก ยอมเด็กเก่าเจ้าถิ่นหรือมีเด็กในพื้นที่คุ้มครองก็จะกล้าทำหายไม่กลัวใครและพัฒนาการไปสู่ เด็กเร่ร่อนอย่างรวดเร็ว เช่น การหาเงิน การใช้จ่ายยาเสพติด แม้กระทั่งการพูดมักจะใช้ถ้อยคำที่ หยาบคาย

เด็กที่พบเห็นอยู่เป็นประจำเกือบทุกครั้งที่มีผู้วิจัยลงพื้นที่มีอยู่ประมาณ 7-8 คน สำหรับเด็กเร่ร่อนที่ผู้วิจัยเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา เป็นเด็กที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป็น ประจำโดยผู้วิจัยสามารถพบเห็นและพูดคุยได้อย่างสม่ำเสมอตลอดระยะเวลา 6 เดือนของ

มะปราง หรือในกลุ่มเพื่อนมักเรียกเธอสั้น ๆ ว่า “ปราง” อายุ 18 ปี เป็นเด็กผู้หญิง รูปร่างเล็กผอม ผิวดำ ผมยาว การแต่งกายเอาใจใส่จากตัวเองตามสมควร มีการซักเสื้อผ้าบ้าง ในวันแรกที่ผู้วิจัยพบ(เวลาประมาณ 11.00 น.ของวันที่ 26 มีนาคม 2544)บริเวณต้นโพธิ์ข้างโบสถ์

ในครั้งที่พบปรางผู้วิจัยไม่สามารถคุยกับปรางได้เนื่องจากปรางอยู่ในอาการของคนเมากาว การแต่งกายในวันแรกที่พบค่อนข้างสกปรกและตัวมีกลิ่นกาวที่ตม ผมกระเซิง ผู้วิจัยใช้เวลาประมาณ 2 สัปดาห์(ประมาณ 4-5 ครั้งที่พบกัน) ในการทำความคุ้นเคยกับปราง โดยอาศัยการพูดคุย ให้ความเป็นกันเอง ใกล้เคียง จับมือ จับแขน รวมทั้งสอนทักษะเบื้องต้นทั่วไป เช่น สอนคิดเลข ให้อ่านหนังสือ ขวนเล่นเกมส์ (เขียนเลข จำนวน 1-100 ในกระดาษ แล้วให้วงกลมที่ละตัวจากน้อยไปหามาก) บางครั้งให้เงินซื้อขนม (ประมาณ 20 บาท) ซึ่งผู้วิจัยและปรางสามารถทำความคุ้นเคยและพูดคุยกันอย่างสนิทสนมในเวลาไม่นานนัก

ปรางเป็นเด็กเร่ร่อนที่มาจากอำเภอ ท่ามะกา จังหวัด กาญจนบุรี เรียนจบชั้น ป. 6 มีพี่น้อง 2 คน พ่อแม่มีอาชีพรับจ้างทั่วไปเช่น ชูตดิน เก็บผลผลิตการเกษตร หาพิน เผาถ่าน ออกจากบ้านมาตั้งแต่ ปี 2543 ประมาณ 1 ปีแล้ว ครั้งแรกมาทำงานเป็นคนรับใช้ในบ้านแถว ย่านจรัญสนิทวงศ์ อยู่ได้ ประมาณ 5-6 เดือน ก็หนีออกมาเพราะทนลูกของเจ้าของบ้านไม่ไหว เด็กชอบโวยใส่เวลาที่ปรางทำอะไรไม่ถูกใจ ชอบแกล้ง บางวันเวลาไปรับที่โรงเรียนก็แกล้งโยน กระเป๋าหนังสือลงจาก รถตุ๊ก ตุ๊ก ที่ปรางไปรับพอลกลับมาบ้านปรางก็โดนดู บางเดือนก็ไม่ให้ค่าจ้างบอกว่าจะเก็บไว้ให้ตอนกลับมาบ้านค่อยมาเบิก แต่เวลาขอกลับบ้านก็ไม่ให้ปรางกลับบ้าน วันหนึ่งเจ้าของบ้านกล่าวหาว่าปรางขโมยเงินทองคำของที่เขาใช้ให้ไปซื้อ ปรางไม่ได้ขโมยก็เลยหนีออกมาพักอยู่แถวสถานีรถไฟบางกอกน้อย ครั้งแรกตั้งใจจะกลับบ้านแต่ไม่มีเงินรวมทั้งแม่ปรางก็มีพ่อใหม่ ซึ่งปรางไม่ค่อยชอบพ่อใหม่เลยตัดสินใจไม่กลับบ้าน เมื่อปรางเริ่ม

จากการสัมภาษณ์ ปราง เมื่อวันที่จันทร์ที่ 23 เม.ย.44 บริเวณใต้ต้นไม้ขณะที่ผู้วิจัยนั่งคุยอยู่กับปรางตามลำพัง

ผู้วิจัย : ตอนนี้ปรางพักอยู่กับใครที่ไหน

ปราง : นอนอยู่ที่ตุ้มริมคลองโน้น (ซึ่งไปที่ตุ้มรถไฟที่จอดทิ้งไว้ไม่ได้ใช้งานซึ่งจอดอยู่ริมคลองบางกอกน้อย) นอนคนเดียว บางวันก็มานอนใต้สะพาน บางวันก็ไม่นอน

ผู้วิจัย : แต่ละวันทำอะไรบ้าง

ปราง : ขอตั้งค์ อยู่แถวโบสถ์ทั้งวัน ไม่รู้จะไปไหน

ผู้วิจัย : ขอตั้งค์ได้แล้วเอาไปทำอะไร

ปราง : เขาไปซื้อข้าวสารให้พี่เขาหุงให้กิน (พี่ที่ปรางพูดถึง หมายถึงครอบครัวของบอย ซึ่งอาศัยอยู่ใต้สะพานและมีอุปกรณ์ในการหุงหาอาหาร ปรางจะซื้อข้าวสารไปให้ แล้วขอกินข้าวด้วย) บางทีก็ซื้อข้าวบ้าง แต่เดี๋ยวนี้ปรางไม่ค่อยดมแล้วละ (ระหว่างที่ครูลงพื้นที่เด็กส่วนใหญ่จะไม่ดมกาวให้ครูเห็น นอกจากตอนนั้นจะเมากาวจนพูดกันไม่รู้เรื่องแล้ว)

ผู้วิจัย : อยู่แถวนี้เคยถูกใครรังแก หรือทำร้ายหรือไม่

ปราง : เคย เด็กผู้ชายแถวนี้ละ มันชอบแย่งของ แย่งตั้งค์

ผู้วิจัย : แล้วมีใครช่วยมั๊ย

ปราง : ไม่มีหรอก แต่เวลาครูมามันไม่กล้าทำหรอก

ปรางมักจะบอกผู้วิจัยอยู่เสมอว่า ไม่ให้มาที่นี่คนเดียว ต้องมากับครูตา และครูเอกกลัวว่าจะไม่ปลอดภัย และมีคนไม่ดีเยอะ หากผู้วิจัยโดนทำร้าย ปรางบอกว่าช่วยไม่ได้เพราะหากช่วยอาจโดนเด็กผู้ชายที่อยู่แถวนี้จะทำร้าย ครั้งหนึ่งผู้วิจัยสวมสร้อยคอทองคำไปด้วย ปรางเห็นจึงรีบเข้ามาบอกว่า “ครูถอดสร้อยเก็บซะ อันตรายนะ คนเยอะ แถวนี้มีแต่คนไม่ดี ครูต้องระวังนะ แล้วก็อย่ามาคนเดียว ปรางช่วยครูไม่ได้หรอก”

ผู้วิจัยได้มีโอกาสพบปรางในช่วงเวลาของการลงพื้นที่ในระยะเวลา 3 เดือน (ปลายเดือน มี.ค.44 – มิ.ย.44) ประมาณ 15 ครั้ง เนื่องจากครูเอกและครูตาได้พาปรางไปส่งบ้านหลังจากเมื่อหลายเดือนก่อนเคยส่งปรางขึ้นรถไฟกลับบ้านเองแต่อยู่ได้ไม่นาน ปรางก็กลับมา

เตี้ย อายุ 15 ปี เป็นเด็กผู้ชาย ชาวกรุงเทพฯ สูงประมาณ 150 เซนติเมตร ผิวค่อนข้างขาว แต่งตัวดีกว่าเด็กได้สะพานคนอื่น ๆ มีรองเท้าดี ๆ ใส่ เนื่องจากเตี้ยเป็นเด็กกรุงเทพฯและมีโอกาสได้กลับไปบ้านบ้าง เพื่อไปอาบน้ำเปลี่ยนเสื้อผ้า ในช่วงกลางวันที่ไม่อยู่บ้าน แต่ส่วนใหญ่เตี้ยจะใช้ชีวิตเร่ร่อนอยู่แถวสนามหลวง ทำพระจันทร์ และได้สะพานอรุณ อัมรินทร์ เตี้ยมีพี่น้อง 4 คน อยู่บ้านกับพ่อแม่ 2 คน ออกมาเร่ร่อน 2 คน พ่อแม่มีอาชีพ ขายกล้วยเตี้ย เตี้ยเรียนจบชั้น ม.3 ออกจากบ้านมาปีกว่า ๆ แล้ว สาเหตุที่ออกจากบ้านเพราะไปนอนค้างบ้านเพื่อนพอลกลับมาบ้านแม่ก็ด่าว่าและไล่ออกจากบ้าน ตอนนี้อยู่คนเดียว มักจะนอนที่ท่าเรือตรงท่าพระจันทร์ แต่ละวันก็จะขอทานแถวข้างโบสถ์จนถึง 1-2 ทุ่ม แล้วกลับไปนอนที่ท่าพระจันทร์ เคยมานอนแถวโบสถ์ รถไฟแต่โดนยามไล่ เงินส่วนใหญ่ที่หามาได้เตี้ยเอาไปซื้อข้าวกิน วันไหนไม่มีเงินเตี้ยจะไปขอข้าวที่ ดี ดี คาเฟ่ (เป็นคาเฟ่ที่อยู่ในละแวกนั้น)

เตี้ยเคยถูกหนึ่งรังแก **หนึ่ง** ซึ่งเป็นเด็กเร่ร่อนที่อยู่ในพื้นที่ได้สะพานอรุณอัมรินทร์มาเป็นเวลานาน เด็กเร่ร่อนในพื้นที่นี้ให้การยอมรับว่าหนึ่งเป็นขาใหญ่ของพื้นที่นี้ (ขาใหญ่หมายถึง เด็กที่เป็นผู้นำกลุ่ม มักเป็นเด็กที่อยู่ในพื้นที่มาเป็นเวลานาน ชอบสร้างอิทธิพลเหนือเด็กคนอื่น ในพื้นที่ชอบรังแกเด็กที่เข้ามาใหม่ หรือเด็กที่อ่อนแอกว่า ทั้งขกต้อย แง้งของ และไถเงิน) ครูเอกเล่าว่า หนึ่งก็เคยเป็นเด็กเร่ร่อนที่ครูเอกเคยสอนมาก่อน แต่จากเหตุผลหลายอย่าง เช่น หนึ่งเป็นเด็กในพื้นที่บางกอกน้อย ออกมาเร่ร่อนเป็นเวลานาน (นานกว่า 5 ปี) หนึ่งโตเกินไปแล้ว(ปัจจุบันหนึ่งอายุประมาณ 25 ปี) ครูเอกและครูถาจึงไม่สามารถชักนำหนึ่งให้กลับบ้านได้

เตี้ยเล่าว่า “ไก่อึ่งมันชอบไถดงค์ วันนึ่งมันเห็นผมขอดงค์ได้ เตี้ยมันต้องมาไถผมแม่เลยครู ถ้าไมให้มันก็ตบเอาด้วยนะครู” (สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2544)

วันนึ่งเตี้ยขอเงินได้ 30 บาท นึ่งพยายามจะเข้ามาแบ่งจากเตี้ย แต่เกรงใจครูก็เลยไม่กล้า เตี้ยมากระซิบบอกว่าจะขอข้ามไปฝั่งท่าพระจันทร์พร้อมครูเพราะกลัวว่านึ่งจะมาแย่งเงิน เตี้ยบอกว่าอยากให้ครูมาสอนทุกวันจะได้ไม่มีใครรังแก เขารู้สึกว่าครูจะช่วยปกป้องเขาได้อย่างน้อยก็จากนึ่งซึ่งเป็นขาใหญ่ เนื่องจากนึ่งเกรงใจครู

เตี้ยเคยโดนตำรวจไล่ และเคยโดนตำรวจจับไปส่งสถานสงเคราะห์เนื่องจากใช้ยาเสพติด(ดมกาว) แต่อยู่แค่อาทิตย์เดียวทางสถานสงเคราะห์ก็ปล่อยมา เนื่องจากเตี้ยช่วยทำงาน และเชื่อฟัง เตี้ยบอกว่าเคยดมกาวแต่ดมอยู่แค่เดือนเดียวก็เลิก เคยคิดอยากกลับบ้านกลับไปเรียนต่อ แต่คงไปไม่ได้แล้วเพราะ แม่ไม่ให้เข้าบ้าน ถ้ากลับไปก็คงโดนตำและไล่ออกมาอีก ตอนนึ่งมีครูมาสอนและอยากให้ครูมาสอนทุกวัน อยากมีความรู้ เตี้ยมักจะพูดว่า “ครูสอนอะไรก็ได้ คิดเลข อ่านหนังสือ เล่นเกมส์ ก็ดีครู “

ครูเอกเคยชวนเตี้ยเข้าโรงเรียนฝึกอาชีพของกรุงเทพมหานคร จากการสังเกตและพูดคุยกัน เตี้ยมีท่าทีที่ให้ความสนใจและอยากจะไปเรียนแต่พอนัดวันกันจริงจ้ง เตี้ยกลับไม่มาตามนัด ครูเอกกล่าวว่า “เตี้ยออกมาเร็วอนจนเคยชินกับการใช้ชีวิตที่เป็นอิสระ หารายเงินได้ง่าย จึงไม่อยากไปเรียนฝึกอาชีพ”

ผู้วิจัยได้มีโอกาสได้พบและพูดคุยกับเตี้ย ประมาณ 7-8 ครั้ง ในระยะเวลา 2 เดือนกว่า(มิ.ย.44- ก.ค.44) เตี้ยอยู่ไม่เป็นที่ ปกติอยู่แถวสนามหลวง ท่าพระจันทร์ และสะพานอรุณอัมรินทร์ และนอนกลางวัน (ตื่นหลังเที่ยง) ทำให้เป็นอุปสรรคในการพบและพูดคุย สาเหตุที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาชีวิตของเตี้ยเพราะเตี้ยเป็นเด็กเร่ร่อนที่มีความรู้ค่อนข้างสูงกว่าเด็กคนอื่นที่ผู้วิจัยพบ คือจบ ม.3 ซึ่งน่าจะมีชีวิตที่ดีกว่านี้

อ้น อายุ 14 ปี อ้นเป็นเด็กผู้ชาย ผิวขาว ตัวผอม ช่างพูดและมารยาทดี อ้นเป็นเด็กกำแพงเพชร มีพี่น้อง 3 คน พ่อเป็นยาม แม่ขายของชำอยู่ที่กำแพงเพชร เรียนจบชั้น ป.6 ออกจากบ้านมาประมาณ 2 เดือนแล้ว เพราะแม่ชอบดุด่า ไม่มีเหตุผล เปื่อก็เลยนั่งรถไฟมาเที่ยวกรุงเทพ และต้องการมาหาพ่อ ซึ่งเป็นยามอยู่กรุงเทพด้วย ปัจจุบันอ้นนอนอยู่แถวโบสถ์กับแหลม (แหลมเป็นเด็กเร่ร่อนในบริเวณสะพานอรุณอัมรินทร์) บางวันก็นอนกันหลายคน หา

อันชอบคุยกับครู ดูจากลักษณะภายนอกแล้วน่าจะเป็นเด็กหัวอ่อนโน้มน้าวได้ง่าย แต่ตรงกันข้าม อันเป็นเด็กที่มีความเป็นตัวของตัวเองและชอบหาเหตุผลมาโต้แย้งในสิ่งที่ครูสอน เช่น ผู้วิจัยบอกว่า “บุหรีเป็นสิ่งไม่ดีอย่าสูบเลยนะ” อันก็จะบอกว่า “ถ้ามันไม่ดีเขาไม่ทำมาขายหรือครู” อันค่อนข้างเป็นเด็กฉลาดหัวไว สังเกตได้จากการให้ฝึกคิดเลข อันสามารถตอบถูกและสอนเพื่อนคนอื่นได้

อันมีรายได้หลักจากการขอทานบริเวณข้างโบสถ์ เหมือนเด็กคนอื่น ๆ เงินที่หามาได้นอกจากนำไปซื้อข้าวและของที่จำเป็น อันนำไปซื้อบุหรี หากวันไหนหาเงินได้มากก็จะนำไปซื้อยาบ้ามาเสพกับเด็กคนอื่น ๆ บริเวณนั้น แต่อันค่อนข้างมั่นใจว่าเขาสามารถควบคุมตัวเองได้และไม่ติดสารเสพติดใด ๆ จากการสัมภาษณ์อันเมื่อปลายวันเสาร์ที่ 15 มิ.ย.44 บริเวณใต้สะพานอรุณอัมรินทร์

ผู้วิจัย : เคยใช้ยาเสพติดไหม

อัน : เคยดมกาว บุหรีก็สูบประจำเลยครู ยาบ้าก็เคยเล่นหากวันไหนขอตั้งก็ได้เยอะพอซื้อได้ ไม่ติดหรือครู อย่างกาวเนี่ย มีก็ดม ไม่มีก็ไม่ดม

ผู้วิจัย : แล้วไม่กลัวจับตำรวจหรือไง

อัน : กลัวเหมือนกัน เคยโดนตำรวจไล่ตอนเล่นยากัน แต่ก็หนีได้ ดี ๆ จะมีตำรวจขับรถมอเตอร์ไซค์มาตรวจแถว ๆ นี้ ประจำ

ผู้วิจัย : ออกจากบ้านมาหลายวันแล้ว คิดถึงบ้านมั๊ย

อัน : คิดถึงเหมือนกัน แต่อยู่ที่นี้สนุกดี เพื่อนเยอะ ไม่อยากกลับบ้าน

ผู้วิจัย : แล้วอยากเรียนหนังสือมั๊ย

อัน : ไม่อยากเรียนหนังสือ แต่อยากเรียนวาดรูป

ผู้วิจัย : ทำไมไม่กลับบ้านจะได้เรียนวาดรูปอย่างที่อยากเรียน

อัน : อีกรักพักค่อยกลับ

ผู้วิจัยได้มีโอกาสพบอัน ประมาณ 3-4 เดือน (เม.ย.-ก.ค.44) ได้ทำกิจกรรมร่วมกับอันบ่อยครั้งรวมทั้งการแข่งขันแรลลี่ที่สวนหลวง ร.9 ช่วงสุดท้ายของการเก็บข้อมูล(ส.ค.44) อันได้เดินทางกลับบ้านที่กำแพงเพชรแล้ว วันข้างหน้าอันอาจจะเบื่อบ้านแล้วกลับมาที่นี้อีกจึงเป็นหน้าที่ของครูเอกและครูตาที่จะประคับประคองให้อันผ่านพ้นวัยนี้ไปด้วยความบอบช้ำน้อย

แหลม เป็นเด็กผู้ชาย อายุประมาณ 17 ปี ตัดผมสั้น ผิวคล้ำ รูปร่างผอม สูงประมาณ 165 เซนติเมตร เป็นเด็กกรุงเทพฯ แต่จำไม่ได้ว่าบ้านอยู่ตรงไหน เสร็จนอนอยู่แถวใต้สะพานมานานกว่า 4 ปีแล้ว มักจะแต่งกายด้วยกางเกงขาสั้นสีดำและเสื้อยืดสีแดงที่ค่อนข้างเก่ามาก ๆ และแทบไม่เคยซักเลย ตัวมีกลิ่นกาวอยู่ตลอด ไม่ใส่ใจที่จะดูแลตัวเอง ไม่อาบน้ำ แหลมเป็นเด็กเร่ร่อนที่ผู้วิจัยพบแทบทุกครั้งของการลงพื้นที่ แหลมจะเมามากอยู่ตลอดเวลา นับเป็นอุปสรรคที่สำคัญมากในการพูดคุยกับแหลม และพูดไม่ค่อยรู้เรื่องมักจะพูดวกไปวนมา เมื่อผู้วิจัยถามคำถามอย่างหนึ่ง แหลมจะตอบอีกอย่าง

ผู้วิจัย : บ้านอยู่ไหน

แหลม : ยังไม่ได้กินข้าวเลยครู

เมื่อบอกให้แหลมเขียนหนังสือ ก็จะวาดเป็นเส้นโค้งไปมาและบอกว่าทางไปบ้านเนื่องมาจากฤทธิ์ของกาวที่ดมเข้าไป ดังนั้นผู้วิจัยต้องใช้ความพยายามค่อนข้างมากในการพูดคุยกับแหลม ที่สำคัญผู้วิจัยต้องเวียนศรีษะจากกลิ่นกาวและคำพูดที่วุ่นของแหลม เท่าที่รู้เรื่องของแหลมจากครูทั้ง 2 คน แหลมอยู่แถวนี้มานาน คนแถวนี้รู้จักแหลมค่อนข้างดี จากการสังเกตและพูดคุยกับแหลมพบว่า แหลมสามารถอยู่ในพื้นที่ได้อย่างสบายไม่ต้องกลัวใครรังแกเพราะแหลมเข้ากับหนึ่งได้ดีไม่มีปัญหาอื่น แหลมค่อนข้างจะเป็นเด็กที่ยอมคน ไม่เอาเรื่องกับใคร พูดไปก็ยิ้มไป

ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลผู้วิจัยได้มีโอกาสพบเด็กหลายคน เด็กบางคนน่าสนใจมาก แต่ได้พบกันไม่กี่ครั้งทำให้ไม่สามารถศึกษารายละเอียดได้มากนัก **เอ็ม** เป็นเด็กอีกคนที่พบกันครั้งแรก วันที่ 23 เม.ย.44 เอ็ม เป็นเด็กผู้ชายอายุประมาณ 14 ปี เป็นชาวจังหวัดแพร่ กำลังเรียนอยู่ชั้น ม.1 เอ็ม ผิวขาว เป็นเด็กที่หน้าตาดี แต่งตัวดี สวมกางเกงขายาว เสื้อยืด มีกระเป๋าสะพาย ใส่รองเท้าหุ้มส้นอย่างดี เราได้นั่งคุยกันบริเวณต้นโพธิ์

ผู้วิจัย : มาเที่ยวกับเธอ บ้านอยู่ไหนละ

เอ็ม : มาเที่ยวครับ บ้านอยู่แพร่ แต่ตอนนี้มาพักบ้านญาติแถวจรัญฯ พอดีปิดเทอม

ผู้วิจัย : มาเที่ยวแถวนี้หลายวันหรือยังละ ดูเพื่อนเยอะนะเรา

เอ็ม : อาทิตย์กว่า ๆ แล้วครับ อีก 2-3 วันก็จะกลับ

ผู้วิจัย : เรียนชั้นไหนแล้วละ

เอ็ม : ม.1 ครับ

ผู้วิจัย : ดีแล้วละ กลับบ้านไปเรียนหนังสือนะ

เอ็ม : ครับ

หลังจากนั้นประมาณ 2 สัปดาห์ เอ็มกลับมาอีกครั้งด้วยสภาพที่แตกต่างจากครั้งแรกมาก สวมกางเกงขาสั้น เสื้อยืดตัวเดิมแต่ค่อนข้างสกปรกมาก ใส่รองเท้าแตะ เอ็มดมกาวเป็นแล้ว และออกจากบ้านมาเร่ร่อนอยู่แถวใต้สะพานอรุณอมรินทร์ จากส่วนหนึ่งของบันทึกเก็บข้อมูล

“วันนี้เป็นวันเสาร์ (9 มิ.ย. 44) เด็กบริเวณต้นโพธิ์ค่อนข้างเยอะกว่าวันจันทร์ถึงวันศุกร์เพราะวันหยุดจะมีคนมาวัดมากกว่ารายได้จากการขอทานที่มากกว่าจึงเป็นแรงจูงใจอย่างหนึ่ง มีเด็กซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กเร่ร่อนรวมตัวกันอยู่กว่า 10 คน เด็ก 7-8 คนมีกาวพร้อมอยู่ในมือ คนไหนมีเงินก็ซื้อมาเก็บไว้คนไหนไม่มีก็ขอจากเพื่อนบ้าง ขโมยคนอื่นมาบ้าง เอ็มโชคร้ายที่ถูกผู้ใหญ่คนหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่เพิงพักริมคลองขโมยกาวไปจึงเกิดการทะเลาะและทำร้ายกันอย่างรุนแรงคำพูดที่ทะเลาะกันเป็นภาษาที่ค่อนข้างหยาบคายมาก แทบไม่น่าเชื่อว่าระยะเพียง 2 สัปดาห์ จะทำให้เอ็มร่ำานโลกได้ขนาดนี้ แม่ค้าขายดอกไม้แถวนั้นบอกครูว่า **เด็กคนนี้สดมาก** (สด หมายถึงไม่กลัวใคร ชอบทำร้าย และก้าวร้าว) บรรยายภาคค่อนข้างตริงเครียดจนมากให้ผู้วิจัยรู้สึกกลัวพอสมควร”

จากการสอบถามชาวบ้านแถวนั้นได้ความว่า เอ็มกลับมาบริเวณใต้สะพานบ้างบางครั้งแต่ไม่บ่อยนัก และมักจะมาตอนเย็น สักพักก็มีรถยนต์มารับ เอ็มแต่งตัวดีขึ้น ชาวบ้านแถวนั้นสงสัยว่าเอ็มจะไปขายบริการทางเพศ ซึ่งจากการสังเกต พบว่า เอ็มแต่งตัวดีขึ้นจริง สะอาด มีเงินจับจ่ายใช้สอยมาก นอกจากนั้น เอ็มยังเป็นเด็กที่หน้าตาดี ผิวขาว จึงมีความเป็นไปได้ที่เอ็มจะไปขายบริการทางเพศอย่างที่ชาวบ้านพูดกัน

เนื่องจากทาง กทม.ได้มาทำการปรับปรุงสถานที่บริเวณสถานีรถไฟเดิมให้สวยงามเพื่อทำเป็นสวนสาธารณะ และจะทำการย้ายตลาดสดข้าง ๆ ชานชาลาเดิมไปอยู่ตลาดใหม่ การปรับปรุงสถานที่ในครั้งนี้ส่งผลกระทบต่อเด็กเร่ร่อนและครอบครัวเร่ร่อนที่อาศัยอยู่บริเวณนี้อย่างมาก บริเวณโบกี้รถไฟที่เด็กเร่ร่อนเคยอาศัยหลับนอนปัจจุบันถูกปิดประตูใส่กุญแจห้าม

บอย เป็นชายหนุ่มรูปร่างผอม สูง อายุประมาณ 30 ปี มีภรรยาชื่อลินจี่ อายุประมาณ 25 ปี ทั้งสองมีลูกชาย 2 คน ลูกคนโตอายุประมาณ 2 ขวบ ลูกคนเล็กอายุประมาณ 1 ขวบ เด็กทั้ง 2 คนเกิดขึ้นในขณะที่พ่อแม่เป็นครอบครัวเร่ร่อนที่อาศัยอยู่บริเวณนั้น บอยมีอาชีพเก็บของเก่าขายและรับจ้างขนของในตลาด ส่วนลินจี่มีอาชีพรับจ้างตัดก้านพริกโดยไปรับพริกมาจากแม่ค้าในตลาด ครอบครัวของบอยมีรายได้แต่ละวันไม่แน่นอน ไม่สามารถหาเงินมาเพื่อซื้อนมให้ลูกได้ทุกวัน ครูเอกและครูถาให้ความช่วยเหลือครอบครัวของบอยโดยการพาไปติดต่อกับศูนย์สาธารณสุขคลองมอญ เพื่อขอรับการสนับสนุนนมผงมาให้ลูกของบอย นอกจากนั้นครูเอกและครูถายังให้การสงเคราะห์เครื่องอุปโภคบริโภคตามความจำเป็น รวมไปถึงให้คำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ เช่นการเลี้ยงดู การดูแลเด็กอ่อน สำหรับลูกคนโตของบอยเมื่อครบเกณฑ์ก็จะพาไปฝากเข้าเรียนโรงเรียนในสังกัด กทม. พร้อมทั้งเบิกเครื่องแบบนักเรียน อุปกรณ์การเรียนที่จำเป็นจากสำนักสวัสดิการสังคม กทม. เป็นการดำเนินการด้านการสงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งถือเป็นหน้าที่อีกด้านหนึ่งของครูข้างถนน จากส่วนหนึ่งของบันทึกของผู้วิจัย

“วันที่ 14 มิ.ย.44 ครูเอก ครูถาและผู้วิจัย พบว่าลูกของบอยไม่ค่อยสบายเนื่องจากไม่มีนมให้ดื่มทำให้เด็กร่างกายอ่อนแอ ครูดำเนินการช่วยเหลือโดยพาบอยไปขอรับการสนับสนุนนมผงจากหน่วยงานของ กทม. แถว ๆ คลองมอญ ซึ่งที่นี่จะมีเครื่องอุปโภคบริโภคเท่าที่จำเป็นไว้คอยให้ความช่วยเหลือ คนด้อยโอกาส คนยากจน ในพื้นที่ กทม. ที่ต้องการความช่วยเหลือเร่งด่วน สำหรับครอบครัวของบอยครูอาจไม่ได้ให้ความรู้ในเรื่องของการสอนหนังสือ แต่เป็นการช่วยเหลือในรูปแบบของการสอนให้เรียนรู้การดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ เช่น หานนมมาให้ลูกคนเล็กของบอย พาไปหาหมอเวลาเขาไม่สบาย หรือให้เงินไปซื้อยามาใส่แผล เมื่อลูกคนโตของบอยครบเกณฑ์เข้าเรียนก็จะพาไปเข้าเรียนในโรงเรียนในสังกัดของ กทม. สำหรับอุปกรณ์การเรียนรวมทั้งเครื่องแบบนักเรียน สามารถพาไปเบิกได้จาก กทม. ถ้าไม่มีครูข้างถนนครอบครัวของบอยอาจจะไม่ได้รับโอกาสที่ดีอย่างนี้ก็ได้”

ครอบครัวเร่ร่อนเหล่านี้ได้อยู่ใต้สะพานได้ไม่นานนัก เจ้าของตลาดก็มาไล่ไม่ให้อยู่ พวกเขาจึงไปอยู่ข้างศาลเจ้าซึ่งเป็นที่ของรถไฟ ระยะเวลาไม่ถึงสองเดือนครอบครัวเร่ร่อนเหล่านี้ก็ต้องย้ายกลับมาอยู่ใต้สะพานอีกครั้งเพราะตำรวจรถไฟมาเรียกพิทักษ์บริเวณข้างศาลเจ้าทิ้งซึ่งผู้วิจัเองก็ไม่สามารถคาดเดาได้ว่าต่อไปพวกเขาจะไปอยู่ที่ไหนหรือจะต้องย้ายที่อยู่ อีกสัก ก็ครั้ง

2.3 ข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน

จากการสัมภาษณ์ ครูเอกเมื่อตอนสาย ๆ ของวันเสาร์ที่ 15 มิถุนายน 2544 บริเวณร้านขายของชำที่สถานีรถไฟ สรุปข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสารได้ว่า

เริ่มแรก ครูเอกทำความรู้จักกับเด็กโดยการแนะนำของครูคนเก่าส่วนหนึ่ง แต่ส่วนใหญ่ครูเอกลงพื้นที่เองโดยการเฝ้าสังเกตจุดที่เด็กรวมตัวกับเป็นประจำ และเข้าไปแจกของพวกเสื้อผ้า อาหาร ขนม ของเล่น สบู่ ยาสีฟัน ยารักษาโรค แล้วแต่ความต้องการของเด็กแต่ละคน ใช้สิ่งของเป็นสื่อในการทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคย ทำตัวเป็นผู้หวังดีต่อพวกเขาโดยยังไม่แสดงตัวว่าเป็นใคร

ช่วงที่สอง เมื่อสร้างความคุ้นเคยกันดีแล้วจึงเริ่มบทบาทของความเป็นครู เริ่มสอนความรู้พื้นฐาน การอ่าน การเขียน ฝึกคิดเลข รวมไปถึงสอนการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม สอนให้เด็กสนใจดูแลตัวเอง หมั่นอาบน้ำ แปรงฟัน ใช้เงินที่หามาได้ไปในทางที่เกิดประโยชน์ เช่น ซื้อข้าวกินแทนที่จะเอาไปซื้อยาเสพติดช่วงนี้เด็กคุ้นเคยกับเราเท่านั้น แต่จะยังไม่ถึงกับวางใจนัก ช่วงนี้สิ่งของที่ครูเอามาแจกยังต้องใช้ล่อใจเด็กให้เข้ามาหา แต่การให้จะแตกต่างจากช่วงแรก จะให้สิ่งของบ้างในบางครั้งเท่านั้น โดยจะให้สิ่งของเด็กในลักษณะของรางวัลที่ทำงานที่ให้ทำเสร็จ เช่น เขียนหนังสืออ่านหนังสือให้ฟัง วาดภาพ ระบายสี หรือคิดเลข คือต้องทำงานก่อนจึงจะได้รางวัล ในช่วงที่ครูเริ่มบทบาทของความเป็นครูนี้ ส่วนใหญ่ใช้สื่อประเภทอุปกรณ์เครื่องเขียนต่าง ๆ สมุด ดินสอ ปากกา หนังสือ ที่จำเป็นต้องใช้ทุก ๆ วัน ถ้าวันไหนจะสอนให้ระบายสี ก็จะมีภาพลายเส้นเป็นแผ่น ๆ มาพร้อมสีเทียน สีไม้ เด็กบางคนวาดภาพเองจินตนาการเองเราก็จะได้รู้ว่าเขาคิดอะไร ชอบอะไร จากภาพที่เขาวาดออกมา สำหรับเด็กเล็ก ๆ ครูเอกก็ให้เขาฝึกปั้นดินน้ำมัน ให้หัดเขียน ก ไก่ จากหนังสือแบบเรียนของเด็กในโรงเรียนทั่ว ๆ ไป ถ้าเป็นเด็กโตหน่อยเริ่มรู้และมีความเสี่ยงที่จะติดยาเสพติดแล้วจะสอนโทษ

ช่วงที่สาม เป็นช่วงที่เด็กเกิดความไว้วางใจก็จะเล่าถึงปัญหาและสาเหตุที่ต้องออกมา เวิร์น ครูก็ให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำ และให้ความช่วยเหลือตามปัญหาของแต่ละคน ช่วงหลังนี้สิ่งของแทบไม่จำเป็นนัก เด็กจะเข้ามาหาครูแม้ไม่มีสิ่งของก็ตาม เด็กจะเข้ามาหาขอเรียนหนังสือ ขอบายสี ให้ครูตั้งใจให้คิดเลข ปัจจุบันเด็กพื้นที่ใต้สะพานอรุณอัมรินทร์ ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงที่สามคือต้องการครูที่เด็กเวิร์นรู้สึกเหมือนเป็นที่ปรึกษา เป็นที่พึ่งแทบทุกเรื่องที่ต้องการความช่วยเหลือ

ในการดำเนินการสอนครูเอกสอนเด็กแต่ละคนโดยตรงเพราะปัญหาของเด็กแต่ละคนจะไม่เหมือนกัน ครูเอกกล่าวว่า “เด็กแต่ละคนปัญหาไม่เหมือนกันนะ เวลาที่เพื่อนอยู่กันหลายคนเด็กจะอายไม่กล้าเล่าปัญหาให้ฟัง หากอยู่กับครูสองต่อสองจะกล้าเล่ามากกว่า มันทำให้เราเข้าถึงปัญหาของเด็กและหาทางช่วยเหลือได้ตรงตามความต้องการของเด็กแต่ละคน”

สำหรับการสอนทักษะเบื้องต้นในการอ่าน การเขียนจะสอนรวมกันครั้งละ 3-4 คน แต่ละวันครูจะสอนไม่เหมือนกันแล้วแต่จะเตรียมมา ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับความสนใจของเด็กด้วยส่วนใหญ่ให้ฝึกคิดเลข วาดภาพระบายสี สอนให้ดูแลสุขภาพของตัวเอง ให้หมั่นอาบน้ำ แปรงฟัน ถ้าเด็กคนไหนดมกาวก็บอกให้ดมน้อยลงหรือเลิกดมไปเลยโดยบอกถึงโทษของการดมกาว และที่สำคัญปัญหาที่พบก็มีส่วนทำให้การสอนในแต่ละวันต่างกันไป ครูเอกต้องรู้ปัญหาก่อนแล้วจึงหาทางแก้ไขและช่วยเหลือในเบื้องต้น ในการทำงานมีปัญหาในการสื่อสารกับเด็กบ้างหากเจอเด็กเป็นใบ้

เด็กที่รวมกันอยู่เป็นกลุ่มสามารถสื่อสารกันได้ดีกว่าเด็กอยู่คนเดียว เช่น ถ้ามีกัน 3 คน มี 2 คนมาเรียนอีกคนก็อยากมาเรียนด้วย บางทีเด็กเก่าก็จะพาเด็กใหม่มาแนะนำให้รู้จักมาเรียนด้วยก็มี แต่ถ้าอยู่คนเดียวเด็กจะปิดกั้นตนเองเวลาพูดคุยกับเด็กมักจะคุยกันเรื่องทั่วไปเรื่องที่เด็กสนใจ เช่น จะพาไปเข้าค่ายต่างจังหวัด แล้วดึงมาสู่เรื่องที่ต้องการสอนที่เตรียมมา ครูเอกกล่าวว่า “ถ้าเด็กทำผิดจะเรียกมาคุยกันและบอกว่าอย่างนี้ผิดนะ ถ้าไม่เชื่อฟังก็จะลงโทษโดยการไม่พูดด้วยไม่ให้ทำงานไม่ให้ของสนใจน้อยลงช่วยเหลือน้อยลง ทำอย่างนี้แล้วเด็กจะทำตัวดีขึ้น” (สัมภาษณ์ ,21 มิถุนายน 2544)

ภาษาที่เด็กใช้พูดในการพูดคุยกับครูจะพูดสุภาพ โดยพูดแทนตัวเองว่า ผม, หนู หรือใช้ชื่อแทน เรียกครูห้วน ๆ ว่า ครู ไม่เรียกครูครับ หรือครูคะ เหมือนเด็กทั่วไป สำหรับภาษาที่เด็กพูดกันค่อนข้างหยาบคาย ใช้คำ กู มึงและมีคำสบถ คำด่า ประกอบการสนทนาเป็นระยะ

สำหรับลักษณะและบุคลิกของครูข้างถนน ครูเอกให้ความเห็นว่า “บุคลิกของครูข้างถนนที่แตกต่างกันไม่มีผลต่อเด็ก เพราะเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละคน ครูบางคนฝังผางดูเป็นนักเลงแต่เด็กก็ชอบ มันขึ้นอยู่กับว่าครูเข้ากับเด็กได้หรือไม่มากกว่า การแต่งกายก็ควรจะมีระดับเหมาะสมเพื่อความสะดวกในการทำงาน ถ้าน้ำตาสวยก็ดีเด็ก ๆ ชอบ”

จากการสัมภาษณ์ ครูธาเมื่อวันเสาร์ที่ 23 มิถุนายน 2544 ประมาณบ่ายโมง ที่ได้สะพานข้างตลาดใหม่ พอสรุปข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสารได้ดังนี้

เริ่มแรกครูธาทำความรู้จักกับเด็กโดยอาศัยครูเอกเป็นผู้แนะนำทำความรู้จัก เมื่อรู้จักคุ้นเคยกับเด็กดีแล้วก็เริ่มบทบาทของความเป็นครูโดยการสอนทักษะเบื้องต้นด้านการอ่าน การเขียนโดยใช้แบบเรียนสำเร็จรูป สำหรับเด็กอนุบาล - ป.6 นอกจากสอนหนังสือ ก็สอนให้ดูแลสุขภาพของตัวเอง สอนเกี่ยวกับความรู้รอบตัว ครูธาจะมาสอนเด็กวันเว้นวัน ประมาณวันละ 5-6 ชั่วโมงแต่ละวันสอนไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับความพร้อมของเด็กและความต้องการของเด็กว่าต้องการความรู้ทางด้านไหน หรือถ้าเด็กมีปัญหาต้องการคำปรึกษา ก็ต้องพร้อมรับฟัง ให้คำปรึกษาและช่วยแก้ปัญหาเฉพาะหน้าให้ได้มากที่สุด รวมไปถึงการส่งเคราะห์หาอาชีพ พาไปโรงพยาบาลถ้าพบเด็กเจ็บป่วย ส่งเคราะห์เครื่องอุปโภคบริโภค

ภาษาที่ใช้ เด็กพูดสุภาพกับครู แต่เวลาเด็กพูดกันเองใช้ถ้อยคำที่ค่อนข้างหยาบคาย มีการด่ากันอยู่เป็นประจำ ครูธาจะสอนเด็กแต่ละคนโดยตรง โดยครูธาให้ความคิดเห็นว่า “การเรียนทักษะเบื้องต้นเรียนเป็นกลุ่มจะดีกว่า เด็กจะสนุกกับการเรียน แต่ถ้าเป็นการปรึกษาปัญหาเด็กจะต้องการความเป็นส่วนตัวมากกว่า ในการทำงานเคยมีปัญหาในการสื่อสารกับเด็ก คือเคยเจอเด็ก เร่วร้อนที่เป็นไปสื่อสารกันไม่รู้เรื่อง” แต่ครูธา ก็พยายามที่จะเข้าใจโดยใช้ภาษามือจนพอที่จะสื่อสารกันได้บ้างเล็กน้อย

สำหรับเรื่องของภาษาที่เด็กพูดคุยกันนั้นผู้วิจัยพบว่ามีการใช้คำแสดงที่สามารถสื่อความหมายเข้าใจกันในกลุ่มของเด็กเร่วร้อนในพื้นที่อยู่หลายคำ เช่น คำว่า “สด” หมายถึงเด็กที่

บุคลิกลักษณะครูข้างถนน ครูทำให้ความเห็นว่าเป็นว่า “บุคลิก การแต่งกายของครูแต่ละคน ไม่ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญมากนัก มันเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่สิ่งที่สำคัญคือครูสามารถเข้ากับเด็กได้ ไม่ถือตัวก็จะทำให้การทำงานประสบความสำเร็จง่ายขึ้น”

ในการสื่อสารกับเด็กที่รวมตัวกันอยู่เป็นกลุ่มกับเด็กที่อยู่คนเดียวนั้น ครูเห็นว่า “เด็กที่อยู่คนเดียวสื่อสารกันได้ง่ายกว่านะ เพราะเด็กได้มีโอกาสเล่าถึงปัญหาให้เราฟังในช่วงนี้ หากรวมตัวกันเป็นกลุ่มเด็กจะไม่ค่อยสนใจครู มักจะเล่นเป็นส่วนใหญ่” ซึ่งแตกต่างกับครูเอกที่เห็นว่าเด็กอยู่รวมกลุ่มนั้นสื่อสารกันง่ายกว่า สำหรับเรื่องที่ครูเอกพูดคุยกับเด็กเป็นประจำ คือเรื่องทั่วไปในชีวิตประจำวัน เด็กจะเล่าถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมาให้ครูฟัง ชอบให้พาไปเที่ยวถ้าไปเที่ยว ไปเข้าค่ายกลับมาใหม่ ๆ จะคุยถึงเรื่องนี้บ่อยมากและจะถามว่าเมื่อไหร่ครูจะพาไปอีก

2.4 การปฏิสัมพันธ์

ระหว่างผู้วิจัยกับเด็กเร่ร่อน

จากการสังเกตพบว่า วันแรกของการลงพื้นที่ เด็กในพื้นที่ยังไม่ทักทายผู้วิจัย ไม่กล่าวคำสวัสดิ์ เด็กจะถามครูเอกและครูธาดาว่า ผู้วิจัยเป็นใคร เด็กถามครูเอกว่า “ครูพาใครมานะ มาทำไมเหรอ” สายตาที่เด็กมองผู้วิจัยดูแตกต่างจากสายตาที่เด็กมองครูเอกและครูธาดา เด็กมองผู้วิจัยเหมือนเป็นคนแปลกหน้า ในขณะที่สายตาที่มองครูเอกและครูธาดาแสดงถึงความตื่นเต้น ดีใจ ที่ได้พบ เมื่อครูเอกแนะนำว่าผู้วิจัยเป็นครูจะมาช่วยสอนหนังสือ เด็กเริ่มมาคุยด้วยแต่ยังไม่เข้ามาคุยด้วยทุกคนและนั่งห่างกัน ผู้วิจัยใช้เวลาในการไปพบเด็กประมาณ 5-6 ครั้ง เด็กจึงจะเริ่มสนิทสนม พูดคุยด้วยอย่างคุ้นเคย กล่าวคำสวัสดิ์เมื่อไปถึงและจะกลับเข้ามาอดจับมือ สายตาที่มองก็เปลี่ยนไปจากวันแรกที่พบกัน จนทำให้ผู้วิจัยรู้สึกเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมตรงนั้นแล้ว เด็กค่อนข้างพูดสุภาพกับครูเอกและครูธาดา รวมทั้งกับผู้วิจัยด้วย

ระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน

ระยะเวลา ความสนิทสนม ความเป็นกันเอง แม้เด็กจะสกปรก ตัวเหม็น ครูก็ไม่เคยแสดงความรังเกียจ นอกจากคำพูดแล้วการสัมผัส จับมือ ลูบหัวอย่างเอ็นดูรักใคร่ ความหวังดี และการให้การช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ส่งผลให้เด็กที่รู้สึกว่าคุณคือที่พึ่งของพวกเขาได้เกือบทุกเรื่อง เป็นทั้งครู เป็นทั้งเพื่อน พี่ พ่อแม่ และที่สำคัญเป็นคนที่พวกเขาไว้วางใจจากความรัก ความสนใจอย่างจริงจังในการให้ความรู้ ให้คำปรึกษาและให้ความช่วยเหลืออย่างต่อเนื่องทำให้พวกเขารู้สึกว่ายังมีคนที่เข้าใจและพร้อมที่จะรับฟังทุกปัญหาของพวกเขา เด็กจะเชื่อฟังและเกรงใจ ครูเอกและครูถามาก

3 การสื่อสารที่บรรลุตามวัตถุประสงค์ ส่งผลให้ครูข้างถนนและเด็กเร่ร่อนเกิดความเข้าใจตรงกัน

วัตถุประสงค์ของครูข้างถนน คือ การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ชักนำเด็กให้มีความรู้สึกที่ดีต่อครอบครัว ต่อสังคม และกลับสู่ครอบครัว กลับสู่สังคมเหมือนเด็กปกติทั่วไป ในการติดต่อสื่อสารกับเด็กเร่ร่อน ครูข้างถนนได้ใช้รูปแบบและขั้นตอน 3 ช่วง คือสร้างความรู้จัก สร้างความคุ้นเคย และสร้างความไว้วางใจ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว สามารถสรุปพัฒนาการของเด็กเร่ร่อนทั้ง 4 คนได้ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปพัฒนาการของเด็กเร่ร่อนในระยะเวลา 6 เดือนที่ลงพื้นที่ (มี.ค.44 – ส.ค.44)

ข้อมูล ของเด็ก	สาเหตุที่ออก จากบ้าน	พฤติกรรม ที่โดดเด่น	ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน	ปฏิสัมพันธ์กับครู	การสื่อสารที่มีส่วนช่วยให้บรรลุ วัตถุประสงค์ของครูข้างถนน	สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ช่วงเร่ร่อน	สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ในปัจจุบัน
<p>น.ส. ปราง</p> <p>-หญิง</p> <p>-อายุ 18 ปี</p> <p>-ชาว กาญ จนบุรี</p> <p>-ออกจาก บ้าน ปี 2543</p>	<p>-ไม่ชอบที่แม่ มีพ่อใหม่จึง ออกมาทำงาน เป็นคนรับใช้ ที่ กรุงเทพฯ</p>	<p>-อัธยาศัย ดี</p> <p>-คุยเก่ง</p> <p>-เปิดเผย</p> <p>-ชอบดม กาวบางครั้ง มากกว่าจน คุยกันไม่รู้ เรื่อง</p>	<p>-ชอบชวนเพื่อนคุย -ติดเพื่อน</p> <p>-ชอบทำกิจกรรมกับ เพื่อน เช่น จัดงาน เลี้ยง คิมเบียร์และ ดมกาว</p> <p>-นำเงินที่ได้จากการ ขอตานมาซื้อกาวแบ่ง กับเพื่อน</p>	<p>-ชอบที่จะมีส่วนร่วมใน กิจกรรมต่าง ๆ ที่ครูจัดขึ้น เช่น ไปทัศนศึกษาที่ต่างๆ</p> <p>-ชอบเล่าเพื่อน ๆ ให้ครู ฟัง</p> <p>-แสดงความห่วงใยเช่น เตือนให้ผู้วิจัยระวังตัว ไม่ ใส่เครื่องประดับเวลาลง พื้นที่</p> <p>-แสดงความต้องการครู อย่างชัดเจนเช่น จับมือถือ แขน เข้ามาเบียดใกล้ๆ อยากให้ครูมาทุกวัน</p>	<p>1. ครั้งแรกครูเอกและครูดาส่งปราง ขึ้นรถไฟกลับบ้านเอง สาเหตุที่ปราง ยอมกลับบ้านเพราะแม่ของปรางเคย มาตามหาที่ได้สะพานครูจึงใช้จุดนี้ เกลี้ยกล่อมให้ปรางรู้ว่าแม่ยังรักและ เป็นห่วงปรางจึงยอมกลับบ้าน</p> <p>2. อยู่ได้ไม่นาน ปรางก็กลับมา เร่ร่อนอีกโดยบอกว่าคิดถึงเพื่อน</p> <p>3. ต่อมาครูจึงไปส่งถึงบ้านที่ท่ามะกา และมีโอกาสได้พูดคุยปัญหาของปราง กับพ่อแม่ ช่วยสร้างความเข้าใจที่ดีให้ เกิดขึ้นในครอบครัวของปราง ส่งผลให้ พ่อแม่เข้าใจและดูแลเอาใจใส่ปรางมาก ขึ้น ปรางจึงไม่กลับมาได้สะพานอีก</p>	<p>-อาศัยนอนตามโบกี้ รถไฟ บางวันนอนได้ สะพานอรุณอัมรินทร์ ไม่คูและเอาใจใส่เรื่อง การแต่งกายค่อนข้าง สกปรก อาศัยข้าวที่วัด ประทังชีวิต ในแต่ละวัน กินข้าวเพียงบางมื้อ เท่านั้น เงินส่วนใหญ่ที่ ได้มาจากการขอตานจะ นำมาซื้อกาว</p>	<p>- กลางปี 2544 ครูเอกและ ครูดา พามาปรางกลับไปส่ง บ้านที่ อ.ท่ามะกา กาญจนบุรี อยู่กับพ่อแม่และน้องที่เกิดจาก พ่อใหม่ ครอบครัวของปราง มีอาชีพรับจ้างทั่วไป เช่น เก็บพริก ถอนหญ้า และเผาถ่านขาย มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น</p>

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ข้อมูลของเด็ก	สาเหตุที่ออกจากบ้าน	พฤติกรรมที่โดดเด่น	ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน	ปฏิสัมพันธ์กับครู	การสื่อสารที่มีส่วนช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ของครูข้างถนน	สภาพชีวิตความเป็นอยู่ช่วงเร่ร่อน	สภาพชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน
<p>นายเตี้ย</p> <p>-ชาย</p> <p>อายุ 15 ปี</p> <p>-ชาว</p> <p>กรุงเทพ</p> <p>-ออกจากบ้านปี 2542</p>	<p>-ไปนอนค้างบ้านเพื่อน</p> <p>แม่โกรธจึงดำและไล่ออกจากบ้าน</p>	<p>-พูดน้อย</p> <p>-ชอบคิดเลข</p> <p>-หัวไว</p> <p>-สามารถสอนเด็กคนอื่นได้</p> <p>-แต่งตัวดีสะอาดกว่าเด็กเร่ร่อนทั่วไป</p>	<p>-เก็บตัวไม่ค่อยยุ่งกับใคร</p> <p>-แสดงให้เห็นชัดเจนว่ากลัวหนึ่งโดยไม่กล้าเข้าใกล้</p> <p>โดยเฉพาะเวลาที่ขอทานได้จะเดินตามครูตลอดเวลาและกลับพร้อมครู</p>	<p>-มักจะพูดคุยกับครูในเวลาที่ครูชวนคุยเท่านั้น</p> <p>จะไม่เข้ามาทักทายหรือพูดคุยกับครูด้วยตัวเอง</p> <p>-มักไม่เปิดเผยเรื่องส่วนตัวให้ครูฟังง่าย ๆ</p> <p>ต้องใช้เวลาสักพักเมื่อสนิทสนมมาก ๆ แล้วจึงเล่าให้ฟัง</p> <p>-มีส่วนร่วมในการเรียนการสอนโดยที่เตี้ยสามารถช่วยครูสอนคิดเลขให้เด็กคนอื่น ๆ ได้</p>	<p>-รับฟังคำแนะนำของครูอย่างตั้งใจ</p> <p>ตอบรับไม่ปฏิเสธ แต่ไม่ปฏิบัติตาม</p> <p>เช่น ครูแนะนำให้กลับบ้านไปเรียนหนังสือ เตี้ยจะไม่ปฏิเสธ แต่ไม่ยอมกลับบ้าน หรือครูเอกแนะนำให้ไปฝึกอาชีพ เตี้ยจะให้ความสนใจจะไปแต่ก็ไม่ไป</p>	<p>- กลางวันเตี้ยมักจะมาขอทานแถวใต้สะพานเพื่อเอาเงินไปซื้อข้าวเล่นเกมส์</p> <p>-กลางคืนจะไปนอนแถวท่าพระจันทร์ ความเป็นอยู่โดยทั่วไป เช่น การแต่งกายดูดีกว่าเด็กเร่ร่อนทั่วไป ไม่พบว่าเตี้ยเสพยาเสพติด</p>	<p>-ปัจจุบันไม่พบเตี้ยในพื้นที่ใต้สะพานแล้ว แต่สันนิษฐานว่าเตี้ยยังเร่ร่อนอยู่แถวท่าพระจันทร์มีบางครั้งที่ครูเอกได้เจอกับเตี้ยแถวนั้น</p>

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ข้อมูล ของเด็ก	สาเหตุที่ออก จากบ้าน	พฤติกรรม ที่โดดเด่น	ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน	ปฏิสัมพันธ์กับครู	การสื่อสารที่มีส่วนช่วยให้บรรลุ วัตถุประสงค์ของครูข้างถนน	สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ช่วงเร่ร่อน	สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ในปัจจุบัน
นาย อัน -ชาย อายุ 14 ปี -ชาว กำแพง เพชร -ออกจาก บ้านปี 2544	-ออกมาเที่ยว ชั่วคราวเมื่อ เบื่อกี่จะกลับ บ้าน	-สนุกสนาน -ร่าเริง -ชอบ หัวเราะ -ชอบแหย่ เด็กเล็ก ๆ -หัวไว -ชอบวาด รูป -มีความ เชื่อมั่นใน ตัวเองสูง	-ชอบเล่นกับเด็ก ๆ -ชอบสอนเด็ก ๆ คิด เลข -มีน้ำใจแบ่งของกิน ให้เพื่อน ๆ -ตามใจเพื่อน ใคร ชวนไปไหนก็ไปไม่ ขัดใจ	- เวลาครูสอนว่าอะไรเป็น สิ่งไม่ดีมักหาเหตุผลมา โต้ตอบติดตลกขบขัน เป็นที่เฮฮาสนุกสนาน เวลาที่ทำกิจกรรมร่วมกัน	-ครูเอกแลครูถาช่วยพูดคุยให้อันเลิก เสพยาเสพติด เห็นความสำคัญของการ เรียนและอยากที่จะกลับไปเรียนต่อ อัน จึงยอมกลับบ้าน	-แต่งกายเหมือนเด็ก ปกติทั่วไป -มักจะไปกินข้าวที่วัด -เงินที่หามาได้จากการ ขอกทานจะเอาไปซื้อยา เสพติดเช่น บุหรี่ กาว หรือบางวันถ้าขอได้ เยอะจะไปซื้อยาบ้ามา เสพกัน -อาศัยหลับนอนแถว ข้างโบสถ์	-ปัจจุบันอันกลับไปอยู่บ้านที่ กำแพงเพชร ครูทั้งสองคนยังไม่พบ อันแถวได้สะพานอีก

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ข้อมูล ของเด็ก	สาเหตุที่ออก จากบ้าน	พฤติกรรม ที่โดดเด่น	ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน	ปฏิสัมพันธ์กับครู	การสื่อสารที่มีส่วนช่วยให้บรรลุ วัตถุประสงค์ของครูข้างถนน	สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ช่วงเร่ร่อน	สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ในปัจจุบัน
<p>นาย แหลม -ชาย อายุ 17 ปี -ชาว กรุงเทพ มหานคร -ออกจาก บ้านปี 2541</p>	<p>-ไม่ทราบ สาเหตุที่ออก จากบ้าน</p>	<p>-พูดจาวก ไปวนมา บางครั้งก็ พูดไปยิ้ม ไป สาเหตุ มาจากฤทธิ์ ของกาวที่ คมเข้าไป</p>	<p>-เพื่อน ๆ ไม่ชอบคุย ด้วยเนื่องจากแหลม พูดไม่รู้เรื่อง -ชอบนอนอยู่ใกล้ๆ กลุ่มเพื่อนที่เล่นอยู่ ด้วยกันแต่บางครั้ง เท่านั้นที่แหลมจะเล่น ด้วย</p>	<p>-แหลมกับครูมักคุยกันไม่ ค่อยรู้เรื่องเพราะแหลม มักจะเมากาวอยู่ ตลอดเวลา หากมีโอกาส คุยกันได้ก็จะทำกิจกรรม ร่วมกันกับเด็กเร่ร่อนคน อื่นๆ เช่น วาดรูป เล่น เกมส์</p>	<p>-การชักจูงให้แหลมกลับสู่ครอบครัว เป็นไปได้ยากเนื่องจากครูและแหลมไม่ สามารถคุยกัน ได้รู้เรื่องและที่สำคัญ แหลมไม่สามารถตอบครูได้ว่าบ้านอยู่ที่ ไหน</p>	<p>-สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ของแหลมตลอด ระยะเวลาที่ผู้วิจัยลง พื้นที่ ไม่มีอะไร เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม มากนัก การแต่งกายก็ อยู่ในชุดเดิม ๆ ที่ไม่ ค่อยซัก มีบางวันที่ อาบน้ำเพราะครูอาสา หรืออาสาระผมไปแจก -ไม่ดูแลตนเอง</p>	<p>- ยังเร่ร่อนอยู่</p>

จากตารางสามารถสรุปได้ว่า การดำเนินงานของของโครงการครูอาสาโดยใช้การสื่อสารในการเข้าถึงเด็กเร่ร่อนแต่ละคนเริ่มจากการ ทำความรู้จัก สร้างความคุ้นเคย และสุดท้ายคือได้รับความไว้วางใจ ผู้วิจัยพบว่าการสื่อสารมีส่วนช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ของครูข้างถนน โดยสามารถชักนำเด็กกลับเข้าสู่ครอบครัวได้ 2 คน คือ ปราง และอัน สำหรับเตี้ยและแหลมนั้นยังไม่สามารถชักนำให้กลับบ้านหรือกลับเข้าสู่สังคมปกติได้อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายอย่างประกอบกันทั้งสภาพความพร้อมของครอบครัวที่จะยอมรับเด็กกลับบ้าน อย่างกรณีของแหลมที่ไม่สามารถตอบครูได้ว่าบ้านอยู่ที่ไหนหรือมีใครอยู่ที่บ้านบ้าง และประการสำคัญคือความต้องการที่แท้จริงของเด็กว่าเขาต้องการที่จะเลือกอะไร ครูข้างถนนไม่สามารถบังคับเด็กให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ได้ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นไปขึ้นอยู่กับความสมัครใจและเต็มใจของเขาเอง กรณีของ เตี้ยที่ไม่ไปฝึกอาชีพ ครูเอกก็ไม่สามารถบังคับเตี้ยให้ไปฝึกอาชีพได้

นอกจากนั้นพบว่า ครูข้างถนนและเด็กเร่ร่อนมีการเรียนรู้ซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา โดยครูข้างถนนได้เรียนรู้สภาวะทางอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ทักษะคิดของเด็กเร่ร่อนแต่ละคน จากการทำกิจกรรมร่วมกันในแต่ละวัน เช่น การวาดภาพ การพูด การเขียน แม้แต่การแสดงออกจากอวัจนะภาษาต่าง ๆ เช่นการจับมือ การกอดแขน สายตาที่แสดงออกถึงความ เป็นมิตร หรือศัตรู สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยครูข้างถนนเรียนรู้ได้จากประสบการณ์ ที่ได้ลงพื้นที่คลุกคลีกับเด็กเร่ร่อน เพื่อที่จะได้รับรู้ถึงความต้องการของแต่ละคนและหาทางตอบสนองความต้องการเหล่านั้นได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม และที่สำคัญประสบการณ์จากการทำงานช่วยให้ครูข้างถนนสามารถนำมาปรับปรุงและพัฒนารูปแบบการดำเนินงานในอนาคตอีกด้วย

การที่เด็กเร่ร่อนก็ได้มีโอกาสได้แสดงออกถึงความต้องการที่แท้จริงของตนเอง ได้ระบายความรู้สึกต่างๆ ที่พวกเขาคิดว่าสิ่งเหล่านั้นคือปัญหาคือสิ่งที่เลวร้ายที่เขาได้รับมาจากครอบครัว ได้รับจากสังคม ครูข้างถนนได้ใช้โอกาสนี้ช่วยสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง โดยการรับฟังปัญหา พูดคุย ให้คำแนะนำ แสดงความเห็นอกเห็นใจ สร้างความรู้สึกที่ดีให้แก่เด็กเร่ร่อนอย่างน้อยก็ทำให้พวกเขาไม่รู้สึกโดดเดี่ยวในสังคมนี้

โครงการครูข้างถนนได้มีการจัดกิจกรรมพิเศษต่างๆ ขึ้นอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเปิดโอกาสให้ครูข้างถนนและเด็กเร่ร่อนได้มีโอกาสเรียนรู้กันและกันมากขึ้น และเป็นการเปิดโลกทัศน์ของเด็กเร่ร่อนให้กว้างขึ้น มีการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ มีเพื่อนเพิ่มมากขึ้น เช่น การจัดทัศนศึกษาต่างจังหวัด, การจัดเข้าค่ายพักแรม, การจัดอุปสมบทหมู่ หรือการแข่งขันแรลลี่

ผู้วิจัยมีโอกาสร่วมกิจกรรม ในโครงการครูอาสาของกองสังคมนาสงเคราะห์ ในช่วงที่ลงพื้นที่เก็บข้อมูล เมื่อวันที่ 28 ก.ค.44 ในกิจกรรมการแข่งขันแรลลี่ ที่จัดขึ้นที่ สวนหลวง ร.9 จุดประสงค์ของโครงการนี้ เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีของเด็กในชุมชนและเด็กเร่ร่อนจากพื้นที่กส่วนหนึ่งของการเก็บข้อมูล

“วันที่ 28 ก.ค.44 วันนี้ กองสวัสดิการสังคมนา กทม.ร่วมกับตำรวจชุมชนมวลชนสัมพันธ์ของสถานีตำรวจนครบาล 5 สถานี ในท้องที่มีครูข้างถนนลงไปทำงาน จัดการแข่งขันแรลลี่เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อฝึกทักษะด้านต่าง ๆ ของเด็กและเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในชุมชนและเด็กเร่ร่อน ใน 5 พื้นที่ของ กทม. คือ สนามหลวง สวนจตุจักร สีแยก อ.ส.ม.ท. สวนลุมพินี และประชาธิปไตย มีเด็กเข้าร่วมกิจกรรมประมาณ 120 คน

เมื่อเด็กในพื้นที่ต่าง ๆ ทอยมายังสวนหลวง ร.9 ซึ่งเป็นสถานที่จัดกิจกรรม เด็กจะได้รับข้าวกล่องเป็นอาหารเช้า ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าเด็กจะแยกกันเป็นกลุ่มนั่งรวมเฉพาะเด็กที่มาจากที่เดียวกัน และมีการวิพากษ์วิจารณ์เด็กกลุ่มอื่น ๆ โดยเฉพาะเด็กในชุมชนบางคนจะแสดงความรังเกียจเด็กเร่ร่อน เช่น เด็กเร่ร่อนตัวเหม็น แต่งตัวสกปรก ติดยา และ เรียกว่า ”เด็กเร่ร่อน” ส่วนเด็กเร่ร่อนก็จะเรียกเด็กในชุมชนว่า”เด็กชุมชนแออัด”

เมื่อทุกอย่างพร้อมมีการแบ่งเด็กเป็น 10 กลุ่ม ๆ ละ 12 คน คละพื้นที่เพื่อให้เด็กรู้จักกันอย่างทั่วถึง รูปแบบการแข่งขันมีการจัดฐาน 10 ฐาน เพื่อฝึกทักษะด้านต่าง ๆ เช่น การชิม การดม การสัมผัส การฟังเสียง การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ความสามัคคีของกลุ่ม เป็นต้น เด็กทุกคนในกลุ่มก็จะทำความรู้จัก พูดคุยกันและช่วยเหลือกันในที่สุด ตลอดระยะเวลาประมาณ 3 ชั่วโมง กับการฝึกทักษะทั้ง 10 ฐาน การปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่มส่งผลให้ความรู้สึกแบ่งพรรคแบ่งพวก ความรู้สึกรังเกียจกันหายไป กลายเป็นความสนิทสนมที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับความสนุกสนาน สังเกตได้จากการรับประทานอาหารกลางวันที่มีการนั่งร่วมกัน พูดคุยหยอกล้อกันของเด็กที่มาจากคนละพื้นที่ทั้งเด็กเร่ร่อนและเด็กในชุมชน จนกระทั่งแจกรางวัลและแยกย้ายกันกลับ นับว่ากิจกรรมนี้ประสบความสำเร็จมากมายทีเดียว สังเกตได้จากบรรยากาศที่เปลี่ยนไปจากครั้งแรกที่เด็กพบกัน กิจกรรมทำให้การแบ่งพรรคแบ่งพวก ความรังเกียจที่เด็กใน

การใช้กิจกรรมเป็นตัวเชื่อมโยงกับเด็ก สามารถช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างเด็กเร่ร่อนกับครูข้างถนนและระหว่างเด็กเร่ร่อนกับเด็กในชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้การแสดงความจริงใจของเด็กที่มีต่อกันและกันลดน้อยลง เด็ก ๆ ได้ทำความรู้จัก พุดคุยกัน และมีเพื่อนใหม่ จากการใช้ปฏิสัมพันธ์ ส่งผลให้ช่องว่างระหว่างเด็กเร่ร่อนและเด็กในชุมชนลดน้อยลงไปด้วย ประสบการณ์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมช่วยให้เด็กเร่ร่อน มองเห็นคุณค่าของตนเองมากขึ้น และรู้สึกว่าเขายังเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

นอกจากนั้นการจัดกิจกรรมพิเศษต่าง ๆ ของโครงการครูข้างถนนเพื่อเปิดโลกทัศน์ของเด็กเร่ร่อนให้กว้างขึ้น โดยการจัดกิจกรรมให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับเด็กเร่ร่อนด้วยกันเอง และกับเด็กในชุมชน การเสริมสร้างความรู้ในเรื่องยาเสพติดจากตำรวจชุมชนสัมพันธ์ เรื่องสุขภาพอนามัยจากหน่วยงานสาธารณสุขของกรุงเทพมหานคร สิ่งเหล่านี้นับเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยเสริมสร้างให้รูปแบบการสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อนให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้ดียิ่งขึ้น

การที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนามในบทบาทของครูข้างถนนและ ได้เข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ในโครงการครูข้างถนนของกรุงเทพมหานคร พบว่า ครูข้างถนน ได้ใช้การสื่อสารที่แบ่งเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงทำความรู้จัก ช่วงสร้างความสนิทสนมคุ้นเคย จนถึงช่วงที่ได้รับความไว้วางใจจากเด็กเร่ร่อน ประกอบกับประสบการณ์ในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะการเรียนรู้พฤติกรรม ลักษณะนิสัยของเด็กแต่ละคน จากการที่ได้สื่อสารกับเด็กเร่ร่อน ซึ่งแต่ละคนมีลักษณะนิสัยของการสื่อสารที่แตกต่างกัน เช่นเด็กเร่ร่อนที่หนีออกมาจากบ้านเพราะถูกพ่อแม่ทำร้ายร่างกาย ก็จะมีลักษณะปิดกั้นตนเองในการสื่อสารกับผู้อื่น เมื่อครูข้างถนนได้เรียนรู้สิ่งเหล่านี้ ก็จะทำให้เกิดความเข้าใจและให้ความสนใจที่จะสื่อสารกับเด็กเร่ร่อนในลักษณะนี้เป็นพิเศษ โดยการใช่วิธีเข้าไปคุยกับเด็กตัวต่อตัว สร้างความคุ้นเคย สนิทสนม จนเกิดความไว้วางใจ เด็กสามารถเข้าใจถึงความหวังดีของครูข้างถนนอย่างแท้จริง ยอมพูด ยอมเปิดเผยปัญหา เล่าความในใจให้ครูได้รับทราบ ครูข้างถนนได้เรียนรู้ปัญหาจากการที่เด็กเร่ร่อนเล่าให้ฟังครูข้างถนนก็จะสามารถช่วยให้คำปรึกษา ให้ความช่วยเหลือได้ตรงตามความต้องการของเด็กแต่ละคน

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ จะทำการศึกษาเจาะจงเฉพาะกลุ่มเด็กเร่ร่อนบริเวณสะพานอรุณอัมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร โดยจะดำเนินการวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) ใช้ข้อมูลด้านการสื่อสารที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้และความรู้สึกนึกคิด ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตที่เป็นอยู่ของครูข้างถนน กับเด็กเร่ร่อน ที่เกิดขึ้นร่วมกันระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน ผู้วิจัยใช้เวลาในการศึกษาเป็นระยะเวลา 6 เดือน ตามตารางเวลาในการเก็บข้อมูลภาคสนาม (แผนก ค) ด้วยการสัมภาษณ์ การสังเกตและเข้าไปมีส่วนร่วม ในการเรียนการสอนและมีปฏิสัมพันธ์กับครูข้างถนนและเด็กเร่ร่อน รวมไปถึง ศึกษาจากเอกสาร หนังสือ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยใช้การพรรณนา และวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Induction) ด้วยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลย่อย ๆ หลายกรณีมาสังเคราะห์และสรุปเป็นแบบสรุปเชิงนามธรรม

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

1. ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary) เป็นการศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น งานวิจัยที่เกี่ยวกับเด็กเร่ร่อน บทความในหนังสือพิมพ์ และนิตยสารที่เกี่ยวกับสถานการณ์เด็กเร่ร่อน ตลอดจนข้อมูลจากองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการให้ความช่วยเหลือเด็กเร่ร่อน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษา

2. ข้อมูลจากการศึกษาภาคสนาม โดยการสังเกต และการสัมภาษณ์ ครูข้างถนนของกรุงเทพมหานครที่ทำงาน อยู่บริเวณใต้สะพานอรุณอัมรินทร์ ซึ่งมีอยู่จำนวน 2 คน และเด็กเร่ร่อน จำนวน 4 คน ที่อาศัยอยู่บริเวณดังกล่าวเป็นประจำ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต่อเนื่องตลอดระยะเวลา 6 เดือนที่กำหนดไว้

ประชากรในการศึกษาวิจัย ได้แก่

1. ครูข้างถนน ในโครงการครูข้างถนนของกรุงเทพมหานคร จำนวน 2 คน คือ
 - 1.1 คุณอังคนุรักษ์ แกรกกระทอก (ครูเอก) เพศชาย อายุ 29 ปี เป็นชาว
จังหวัดลำปาง จบการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ จากสถาบัน
ราชภัฏลำปาง
 - 1.2 คุณสถาพร รัตนไชย (ครูถา) เพศชาย อายุ 29 ปี เป็นชาวจังหวัด
นนทบุรี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ จากสถาบัน
ราชภัฏจันทรเกษม
2. เด็กเร่ร่อนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณใต้สะพานอรุณอัมรินทร์เป็นประจำซึ่งผู้วิจัย
สามารถพบเห็นและพูดคุยได้อย่างสม่ำเสมอเพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ตลอดระยะเวลา
ของการลงพื้นที่ จำนวน 6 คน ซึ่งผู้วิจัยจะขอใช้เพียงชื่อเล่นของเด็กในการกล่าวถึง คือ
 - 2.1 มะพร้าว เด็กผู้หญิง อายุ 18 ปี เป็นชาวจังหวัดกาญจนบุรี จบการศึกษา
ระดับชั้น ป.6
 - 2.2 เตี้ย เด็กผู้ชาย อายุ 15 ปี เป็นชาวกรุงเทพมหานคร จบการศึกษาระดับ
ชั้น ม.3
 - 2.3 อ้น เด็กผู้ชาย อายุ 14 ปี เป็นชาวจังหวัดกำแพงเพชร จบการศึกษาระดับ
ชั้น ป.6
 - 2.4 แหลม เด็กผู้ชาย อายุ 17 ปี เป็นชาวกรุงเทพมหานคร ไม่ได้เรียนหนังสือ
 - 2.5 เอ็ม เด็กผู้ชาย อายุ 14 ปี เป็นชาวจังหวัดแพร่ เรียนอยู่ชั้น ม.1
 - 2.6 บอย ผู้ชาย อายุประมาณ 30 ปี เป็นครอบครัวเร่ร่อนไม่ทราบที่มา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้เวลาในช่วงเดือน มีนาคม ถึง สิงหาคม 2544 ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
ของครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน บริเวณใต้สะพานอรุณอัมรินทร์ เขตบางกอกน้อย ขั้นตอน
การเก็บรวบรวมข้อมูล (ภาคสนาม) มีดังนี้

ขั้นตอนแรก ผู้วิจัยเข้าสู่พื้นที่ศึกษา สังเกตสถานที่ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ โดยรวมเนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่สาธารณะ มีผู้คนผ่านไปมาตลอดเวลา แต่จะมีครอบครัวที่ไร้อุปการะมาพักผ่อนนอนและประกอบอาชีพอยู่ในบริเวณดังกล่าวด้วย ผู้วิจัยพยายามทำตัวไม่ให้เป็นที่น่าสนใจเพราะผู้วิจัยยังไม่สามารถกำหนดบทบาทของตนเองได้ ว่าควรจะแสดงบทบาทอย่างไรจึงจะเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงและเพื่อความปลอดภัยของผู้วิจัยเอง อย่างไรก็ตามในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยสามารถทำความคุ้นเคยกับครูข้างถนนที่ทำงานอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวได้ในระดับหนึ่ง โดยพูดคุย ทำความสนิทสนมคุ้นเคยกับครู ขอคำแนะนำ ในการทำความคุ้นเคยกับเด็กเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน รวมถึงสัมภาษณ์แนวทางปฏิบัติงานของครูตามกรอบแนวคำถามที่เตรียมมาด้วย (ผนวก ข) ขั้นตอนนี้ใช้เวลาประมาณ 1 เดือน

ขั้นตอนที่สอง การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเริ่มเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเทคนิควิธีการเชิงคุณภาพ ด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non – participative Observation) เพื่อสังเกตพฤติกรรม ประสบการณ์ สภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ รูปแบบการดำเนินชีวิต ลักษณะการสื่อสาร เช่น สังเกตเด็กเร่ร่อนที่เป็นผู้นำในกลุ่ม ผู้ปฏิบัติตาม ขั้นตอนการตัดสินใจ การเกิดความขัดแย้งในกลุ่ม และวิธีการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง โดยใช้วิธีการจดบันทึกอย่างละเอียดและอัดเทป เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อผู้วิจัยทำความรู้จักและคุ้นเคยกับเด็กเร่ร่อนแล้ว จึงเริ่มทำการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participative - Observation) พูดคุยให้คำปรึกษาร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ กับเด็กเร่ร่อนเพื่อสร้างความคุ้นเคยและสร้างความไว้วางใจ ทดลองสอนหนังสือ เมื่อมีโอกาสก็ทำการสัมภาษณ์เด็กเร่ร่อนในสภาพแวดล้อมที่เด็กคุ้นเคยและเริ่มรู้สึกเป็นกันเองกับผู้วิจัยหรืออีกนัยหนึ่งคือการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยมีคำถามตามกรอบแนวคำถามที่ผู้วิจัยเตรียมมา (ผนวก ก) พร้อมทั้งใช้การสนทนาที่ปล่อยให้เด็กเร่ร่อน มีอิสระในการแสดงออกทางความคิด

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยและเด็กเร่ร่อนเริ่มที่จะรู้จักและมีความคุ้นเคยกันมากขึ้น เด็กบางคนเริ่มที่จะไว้วางใจผู้วิจัยโดยการเล่าประวัติ ความนึกคิด ความรู้สึก ขณะที่ผู้วิจัยสามารถสังเกตพฤติกรรมของเด็กและสภาพความเป็นอยู่ของเด็กที่เชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อม เมื่อเป็นไปได้ ผู้วิจัยได้พยายามหาโอกาสบันทึกเทประหว่างการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลได้อย่างละเอียด และนำมาถอดเทป แกะคำพูด น้ำเสียงที่สื่อถึงอารมณ์ด้านต่าง ๆ ความรู้สึกนึกคิดที่ได้จากการพูดคุยมาวิเคราะห์

ขั้นตอนที่สาม ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนนี้ได้เริ่มต้นไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยตั้งคำถามกับข้อมูลที่ได้รับ วิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และพยายามหาความหมายจากข้อเท็จจริง และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างเก็บรวบรวมข้อมูล และสรุปข้อมูล แบ่งแยกประเภท และลักษณะของความสำคัญทุกวันของการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล ครั้งต่อ ๆ ไป และยังเป็นการประเมินการทำงานด้วยว่าควรต้องปรับปรุงรูปแบบการทำงานอย่างไร เพื่อที่จะสามารถเข้าถึงแก่นของการสื่อสารระหว่างครูข้างถนนและเด็กเร่ร่อน รวมทั้งสำรวจความคืบหน้าในการทำงานทุกขั้นตอน สุดท้ายจึงเป็นการวิเคราะห์รวมจากข้อสรุปย่อยที่มี และสร้างเป็นมโนทัศน์จากสภาพการณ์ตามบริบทของข้อมูล เพื่อเป็นข้อสรุป ในการอธิบายสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ จนเป็นรูปแบบการปฏิบัติ (Pattern) จากนั้นก็จะเป็นการสร้างภาพรวมจากข้อสรุปหลาย ๆ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อสรุปและพรรณนาความ ตามลักษณะของการอุปนัย(Inductive Approach) ซึ่งในการดำเนินการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้วางแผนการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 3 ขั้นตอนคือ

1. ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพชีวิตของเด็กเร่ร่อน และข้อมูลบางอย่าง ที่คาดว่าจะมีผลต่อรูปแบบการสื่อสาร เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการครูข้างถนน กิจกรรมต่าง ๆ ที่ครูและเด็กทำร่วมกัน บุคลิกลักษณะของครู ภาษาที่ใช้ เป็นต้น เพื่อเป็นประเด็นแนวทางในการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ต่อไปอีก
2. ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมและซ้ำจุดที่คิดว่าเป็นจุดสำคัญในการทำความเข้าใจ และอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลอีกครั้ง ขั้นตอนที่คาดว่าผู้วิจัยจะสามารถทำความเข้าใจความสนิทสนมคุ้นเคยกับกลุ่มเป้าหมายดีพอสมควรแล้ว ข้อมูลที่ได้ อาจจะเป็นการยืนยันข้อสรุป ในขั้นตอนแรก หรืออาจจะได้ข้อมูลใหม่ ๆ ที่จะนำมาวิเคราะห์อีกครั้งเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องมากขึ้น
3. หลังจากได้ข้อสรุปจากขั้นตอนที่สองแล้ว และตรวจสอบถึงการได้มาครบถ้วนแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เหตุการณ์ทั้งหมดอย่างละเอียดถี่ถ้วนอีกครั้ง

ขั้นตอนที่สี่ การสรุปผลการศึกษา หลังจากผู้วิจัยได้ข้อสรุปจากการศึกษาภาคสนามและจากแหล่งอื่น ๆ เช่น จากการศึกษาเอกสาร จึงเป็นการสรุปและสังเคราะห์เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการสื่อสารระหว่างครูข้างถนนกับเด็กเร่ร่อน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การสังเกต (Observation) ในที่นี้รวมไปถึงการสัมภาษณ์ที่ถูกนำมาเสริมการสังเกตในขณะนั้นให้สมบูรณ์ขึ้นด้วย การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตัดสินใจเลือกที่จะทำการสังเกตโดยไม่มีส่วนร่วม (Non – participative Observation) ในระยะแรกของการศึกษาและเมื่อผู้วิจัยสามารถเข้าไปทำความรู้จัก คั่นเคยกับกลุ่มเด็กเร่ร่อนแล้ว ผู้วิจัยจึงสามารถทำการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) ได้ ซึ่ง ลอฟแลนด์ (Lofland, 1971:175) ได้กล่าวว่า สิ่งที่จะต้องสังเกตอาจแยกเป็น 6 ประเภท คือ

1. การกระทำ (Acts) คือ เหตุการณ์หรือสถานการณ์ พฤติกรรมที่เกิดขึ้นในระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ตัวอย่างเช่น การใช้ชีวิตประจำวัน เสื้อผ้าที่ใส่ วิถีชีวิตทั่วไป ฯลฯ

2. กิจกรรม (Activities) คือ เหตุการณ์หรือ สถานการณ์ ขนบประเพณี พิธีกรรม ที่เกิดขึ้นในลักษณะต่อเนื่องและมีความผูกพันกับบุคคล ซึ่งกิจกรรมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีผู้รับผิดชอบจัดขึ้นมา อาจเป็นระดับบุคคลหรือระดับกลุ่มก็ได้ตลอดจนอาจเป็นเรื่องระดับชุมชน

3. ความหมาย (Meanings) คือ การที่บุคคลอธิบายหรือให้ความหมายในลักษณะที่เกี่ยวกับโลกทัศน์ ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน จริง ๆ แล้วการสังเกตความหมายนี้ก็คือการที่บุคคลมองตัวเองในสังคมที่เป็นส่วนหนึ่งอย่างไร การกระทำหรือไม่ทำกิจกรรมบางอย่างก็เป็นเครื่องบอกว่าบุคคลมีความเชื่อ โลกทัศน์ เกี่ยวกับสภาพของสังคมอย่างไร

4. ความสัมพันธ์ (Relationship) คือความเกี่ยวข้องระหว่างบุคคลหลาย ๆ คน ในสังคม จะช่วยให้เข้าใจโครงสร้างสังคมจากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ว่า เป็นความสัมพันธ์ที่ราบรื่นหรือขัดแย้งนอกจากนี้ความสัมพันธ์ที่เป็นอยู่จะช่วยให้สามารถวิเคราะห์โครงสร้างของสังคม ระบบเครือข่าย และระบบเศรษฐกิจการเมืองได้

5. การมีส่วนร่วม (Participation) คือ การที่บุคคลที่มีความผูกพันกันเข้าร่วมกิจกรรม การที่บุคคลยอมเข้าไปร่วมกับกิจกรรมของสังคม แสดงว่าบุคคลยอมรับและพร้อมที่จะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

6. สภาพที่เป็นอยู่โดยรอบ (Setting) หมายถึง สถานการณ์หรือกิจกรรมที่ทำการศึกษารวมทั้งความหมายในทางภูมิศาสตร์ และทางสังคม

ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตของ Lofland เป็นกรอบในการทำการสังเกต ในการศึกษาคั้งนี้ โดยเริ่มจากการสังเกตสภาพที่เป็นอยู่โดยรอบ การกระทำและกิจกรรมในแต่ละวันของ ครู ช่างถนนและเด็กเร่ร่อน ในการสร้างความสัมพันธ์กัน ตลอดจนการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น

การสัมภาษณ์ (Interview) ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ควบคู่ไปกับการสังเกต เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ ชีวิตความเป็นอยู่ ความรู้สึกนึกคิด ความสามารถในการสื่อสารและพฤติกรรมด้านต่างๆ ของเด็กเร่ร่อน โดยพยายามใช้รูปแบบการสนทนาแลกเปลี่ยน มากกว่าการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ เนื่องจากกลุ่มเด็กเร่ร่อนที่ศึกษาายังอยู่ในวัยเด็กซึ่งความสนใจสั้นมาก และถ้าอยู่ในกลุ่มเพื่อน ๆ แล้วโอกาสที่จะพูดคุยอย่างเป็นเรื่องเป็นราว เต็มไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากพวกเขายังห่วนเล่น และต้องการความสนุกสนานตามวัย สำหรับครูจะใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ตามแนวคำถามที่เตรียมไว้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้หาความหมายจากข้อมูลเชิงคุณภาพที่เก็บรวบรวมได้ จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ มาสร้างเป็นมโนทัศน์จากสภาพการณ์ตามบริบทของข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ เพื่อเป็นข้อสรุปคร่าว ๆ จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นประจำ มาใช้สรุปและพรรณนาความตามลักษณะของการอุปนัย โดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องการสื่อสารระหว่างบุคคลและการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างครูช่างถนนกับเด็กเร่ร่อนมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์

การนำเสนอข้อมูล

ในการนำเสนอข้อมูล ใช้วิธีการบรรยาย เนื้อหาสาระอย่างครบถ้วน ครอบคลุมจุดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารระหว่างครูช่างถนนกับเด็กเร่ร่อน

ระยะเวลาในการศึกษา

ผู้วิจัยใช้ระยะเวลา 6 เดือน (มีนาคม – สิงหาคม 2544) ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล โดยในช่วง 2 เดือนแรก ลงพื้นที่ในวันธรรมดา (จันทร์ – ศุกร์) และวันหยุด (เสาร์ – อาทิตย์) ประมาณสัปดาห์ละ 3 วัน ในช่วงเวลา 9:00 – 14:00 น. เพื่อทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคยกับเด็กในพื้นที่บริเวณใต้สะพานอรุณอมรินทร์และศึกษาถึงความแตกต่างของเด็กในพื้นที่ว่า ในวันธรรมดากับวันหยุดว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่ พบว่าในช่วงกลางวันของวันหยุดเด็กจะมารวมตัวกันบริเวณต้นโพธิ์ข้าง ๆ โบสถ์ หลวงพ่อโบสถ์น้อย ที่วัดอมรินทราราม มากกว่าวันธรรมดา เนื่องจากเด็กสามารถหารายได้จากการขอทานได้มากเพราะวันหยุดมีคนมาไหว้พระหลวงพ่อโบสถ์น้อย เป็นจำนวนมาก สำหรับในช่วงกลางวันของวันธรรมดาในพื้นที่ค่อนข้างเงียบเหงา เนื่องจากมีผู้คนจำนวนน้อยลงมาทำบุญที่วัด เด็กเร่ร่อนส่วนใหญ่มักจะใช้เวลาว่างในการนอน ดังนั้นเพื่อให้ได้พบกลุ่มเป้าหมายที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาอย่างแท้จริงและเพื่อความสะดวกของผู้วิจัยในช่วง 4 เดือนหลังจึงลงพื้นที่เฉพาะวันเสาร์ อย่างต่อเนื่องทุกเสาร์ตลอดระยะเวลา 4 เดือน ในขณะที่เดียวกันก็มีบางวันที่ผู้วิจัยพยายามลงพื้นที่ในวันธรรมดาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและมีความเป็นกลางเที่ยงตรงมากขึ้น เพราะสามารถครอบคลุมในหลายช่วงเวลา เพื่อไม่ให้ละเอียดประเด็นในเรื่องของความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น

ในการลงพื้นที่ผู้วิจัยเข้าไปในบทบาทของครูข้างถนนที่ลงพื้นที่เพื่อให้ความรู้ ให้คำปรึกษา ให้ความช่วยเหลือแก่เด็กเร่ร่อนในด้านต่างๆร่วมกับครูข้างถนนในโครงการครูอาสาของกรุงเทพมหานคร จำนวน 2 คน ที่รับผิดชอบดูแลพื้นที่ สนามหลวง สถานีรถไฟบางกอกน้อยและบริเวณใต้สะพานอรุณอมรินทร์ คือ ครูเอก และครูดา โดยมีอุปกรณ์การเรียนการสอนเบื้องต้น เช่น หนังสือ กระดาษ ปากกา ดินสอ สีเทียน รูปภาพ ดินน้ำมัน เป็นต้น เป็นสื่อในการสอน ครูกับเด็กจะนั่งคุยกับบริเวณใต้ต้นไม้ข้างโบสถ์หลวงพ่อบุญน้อย โดยสอนทักษะเบื้องต้นในการเขียนการอ่าน เมื่อเด็กเริ่มเบื่อก็จะให้วาดรูป ระบายสี หากคนไหนไม่ยอมเรียนหนังสือก็จะซักถามพูดคุยหากมีปัญหา ก็ให้คำปรึกษาและ ให้ความช่วยเหลือเบื้องต้น นอกจากนี้มีการสังเคราะห์ของใช้จำเป็นในชีวิตประจำวันเช่น สบู่ ยาสระผม ยาสีฟัน แปรงสีฟัน นม ขนม ตามความต้องการของเด็กแต่ละคน โดยครูทั้งสองคน เบิกมาจากกองสังคมสงเคราะห์ สำนักสวัสดิการ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นหน่วยงานต้นสังกัดของครูทั้งสองคน

วิธีการศึกษาวิจัย

ในช่วงแรก ใช้การสังเกตสภาพแวดล้อมของพื้นที่ การทำงานของครูทั้งสองคน เหตุการณ์ ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น พฤติกรรมของเด็กแต่ละคน การแต่งกาย การใช้ชีวิตประจำวัน วิถีชีวิตทั่วไป รวมไปถึงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูทั้งสองคนกับเด็ก ผู้วิจัยทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคยกับครูทั้งสองคนโดยการพูดคุย ซักถาม ผู้วิจัยได้มีโอกาสทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับครูทั้งสองคน เช่น สอนหนังสือเด็ก ให้คำปรึกษาเด็กในด้าน ต่าง ๆ โดยใช้เวลาประมาณ 1 เดือน ผู้วิจัยและครูทั้งสองคน ก็คุ้นเคยสนิทสนมและทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี สำหรับเด็กเร่ร่อนในพื้นที่ ผู้วิจัยต้องอาศัยครูทั้งสองคน เป็นผู้แนะนำให้รู้จักเด็กแต่ละคน โดยครูจะแนะนำว่าผู้วิจัยเป็นครูคนใหม่ที่จะมาสอนหนังสือเด็ก ผู้วิจัยกับเด็กจึงทำความคุ้นเคยกันได้ไม่ยากนักใช้เวลาประมาณ 1 เดือน ในการสร้างความเคยชินและสนิทสนมกับเด็ก เมื่อสร้างความสนิทสนมกับเด็กเร่ร่อนในพื้นที่ได้แล้ว ผู้วิจัยได้เริ่มสังเกตความสัมพันธ์ในสังคมของเด็กเร่ร่อนในพื้นที่ ควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์ตามแนวคำถามที่เตรียมมา

ข้อจำกัดในการวิจัย

ผู้วิจัยสามารถลงพื้นที่ได้เฉพาะในเวลากลางวันเท่านั้น คือช่วงเวลา 9.00-18.00 น. ถ้าไปเช้ามากเด็กจะยังไม่ตื่น สำหรับเวลากลางคืนปัจจัยเรื่องความปลอดภัย เป็นอุปสรรคที่ไม่สามารถทำให้ผู้วิจัยลงพื้นที่ภาคสนามในช่วงค่ำได้ สำหรับการลงพื้นที่แต่ละครั้งผู้วิจัยต้องไปพร้อมกับครูเอกและครูธา เนื่องจากเด็กบริเวณนี้ทุกคนรู้จักและสนิทสนมกับครูทั้งสองคนเป็นอย่างดี ครูจะช่วยแนะนำให้ผู้วิจัยได้รู้จักกับเด็กแต่ละคนและให้เด็กเข้ามาคุยกับผู้วิจัยซึ่งเข้าไปในฐานะครูคนหนึ่ง

สำหรับเครื่องมือในการช่วยเก็บข้อมูลก็จะใช้เฉพาะ สมุดกับปากกาไว้สำหรับจดบันทึกเท่านั้น ไม่สามารถใช้เครื่องบันทึกเสียง หรือกล้องถ่ายรูปกับเด็กบริเวณนี้ได้ เพราะเด็กมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสิ่งเหล่านี้ เนื่องจากเคยมีรายการโทรทัศน์มาถ่ายทำสภาพชีวิตของเด็กที่นี่ ทั้งรายการข่าว และสารคดี เมื่อนำไปแพร่ภาพและเด็กได้เห็นภาพเหล่านั้นซึ่งสื่อออกมาว่าพวกเขาคือเด็กเร่ร่อน คือปัญหาสังคม สิ่งเหล่านี้สร้างความไม่พอใจแก่เด็กเป็นอย่างมาก รวมไปถึงความไม่เคารพในสิทธิส่วนบุคคลของเด็ก เหมือนเป็นการตอกย้ำให้พวกเขาอยู่ห่างจากสังคมออกไปทุกที

ในการลงพื้นที่ ผู้วิจัยต้องแต่งตัวรัดกุมและทะมัดทะแมง เช่น สวมกางเกงขายาว เสื้อยืด และไม่สวมใส่เครื่องประดับที่มีค่า เพื่อความปลอดภัย

DRU

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

- กิติมา สุรสนธิ์. **ความรู้ทางการสื่อสาร**. กรุงเทพฯ : คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, 2540.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. **วิกฤติเศรษฐกิจวิพากษ์**. กรุงเทพฯ : ชัดเชดมีเดีย, 2541
- ขวัญเรือน กิติวัฒน์, ภัสวลี นิติเกษตรสุนทร และลักษณา ธีราโมกษ์. **พฤติกรรมกรรมการสื่อสาร**.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2541
- ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล. **จุดหมายสำหรับการเรียนการสอนและการพัฒนาหลักสูตร : แนวคิดและการปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2527
- นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์. **งานวิจัยเด็กเร่ร่อนในสังคมไทย** คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539
- นิตยา กัทลีระตะพันธุ์. **การศึกษาสถานภาพและนโยบายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาส : เด็กเร่ร่อน**. โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535
- ประภาเพ็ญ สุวรรณ. **ทัศนคติ การวัด การเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมอนามัย**.
กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2527
- ปรมะ สตะเวทิน, ชวรัตน์ เชิดชัย และระวีวรรณ ประกอบผล **หลักและทฤษฎีการสื่อสาร**.
กรุงเทพฯ : : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2528
- พัชนี เขยจรรยา, เมตตา วิวัฒน์านุกูล และถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. **แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์**.
พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ข้าวฟ่าง, 2534
- วัลลภ ตั้งคณานุรักษ์. **งานวิจัยเรื่องเด็กเร่ร่อนปัญหาและทางออก**. สถาบันพระปกเกล้า, 2540
- _____ **คิดเพื่อเด็ก**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก, 2540
- _____ **เด็กที่ถูกกลืนในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก, 2531
- _____ **เด็กเร่ร่อนในสังคมไทย**. รายงานสัมมนาระดับชาติว่าด้วยการทารุณและทอดทิ้ง กรุงเทพฯ : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2531

- สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. **สื่อสารกับสังคม** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533
- เสถียร เขยประทับ. **การสื่อสารและการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528
- เสนาะ ตีเยาว์. **การสื่อสารในองค์กร**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541
- สุนันทา เสี่ยงไทย, สุนทรี รสสุธรรม และชัตติยา ภรรณสูต. **โครงการวิจัยสมบูรณ์แบบเรื่อง เด็กและเยาวชนเร่ร่อนจรจัด : สภาพปัญหา สาเหตุและแนวทางแก้ไข**, 2531
- สายสุรี จุติกุล. **เด็กเร่ร่อน**. เอกสารประกอบการประชุมสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 1 ด้านการพัฒนาเด็ก. 30-31 สิงหาคม 2533 กรุงเทพฯ : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2534
- สายสุรี จุติกุล ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์ และวัลลภ ตังคณานุรักษ์. **เด็กเร่ร่อนในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์, 2535
- สมพงษ์ จิตระดับ. **โครงการวิจัย วัฒนธรรมเด็กเร่ร่อนในท้องถิ่น**. มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก ศูนย์การศึกษาเด็กด้อยโอกาส คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538
- สำนักพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร. **เอกสารคู่มือ "การปฏิบัติงานด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนในชุมชน"** กันยายน 2541
- สุนตา นพคุณ. **ปัญหาสวัสดิการเด็กและการตอบสนองโดยองค์กรเอกชน**. สหประชาชาติ การเด็กในประเทศไทย, 2532

วิทยานิพนธ์

- นนทินี เพ็ชฌุไพศิษฎ์. **การศึกษาปัญหาเด็กและเยาวชนจรจัด : การศึกษาเฉพาะการให้บริการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กระหว่างภาครัฐและเอกชน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530
- นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม. **รูปแบบการช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนในประเทศไทย : การศึกษาแบบเดลฟาย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535

วารสาร

มณีรัตน์ สุวรรณพรหมมา. “บทสัมภาษณ์สมาชิกวุฒิสภา นายวัลลภ คณานุรักษ์ เรื่องปัญหาเด็กและเยาวชน”. **วารสารสุขุทัยธรรมมาธิราช**. 13,3 กันยายน – ธันวาคม 2543

เอกสารอื่น ๆ

กองสังคมนสงเคราะห์ สำนักสวัสดิการ กรุงเทพมหานคร. **เอกสารประกอบการดำเนินงานเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อน**. เอกสารโรเนียว (ฉบับย่อ), 2543

กรมประชาสงเคราะห์. **รายงานการสำรวจวิจัยสภาพของเด็กเร่ร่อนและสาเหตุที่ทำให้เด็กเร่ร่อน** พระนคร : กรมประชาสงเคราะห์, 2509

สัมภาษณ์

คุณ อังคนุรักษ์ณ์ แกรกระโทก,ครูอาสาสอน กรุงเทพมหานคร,บริเวณใต้สะพานอรุณอัมรินทร์, วันที่ 21 มิถุนายน 2544

คุณ สถาพร รัตนชัย, ครูอาสาสอน กรุงเทพมหานคร,บริเวณใต้สะพานอรุณอัมรินทร์, วันที่ 23 มิถุนายน 2544

คุณ รุ่งกานดา พงษ์ธรรพานิชกุล, นักสังคมนสงเคราะห์ กรุงเทพมหานคร,ที่ชุมชนศิริอมตย์, วันที่ 12 ธันวาคม 2544

ภาษาอังกฤษ

Books

Burgoon M. & Roffner M., **Human Communications**. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1978

Berlo, David K. **The Process of Communication**. New York : Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1960

Cobb, S.L. **Socail Suport and Health**, New York : Academic Press, 1960

Everett M Rogers, **Communication Strategies for family Planning**. New York : Free Press, 1973

Isarel, Barbara A. "Social Network and Social Support : Implication for National Helper and Level Intervention", **Health Education Quarterly** Vol.66,February 1985

McCroskey James C., and John A.Daley,eds. **Personality and Interpersonal Communication**. Berly Hill Ca : Sage 1987

Pilisuk, "Mare Delivery of Social Support : The Inoculation", **American Journal Orthopsychiatry**, No 52 Vol 1, January 1982

Roger E.M.and S.S. Shoemaker. **Communication of innovation Cross Cultural Approach**. New York : Free Press, 1971

Stephen W Litlejohn. **Theories of Communication**. Belmont Ca : Wedsworth Publishing Company , 1992

Draft

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แนวคำถามในการสัมภาษณ์ เด็กเร่ร่อน

ข้อมูลพื้นฐานส่วนตัวและครอบครัว

- 1.ชื่อ นามสกุล ชื่อเล่น
- 2.อายุ เพศ
- 3.มีพี่น้องกี่คน พ่อแม่ประกอบอาชีพอะไร
- 4.ภูมิลำเนาเดิมมาจากจังหวัดใด
- 5.เคยเรียนหนังสือหรือไม่ เรียนถึงชั้นไหน
- 6.สาเหตุที่ออกจากบ้าน
- 7.ออกจากบ้านมานานแค่ไหนแล้ว
- 8.ปัจจุบันพักอยู่ที่ไหน กับใคร
- 9.หลังจากออกจากบ้านแล้วเคยกลับบ้านอีกหรือไม่
- 10.ชีวิตในแต่ละวันมีกิจกรรมอะไรบ้าง
- 11.หาเงินสำหรับใช้จ่ายด้วยวิธีการใด เงินที่หามาได้ส่วนใหญ่นำไปใช้ทำอะไร
- 12.ในชีวิตประจำวันพบปัญหาอะไรบ้าง เช่น ถูกเจ้าหน้าที่ไล่จับ, ถูกแย่งของ ...
- 13.เมื่อเกิดปัญหาต้องการความช่วยเหลือจากใคร เช่นเวลาป่วยทำอย่างไร...
- 14.เคยถูกทำร้ายหรือถูกคนอื่นรังแกหรือไม่
- 15.เคยใช้สารเสพติดหรือไม่ ถ้าเคยใช้อะไร

ข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสาร

- 1.อยากเรียนหนังสือหรือไม่ อยากไปโรงเรียนหรือไม่
- 2.ขอบคุณที่มาสอนหรือไม่ ชอบครูคนไหน ชอบตรงไหน
- 3.อยากได้ครูแบบไหนมาสอน เช่นบุคลิกลักษณะของครู
- 4.อยากคุยกับครูหรือไม่ ถ้าครูมีของเล่นหรือ ขนม มาให้เวลามาสอนชอบหรือไม่
ถ้าไม่มีของเหล่านี้มาด้วยอยากคุยกับครูหรือไม่
- 5.ไว้ใจครูหรือไม่ เวลามีปัญหาอะไรเล่าให้ครูฟังได้หรือไม่
- 6.ปกติแล้วกินข้าวที่ไหน ครูเคยพาไปกินหรือไม่
- 7.อยากให้ครูทำอะไรให้บ้าง หรือพาไปที่ไหนบ้าง
- 8.ในกลุ่มเด็กเร่ร่อนด้วยกันกลัวใครหรือไม่ กลัวเขาเพราะอะไรไว้ใจใครเป็นพิเศษหรือไม่ เชื่อฟังใครเป็นพิเศษเพื่อนที่ไว้ใจ หรือคนที่กลัว

9. ในกลุ่มเพื่อนด้วยกันคุยกันแบบไหน หมายถึงภาษาที่ใช้ เหมือนกับที่คุยกับครูหรือไม่

10. ถ้าครูชวนไปอยู่สถานสงเคราะห์ หรือพากลับบ้านจะไปหรือไม่ เพราะอะไร

11. ถ้าครูจะพาไปเที่ยวตามที่ต่าง ๆ เช่น ชายทะเล ไปเที่ยวสวนสัตว์ หรือไปเข้าค่ายพักแรมต่างจังหวัด เพื่อจะได้พบเพื่อน ใหม่ ๆ อยากไปหรือไม่

12. อยากเรียนคนเดียว หรือเรียนเป็นกลุ่ม ๆ มีเพื่อนหลายคน

13. เวลาครูถามกล้าตอบหรือไม่

14. อยากให้ครูมาสอนทุกวันหรือไม่

หมายเหตุ : คำถามเหล่านี้ไม่ได้มุ่งเน้นคำตอบเชิงปริมาณว่าใช่หรือไม่ใช่ แต่ต้องการคำตอบในแนวธรรมชาติเปิดกว้าง เพื่อรู้สึกไปถึงจิตใจของเด็ก จะได้คำตอบที่สะท้อนถึงจิตใจของเด็กอย่างแท้จริง

ภาคผนวก ข

แนวคำถามในการสัมภาษณ์ ครูข้างถนน

ข้อมูลทั่วไป

- 1.ชื่อ นามสกุล ชื่อเล่น
- 2.อายุ เพศ
- 3.การศึกษา
- 4.เป็นครูข้างถนนมานานแค่ไหน
- 5.เหตุผลที่มาเป็นครูข้างถนน มีความผูกพันกับสิ่งใดเป็นพิเศษหรือไม่ เช่นเคยเป็นเด็กเร่ร่อนมาก่อน
- 6.เด็กที่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบมีกี่คน
- 7.ที่มาของเด็กในพื้นที่มาจากไหน อยู่ในพื้นที่เป็นประจำ หรืออยู่บ้างไม่อยู่บ้าง
- 8.ลักษณะการดำเนินงานของโครงการครูข้างถนน มีวิธีการสอนอย่างไร ...
- 9.หน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการ มีหน่วยงานอื่นที่ทำงานในลักษณะเดียวกันนี้อีกหรือไม่ อยู่บริเวณใดบ้าง
- 10.ก่อนมาเป็นครูข้างถนนต้องเตรียมตัวอะไรเป็นพิเศษหรือไม่ เช่น เรียนรู้จากครูข้างถนนรุ่นเก่า มีการปรับตัวอย่างไรบ้าง
- 11.สอนอยู่กับที่หรือติดตามเด็กไปตามที่ต่าง ๆ
- 12.ครูที่มีอยู่เพียงพอหรือไม่ ครูดูแลเด็กทั่วถึงหรือไม่ มีเด็กที่ดูแลกี่คน
- 13.คิดว่าปัญหาของเด็กเร่ร่อนมีอะไรบ้าง ปัญหาอะไรที่มีผลกระทบต่อสังคมและอะไรคือปัญหาที่สำคัญที่สุดของเด็กเร่ร่อน
- 14.สาเหตุทำให้เด็กออกมาเร่ร่อน
- 15.ปัจจุบันปัญหาเด็กเร่ร่อนได้รับการแก้ไขอย่างไรบ้าง จากภาครัฐและเอกชน มีข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาเด็กเร่ร่อนอย่างไรบ้าง
- 16.เด็กมีการแบ่งแยกชายหญิงหรือไม่ มีปัญหาในการอยู่ร่วมกันหรือไม่

ข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสาร

- 1.เริ่มแรกทำความรู้จักกับเด็กอย่างไร เข้าถึงพวกเขาได้อย่างไร
- 2.สร้างความคุ้นเคย ความไว้วางใจ ด้วยวิธีการใด

3. มีรูปแบบในการสื่อสารกับเด็กอย่างไร ภาษาที่ใช้กับเด็กเป็นอย่างไร มีศัพท์เฉพาะในกลุ่มหรือไม่ สื่อที่ใช้มีอะไรบ้าง มีความจำเป็นแค่ไหน...

4. สอนเด็กแต่ละคนโดยตรงหรือสอนผ่านบุคคลอื่นที่เด็กไว้ใจหรือเกรงกลัว

5. มาสอนทุกวันหรือไม่ ใช้เวลาแต่ละวันในการอยู่กับเด็กนานแค่ไหน

6. แต่ละวันสอนอะไรบ้าง สอนเหมือนกันทุกวันหรือไม่

7. นอกจากสอนหนังสือแล้วทำอะไรให้เด็ก ๆ บ้าง เช่น เวลาไม่สบายพาไป

หมอ...

8. คิดว่าเด็กในโรงเรียนดี ๆ กับเด็กเร่ร่อนต่างกันหรือไม่ อย่างไร

9. คาดหวังอะไรกับเด็กเร่ร่อนเหล่านี้บ้าง เรื่องจริงต่างจากสิ่งที่คาดหวังไว้หรือไม่

10. ในการทำงานมีปัญหาในการสื่อสารกับเด็กบ้างหรือไม่ อย่างไร

11. ครูช่างถนนควรมีลักษณะเป็นอย่างไร เช่น บุคลิก ลักษณะนิสัย การแต่งกาย แต่งตัวดี หน้าตาสวย ช่วยดึงดูความสนใจได้หรือไม่

12. ถ้าเด็กทำผิดจะทำอย่างไร มีวิธีการสื่อสารอย่างไรให้เขารู้ว่าสิ่งที่ทำเป็นสิ่งที่ผิด เคยลงโทษเด็กหรือไม่ ทำอย่างไร

13. เคยพบปัญหาในการอยู่ร่วมกันของเด็ก ๆ บ้างหรือไม่ เด็กเร่ร่อนเป็นกลุ่ม ๆ กับเด็กเร่ร่อนที่อยู่คนเดียว แบบไหนที่เชื่อฟังมากกว่า

14. เวลาพูดคุยกับเด็กมักจะพูดคุยกันเรื่องอะไร เด็กชอบคุยเรื่องอะไรเป็นพิเศษ

ภาคผนวก ค

ตารางเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

ขั้นตอน	การปฏิบัติ	ระยะเวลา
ขั้นตอนที่ 1	ศึกษาพื้นที่โดยรวมและทำความรู้จักกับครูข้างถนน	มีนาคม 2544
ขั้นตอนที่ 2	เก็บรวบรวมข้อมูลอย่างละเอียด จากการสัมภาษณ์ และการสังเกตโดยใช้การจดบันทึก บันทึกเทป และถ่ายภาพ	เมษายน – สิงหาคม 2544
ขั้นตอนที่ 3	วิเคราะห์ข้อมูล พร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูล	เมษายน – สิงหาคม 2544
ขั้นตอนที่ 4	สรุปผลการศึกษา	สิงหาคม 2544

ภาคผนวก ง

แผนที่แสดงพื้นที่บริเวณใต้สะพานอรุณัมรินทร์

D
P
U

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** ร้อยตำรวจเอกหญิง อนุสรณ์ อ่ำไพรัตน์
- วันเดือนปีเกิด** 1 ตุลาคม พ.ศ. 2513
- สถานที่เกิด** จังหวัดเพชรบุรี
- การศึกษา** ประถมศึกษา โรงเรียนวัดโพธิ์ลอย จังหวัดเพชรบุรี ปีการศึกษา 2524
 มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านลาดวิทยา จังหวัดเพชรบุรี ปีการศึกษา 2527
 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนพรหมานุสรณ์ จังหวัดเพชรบุรี ปีการศึกษา 2530
 ปริญญาตรี บริหารธุรกิจบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปีการศึกษา 2533
- การทำงาน** พ.ศ.2535 – 2539 รับราชการตำแหน่งรองสารวัตร (งานงบประมาณและการเงิน)
 ตำรวจภูธรจังหวัดปราจีนบุรี
 พ.ศ.2540 – ปัจจุบัน ดำรงตำแหน่งรองสารวัตรงาน 1 กองกำกับการ 3
 กองทะเบียนพล สำนักงานกำลังพล สำนักงานตำรวจแห่งชาติ